

Fornleifar í Skilmannahreppi

Adolf Friðriksson og Oddgeir Hansson

FS203-00033

Reykjavík 2003

© Fornleifastofnun Íslands 2003
Bárugötu 3
101 Reykjavík
Sími: 551 1033
Fax: 551 1047
Netfang: fsi@instarch.is
Heimasíða: www.instarch.is
Kápumynd: bæjarhóllinn á Arkarlæk.

Efnisyfirlit

1. KAFLI. INNGANGUR.....	4
2. KAFLI. UM FORNLEIFASKRÁNINGU.....	5
3. KAFLI. FYRRI FORNLEIFAATHUGANIR Í SKILMANNAHREPPI.....	11
4. KAFLI. UM UPPHAF OG ÞRÓUN BYGGÐAR Í HREPPNUM.....	13
5. KAFLI. FORNLEIFASKRÁ.....	15
6. KAFLI UM ÁSTAND OG AFDRIF MINJA.....	59
7. KAFLI. FORNLEIFAR EFTIR FLOKKUM	60
Bæjarhólar og bæjarstæði	60
Útihús, túngarðar og garðlög	60
Stekkir, kvíar og réttir	61
Býli og sel	61
Mótekja og torfskurður	61
Kuml og kirkjugarðar.....	62
Leiðir.....	62
8. KAFLI. TILLÖGUR: VERNDUN, KYNNING OG RANNSÓKNIR	63
NIÐURLAG.....	65
HEIMILDIR.....	66
MINJAKORT	

1. Kafli. Inngangur

Sumarið 2000 hófst skráning fornleifa í Skilmannahreppi. Upphaf þessa verkefnis má rekja til svæðisskipulagsvinnu er unnin var í sveitarfélögum sunnan Skarðsheiðar á árunum 1989-1994. Í tilefni af henni var gerð minniháttar athugun á fornleifum á svæðinu. Jafnframt samþykkti samvinnunefnd sveitarfélaga um svæðisskipulag að hefja hið fyrsta skráningu fornleifa. Fornleifastofnun kynnti viðkomandi sveitarfélögum tillögur að tilhögun skráningar á svæðinu vorið 1996. Akraneskaupstaður lét síðan skrá fornleifar í kaupstaðnum árin 1997 og 1998. Árið 1999 gerðu Mela- og Leirársveit, Skilmannahreppur, Innri-Akraneshreppur og Hvalfjarðarstrandarhreppur samning við Fornleifastofnun um að skrá fornleifar í þessum hreppum á fjórum árum. Skráningin á svæðinu hófst í Innri-Akraneshreppi vorið 2000, og lauk sama ár. Árin 2000 til 2003 voru skráðar fornleifar í Leirár- og Melahreppi og í Skilmannahreppi, en skráning hófst á Hvalfjarðarströnd vorið 2003. Í Skilmannahreppi fundust 240 minjstaðir og er um þá fjallað í þessari skýrslu.

Verkið hófst á því að farið var yfir fyrirbyggjandi svæðisskráningu fyrir hreppinn og síðan unnið á vettvangi í áföngum frá árinu 2000 til 2003.

Efnisskipan í þessari skýrslu er sú sama og í öðrum skýrslum um aðalskráningu fornleifa¹. Hér er að finna yfirlit yfir löggjöf, aðferðir og hagnýtingu fornleifaskráningar (kafli 2). Eru þessar samantektir jafnan birtar með fornleifaskráum í því skyni að sveitarstjórnir og stofnanir þeirra geti betur nýtt sér efni skráningarinnar og haft til hliðsjónar við aðrar framkvæmdir, s.s. skipulagsmál, minjavernd og ferðaþjónustu. Þá er greint frá fyrri fornleifarannsóknnum í hreppnum (3. kafli) og raktir nokkrir þættir úr sögu byggðarinnar (4. kafli). Í 5. kafla er birt skrá yfir allar þekktar fornleifar. Í 6. kafla er fjallað um mismunandi tegundir minja á svæðinu og í 7. kafla eru dregin saman meginatriði um verndun og kynningu minja á skráningarsvæðinu.

Skráningin var unnin af höfundum þessarar skýrslu, en hún byggir á heimildavinnu Hildar Gestsdóttur og Orra Vésteinssonar. Guðrún Alda Gísladóttir aðstoðaði við skráningu og Oscar Aldred útbjó kort. Ísgraf og Verkfræðiþjónusta Akraness veittu aðgang að loftmyndum. Kunna höfundar þessu góða fólki, ásamt ábúendum og heimildamönnum í hreppnum, bestu þakkir fyrir.

¹Sbr. t.d Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson, *Fornleifaskráning í Eyjafirði I* – FSÍ & Minjasafnið á Akureyri,

2. Kafli. Um fornleifaskráningu

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á skrá Fornleifastofnunar eru nú um 55.000 minjastaðir, en talið er að það sé um 30% allra minjastaða á landinu. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenska fornleifafélags, einkum minjar sem á einn eða annan hátt snertu fornsögur og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin dró úr fornleifakönnun á Íslandi og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980². Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdaglegar fyrir hundrað árum síðan eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um hverskyns fornleifar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegum upplýsingum um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun, og við hana er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning. Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmiskonar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna. Slík heimildakönnun er nauðsynlegur undirbúningur undir vettvangsathugunir en hún getur líka skilað sjálfstæðum niðurstöðum. Nægilegar heimildir eru fyrir hendi til að gefa grófa mynd af fjölda, eðli og ástandi minja á ákveðnum svæðum, og skipuleg heimildaúttekt í því skyni getur komið að gagni við skipulagsgerð jafnt sem minjavernd og rannsóknir. Af þessum ástæðum hefur Fornleifastofnun Íslands þróað aðferðir við fornleifaskráningu sem fela í sér að skráningunni er skipt þrjú afmörkuð stig og eru þar höfð til viðmiðunar hin þrjú stig skipulagsvinnu. Svæðisskráning er gerð fyrir svæðisskipulag, aðalskráning fyrir aðalskipulag og deiliskráning fyrir deiliskipulag. Við svæðisskráningar er aflað heimilda um fornleifar á viðkomandi skipulagssvæði og safnað gögnum sem gefa margvíslegar vísbendingar um menningarminjar. Markmið svæðisskráningar er að gefa heildaryfirlit um ástand og eðli menningarminja á skipulagssvæðinu, finna og skilgreina svæði og staði sem eru sérstaklega athyglisverðir eða í

1994-.

² Um sögu fornleifaskráningar, sjá: Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson (1998). "Fornleifaskráning - Brot úr íslenskri vísindasögu." *Archaeologia Islandica* I: 14-44.

sérstakri hættu og vera undirbúningur undir aðalskráningu fornleifa. Aðalskráning felst í vettvangsvinnu og miðar að því að staðsetja og kortleggja einstaka minjastaði og skrá lýsingu á lögun þeirra og gerð. Deiliskráning er nákvæm úttekt á litlu svæði, þar sem auk skráningar þekktra og sýnilegra minja er reynt að geta til um hvor mannvistarleifar leynist undir sverði og er unnin samhliða áætlanagerð um endanlega ráðstöfun jarðnæðis.

Fornleifaskráning er bundin skipulagsgerð í þjóðminjalögum (nr. 107/2001) en þar segir í 11. gr.: “Skýlt er að fornleifaskráning fari fram áður en gengið er frá svæðisskipulagi, aðalskipulagi eða deiliskipulagi eða endurskoðun þess og skal sá sem ber ábyrgð á skipulagsgerð í samræmi við skipulagslög standa straum af kostnaði við skráninguna“. Fornleifar eru menningarverðmæti og nýtanlegar auðlindir sem ekki er hægt að varðveita né hafa tekjur af nema fyrir liggi upplýsingar um staðsetningu þeirra og gerð. Samkvæmt þjóðminjalögum (14. gr.) ber þeim sem fyrir meiriháttar framkvæmdum standa skylda til að greiða fyrir rannsóknir á fornminjum sem í ljós koma við jarðrask á þeirra vegum. Það eru því hagsmunir slíkra aðila að hægt sé fletta upp í ábyggilegum skráum um staðsetningu fornleifa áður en framkvæmdir hefjast svo komist verði hjá óþarfa kostnaði og töfum. Einnig eykst nú skilningur á að fornleifar eru vannýttar auðlindir í ferðaþjónustu en forsenda þess að hægt sé að velja staði til kynningar fyrir ferðamenn er að til séu heildstæðar upplýsingar um menningarminjar, ástand þeirra og staðsetningu á viðkomandi svæði.

Að auki má minna á að mat á því hvað teljast markverðar fornleifar hefur lengst af tekið mið af sögu lands og þjóðar í heild. Minni gaumur hefur verið gefinn að sérkennum ákveðinna svæða og fornleifum sem eru markverðar í samhengi héraðssögu. Af þessum ástæðum er eðlilegt að fornleifaskráning sé unnin í nánú samstarfi við sveitarstjórnir og með hliðsjón af þörfum þeirra.

Lögbundin skilgreining á fornleifum

Í næsta kafla verður lýst nánar þeirri aðferðafræði sem liggur að baki aðalskráningu fornleifa, en hér verður greint frá þeim skilgreiningum sem lagðar eru til grundvallar fornleifaskráningu. Í 9. grein þjóðminjalaga er þessi skilgreining:

Til fornleifa teljast hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

a. búsetulandslag, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum og öskuhaugum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;

b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og

rauðablæstri;

c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;

d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;

e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;

f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;

g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum;

h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið;

i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar, sbr. 11. gr.

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast horfinni menningu og gömlum atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari víðu skilgreiningu hefur verið fylgt við gerð fornleifaskrárinnar og í anda hennar eru einnig skráðar minjar líkt og orrustustaðir, afmarkaðir staðir þar sem sögulegir atburðir hafa gerst, og staðir þar sem draugar hafa átt að hafa búið. Dæmi um staði sem eru ekki skráðir eru eykatmörk sem eru ekki manngerð og drangar sem kallaðir eru nátttröll, en það heiti virðist oftast vera tegundargreining á náttúrumyndunum frekar en að sagnir séu um að tröll hafi dagað uppi. Staðbundnar sagnir um trölluminjar eru auðvitað skráðar. Á hinn bóginn eru öll Grettistök skráð og er þetta vitanlega umdeilanlegt og byggir fyrst og fremst á því að fyrirsjáanlegt sé að gagn megi hafa af upplýsingunum. Önnur gögn sem átt gætu heima í menningarsögulegum gagnagrunni eru t.d. um staðsetningu engja og bithaga, nytjaskóga og veiðistaða, en söfnun slíkra upplýsinga er þó utan marka eiginlegrar fornleifaskráningar.

Samkvæmt lögnum eru öll mannvirki eldri en 100 ára skilgreind sem fornleifar en við skráninguna er notuð aðeins víðari skilgreining. Allar byggingar úr torfi og grjóti eru skráðar sem og önnur mannvirki sem bera vitni um horfið verklag eða tækni. Þar með geta talist elstu steypubyggingar, byggingar úr blönduðu efni (torf, grjót, timbur, steypa, bárujárn) og mannvirki eins og heimarafstöðvar, sundlaugar, upphlaðnir vegir frá því fyrir jarðýtuöld, fiskplön, áveituskurðir og hverskyns minjar aðrar um breytingar í atvinnuvegum og lífsafkomu á fyrri hluta 20. aldar. Minjar úr seinni heimstyrjöldinni, veru setuliðsins og framkvæmdum á vegum þess (vegir, flugvellir, braggahverfi, skotgrafir o.s.fr.v) eru einnig skráðar. Þær heimildir sem stuðst er við í svæðisskráningu geyma yfirleitt mjög lítið af

upplýsingum um nútímaminjar og því fæst jafnan ekki heildstætt yfirlit um þær fyrr en á stigi aðalskráningar.

Um aðalskráningu fornleifa

Heppilegt er að heil héruð, sýslur eða landshlutar sameinist um að láta gera svæðisskráningu en það er ódýrasta leiðin til að fá yfirlit um menningarminjar og afla þeirra heimilda sem nauðsynlegar eru við aðalskráningu eða vettvangsvinnu. Þar sem svæðisskráning hefur ekki verið gerð, en einstök sveitarfélög vilja ráðast í að láta skrá fornleifar innan takmarka sinna, er hinsvegar ekki gerð sérstök svæðisskráning sem skilar sjálfstæðum niðurstöðum. Þá er heimildum aflað á sama hátt og lýst er hér að ofan, en síðan er farið á vettvang, viðtöl tekin við bændur og minjastaðir skoðaðir og staðsettir á korti. Á grunni þeirra upplýsinga er skrifuð skýrsla þar sem rakin er stuttlega saga mannvistar og búskapar á viðkomandi svæði, lýst einkennum menningarminja og gerðar tillögur um verndun og kynningu. Markmið aðalskráningar eru þau sömu og svæðisskráningar en niðurstaðan byggir á nákvæmari gögnum og er því ítarlegri og markvissari.

Aðalskráningu má skipta í 5 stig:

1. Á svæðum þar sem svæðisskráning hefur verið gerð er hægt að ráðast beint í vettvangsvinnu á stigi aðalskráningar. Þó eru á þessu stigi athugaðar sérstaklega heimildir sem tengjast skráningarsvæðinu sérstaklega, t.a.m. ævisögur fólks sem alist hefur upp á bæjum í sveitinni, en þær geyma oft nákvæmar upplýsingar um bæjarhús og tóftir sem nú eru löngu horfnar undir tún, vegi eða byggingar. Á svæðum þar sem svæðisskráning fornleifa hefur ekki farið fram, hefst aðalskráningarrinnan á heimildaöflun eins og fyrir svæðisskráningu, að viðbættum heimildum sem tengjast skráningarsvæðinu sérstaklega.
2. Að heimildaöflun lokinni eru tekin viðtöl við bændur eða aðra staðkunnuga. Markmið með viðtölum er að endurskoða þær upplýsingar sem þegar hefur verið safnað, fá upplýsingar um nýja staði og leiðsögn um viðkomandi landareign.
3. Á grunni heimilda og viðtala er gengið á þá minjastaði sem upplýsingar hafa fengist um, en jafnframt eru athuguð svæði þar sem líklegt getur talist, út frá gróðurfari og öðrum aðstæðum, að fornleifar leynist. Á velflestum minjastöðum eru tóftir eða aðrar mannvirkjaleifar ekki sýnilegar og þar er ekki annað gert en að komast sem næst staðsetningu minjanna og færa hana á kort en það er gert með því að finna hnattstöðu (hnit) staðarins með GPS staðsetningartæki. Þar sem fornleifar eru huldar sjónum er lögð áhersla á að komast að því fyrir hverskonar hnjaski þær geta hafa orðið, hvernig aðstæður voru áður á viðkomandi stað

og reynt eftir föngum að meta hvort staðurinn sé enn í hættu.

Þar sem tóftir eða mannvirkjaleifar eru sýnilegar er þeim lýst á staðlaðan hátt og gerður af þeim uppdráttur, auk þess sem þær eru færðar á kort og fundin hnattstaða þeirra. Áhersla er lögð á að fá skýra mynd af umfangi, lögun og ástandi minjanna en að öðru leyti er ekki um að ræða nákvæma rannsókn á hverjum stað. Einnig er aðstæðum lýst og reynt að meta hvort minjastaðurinn sé í hættu og þá af hvaða völdum. Þar sem því verður við komið eru teknar ljósmyndir af tóftum.

4. Að vettvangsvinnu lokinni er flogið yfir skráningarsvæðið og teknar loftmyndir af þeim stöðum sem skráðir hafa verið, og þá fyrst og fremst þar sem minjar eru sýnilegar. Könnun úr lofti gefur einnig færi á að leita eftir rústum á svæðum sem ekki var hægt, eða ekki þótti ástæða til, að ganga yfir.

5. Samantekt gagna og skýrslugerð felst í nokkrum afmörkuðum verkefnum:

- upplýsingar eru settar jafnóðum inn á gagnagrunn en þar verða þær í stöðugri endurskoðun og ávallt aðgengilegar í framtíðinni. Gagnagrunnur Fornleifastofnunar er þegar orðið öflugt rannsóknargagn með yfir 55.000 minjastöðum en sveitarstjórnir og ýmsir aðrir aðilar munu hafa aðgang að þessu safni.

- prentuð er út skrá um minjastaði á viðkomandi skráningarsvæði, með kortum sem sýna staðsetningu fornleifanna og teikningum og ljósmyndum af einstökum tóftum. Skrá þessi er uppistaðan í skýrslu um skráninguna.

- Niðurstöður skráningarinnar eru bornar saman við ritaðar heimildir um sögu byggðar á skráningarsvæðinu og er á þeim grunni ritað stutt yfirlit um einkenni og þróun byggðar á svæðinu.

- Gefið er yfirlit um einkenni fornleifa á skráningarsvæðinu. Er þar reynt að draga fram menningarsöguleg sérkenni viðkomandi landsvæðis eða aðrar aðstæður sem sérstakar eru og áhrif hafa á varðveislu, rannsóknar- og kynningargildi minjanna.

- Gerðar eru tillögur um friðlýsingar ákveðinna minjastaða og gerðar grófar áætlanir um hvernig standa megi að kynningu slíkra staða eða heilla svæða.

Verkþætti aðalskráningar telst lokið þegar skýrsla hefur komið út. Yfirleitt eru skýrslur um aðalskráningu gefnar út fjölritaðar í litlum upplögum.

Til að sem mestur árangur verði af fornleifaskráningu er nauðsynlegt að henni sé fylgt eftir með ýmsum aðgerðum:

- Gera verður upplýsingar um staðsetningu minjastaða aðgengilegar í

ákvarðanatökuferli viðkomandi sveitarfélags. Þetta er sérstaklega mikilvægt í stærri sveitarfélögum í þéttbýli en þar eru oft lítil bein samskipti milli menningarmála- eða umhverfisnefnda, sem fornleifaskráning heyrir oftast undir, og bygginga- og skipulagsnefnda, sem eru þeir aðilar sem þurfa að taka tillit til fornleifa.

- Ganga verður á eftir að tillögur um friðlýsingu og kynningu minja verði settar í framkvæmd, eða a.m.k. að menningarminjar verði teknar með í skipulag ferðapjónustu, útivistar og menntunar.

- Æskilegt er að stefnt sé að því að einstök héruð sameinist um að gefa út fornleifaskrá um viðkomandi landsvæði á bók.

3. Kafli. Fyrri fornleifaathuganir í Skilmannahreppi

Fyrstu tilraunir til skipulegra athugana á fornleifum á Akranesi fóru fram á árunum 1817-23, en þá stóð fornleifanefnd dönsku krúnunnar fyrir skráningu fornleifa á Íslandi. Það nefndin alla sóknarpresta í landinu að gera grein fyrir fornminjum hver í sínu prestakalli. Nefndinni bárust upplýsingar um rúmlega 700 minjastaði víðsvegar um landið, en fékk lítið upp úr Hallgrími Jónssyni (1758-1825) sóknarpresti í Görðum á Akranesi. Í svari sínu til nefndarinnar segir hann eftirfarandi um minjar í sínu umdæmi: “J mér nadugast tiltrúudum Garda og Innraholms Soknum, veit eg eckert, eda hefe var við orded, framann og ofann áhrærdi Efni vidvikiande”³.

Fyrsta eiginlega fornleifakönnunin sem gerð var í Borgarfirði var rannsóknarferð Kristians Kålunds á árunum 1872-74. Kålund reið um landið með Íslendingasögur í hnakktöskunni og kannaði staði og leiðir sem lýst er í sögunum. Hann kom ekki á alla þá staði sem hann fjallar um en studdist þá við frásagnir staðkunnugra. Í mjög stuttri lýsingu sinni á Skilmannahreppi nefnir hann nokkra sögustaði Harðar sögu, þ.e. Gorvík í landi Grafar og svokallaðan akkerisstein í Grunnafirði, en segir ekki frá fornleifum að öðru leyti⁴. Hann nefnir að örnefnið “Leiðvöllur” við Laxá sé líklega týnt, en Jónas Hallgrímsson hafði nefnt “Leiðarhól” við veginn vestan Laxár í dagbók sinni.⁵

Hið íslenska fornleifafélag var stofnað 1879 og hófst það strax handa við að kanna fornleifar í sveitum landsins. Fóru rannsóknarmenn félagsins í nokkra leiðangra um Borgarfjörð, og árið 1907 skoðaði Brynjúlfur Jónsson nokkra staði sunnan Skarðsheiðar, þ.á m. áður nefndan Leiðvöll við Grunnafjörð⁶.

Með nýjum fornleifalögum 1907, lögðust rannsóknarferðir Fornleifafélagsins niður, en þjóðminjavörður tók við hlutverki félagsins. Um 1930 hófst friðun fornleifa með friðlýsingu. Á landinu öllu eru nú um 700 staðir á skrá yfir friðlýstar fornleifar og þar af er einn staður í Skilmannahreppi, þ.e. meintar leifar um þinghald á Leiðvelli í landi Arkarlækjar. Guðmundur Ólafsson gerði uppdrátt af staðnum 1989 og árin 1990-1991 gerðu Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson lauslegar athuganir á Leiðvelli í samhengi við rannsóknir á dómhringum á

³FF, bls. 268-269.

⁴KK, bls. 294, 296.

⁵JH II, 403.

⁶Árb 1908, bls. 15.

Vesturlandi⁷. Árið 1992 gerði Adolf Friðriksson lítilsháttar fornleifakönnun í tilefni af svæðisskipulagsvinnu í sveitarfélögum sunnan Skarðsheiðar á árunum 1989-1994⁸. Var sú athugun einkum bundin við að kanna áhrif fyrirbyggjandi skipulagstillagna og draga saman yfirlit yfir helstu minjastaði. Árið 1999 unnu Hildur Gestsdóttir og Orri Vésteinsson svæðisskráningu fornleifa í Borgarfirði sunnan Skarðsheiðar⁹. Þá voru skráðar eftir fyrirbyggjandi heimildum alls 1258 fornleifar. Þar af voru 186 í Skilmannahreppi. Við aðalskráningu árin 2000-2002 fundust enn um 54 minjar sem ekki voru í eldri skrá og er því heildarfjöldi þekktra fornleifa í hreppnum 240.

⁷Guðmundur Ólafsson, *Fridlysta fornlægningar...*; AF, AF&OV, bls. 7-79.

⁸Adolf Friðriksson, “Skýrsla um fornleifar sunnan Skarðsheiðar”, Guðrún Jónsdóttir (ritstj.), *Svæðisskipulag sveitarfélaga sunnan Skarðsheiðar 1992-2012. Fylgiskjöl*, 1994.

⁹Hildur Gestsdóttir & Orri Vésteinsson (1999)*Fornleifaskráning í Borgarfjarðarsýslu I. Svæðisskráning í Borgarfirði sunnan Skarðsheiðar*, Fornleifastofnun Íslands, FS085-9904, Reykjavík.

4. Kafli. Um upphaf og þróun byggðar í hreppnum

Í skýrslu sem samin var í tilefni af svæðisskráningu fornleifa var rakin byggðasaga hreppsins í stuttu máli og í ljósi ritheimilda og fornleifa¹⁰. Verður það efni ekki endurtekið hér, en dregin saman helstu atriði og aukið við þeim nýju vísbendingum sem komu fram við vettvangsrannsóknirnar.

Talið er að fyrstu landnemabyggðir hafi risið hér á landi um 870. Er sú skoðun reist á fornleifafundum, bæði bæjaleifum og fornum gröfum. Í Skilmannahreppi hafa engar fornleifar eða forngripir fundist frá landnámsöld enn sem komið er. Kuml eða kumlateigar eru helstu vísbendingar um að byggð sé hafin á 9. eða 10. öld í tilteknu héraði. Engin kuml hafa fundist í hreppnum og svo er reyndar um nær allt Faxaflóasvæðið. Engin skýring hefur verið fundin á því hversvegna kuml hafa ekki fundist á þessu svæði, en þau er að finna í flestum öðrum sveitum landsins. Þó kuml hafi ekki fundist og verið rannsökuð á Akranesi er ekki útilokað að þau leynist þar enn. Í þessu sambandi er rétt að nefna svokallaða Smaladys í landi Litlu-Fellsaxlar, enda minnir hún óneitanlega á kuml úr heiðni. Enginn veit með vissu hvað hún er, en uppgröftur myndi geta skorið úr um hvort þar séu leifar kumla. Samkvæmt nýlegum rannsóknum á staðsetningu kumla á landinu, þá finnast þau oft við gamlar leiðir og í útjaðri jarða. Athyglisvert er að þessi dys er við forna þjóðleið og er skammt frá merkjum. Ef þessi dys reynist vera kuml frá heiðni, þá er freistandi að ætla Fellsöxl hafi verið komin í byggð þegar um eða uppúr landnámi, eða á 9. eða 10. öld.

Engar fornleifarannsóknir hafa verið gerðar á leifum bæja í Skilmannahreppi, en athuganir á eða við helstu bústaði myndu geta skorið úr um aldur elstu byggðar. Á nokkrum stöðum hefur verið grafið í bæjarhólana í hreppnum vegna húsbygginga. Hefur þá verið grafið í gegnum eldri byggingar, en ekkert er til skráð um fornleifafundi.

Þótt ekki sé vitað hvenær byggð hófst Skilmannahreppi er ekki ástæða til að ætla að hún hafi hafist síðar en annarsstaðar á landinu þrátt fyrir kumlaleysið. Eins og greint var frá í fyrri skýrslu má finna ýmsar vísbendingar í rituðum heimildum um upphaf og þróun byggðar. Í raun er ekkert vitað um byggðina í hreppnum fyrr en kemur fram á 12.-13. öld. Samkvæmt Landnámu var Akranes eitt landnám, að mestu það land sem taldist til Innri-Akranes- og Skilmannahrepps síðar, með þeim frávikum að Katanes taldist þar með, en ekki Lambhagi og

Galtarholt. Landnemarnir, þeir Ketill og Þormóður Bresasynir eiga að hafa skipt svo með sér löndum, að Ketill átti land á nesinu norðanverðu og bjó á Görðum, en Þormóður sunnanmegin og bjó á Innra-Hólmi. Skiptust jarðir þeirra um Reyni. Í Landnámu segir að á Akranesi hafi búið þar maður að nafni Hallkell, á Hallkelsstöðum, en hafi verið hrakinn þaðan af Bresasonum. Þetta örnefni er nú týnt og ekki vitað hvort það hafi verið í Innri-Akraneshreppi eða Skilmannahreppi. Sagan um Hallkel og brotthvarf hans kann að vera rétt, en hún gæti allteins verið tilbúningur. Víða um land lifa frásagnir af landnámsmönnum og oft eru þær tengdar tóftum eða hólum af einhverju tagi. Má vera að á ritunartíma landnámssagna á 12. og 13. öld hafi t.d. verið bæjartóftir á óvenjulegum stað á Akranesi sem orðið hafa kveikjan að þessari sögn. Ekki er unnt að dæma um sannleiksgildi þessara frásagna, en ljóst er að landnámuhöfundar hafa talið setur landnámsmanna hafa verið þar sem á þeirra tíma voru höfuðbólín.

Athyglisverð eru örnefni á borð við Bekansstaði, sem falla í flokk með fleiri örnefnum á svæðinu, á borð við Kjaransstaði, Kalmansvík og Katanes og virðast eiga sér írskan eða skoskan uppruna.

Um byggðina í Skilmannahreppi frá landnámi og fram eftir öldum eru heimildir fátæklegar, en eins og fram kemur í fyrri skýrslu þá má, auk fornleifa og ritheimilda, ráða nokkuð af landinu sjálfu, staðhátum og skiptingu svæðisins í jarðir, um hvernig byggðin hefur þróast. Ætla má t.d. að þar sem kirkjur stóðu, þar hafi verið komin höfuðból á 11. öld. Eins er freistandi að ætla að þær jarðir sem eru stærri séu hinar eldri, og að minni jarðir hafi skiptst út úr þeim smátt og smátt. Hvorug þessara vísbendinga er þó áreiðanleg.

Skilmannahreppur einn af fáum hreppum á Íslandi sem hafði enga sóknarkirkju og eru allar jarðir í hreppnum meðaljarðir eða smábýli. Í Kjalardal var kirkja á miðöldum og jörðin einna dýrust eða 30 hundruð. Aðrar jarðir eru á bilinu 10 til 24 hundruð en hafi Fellsöxl verið eitt býli þá var það nær 50 hundruð, og Lambhagi og Galtarvík hafa sömuleiðis sem eitt býli getað hafa verið 30 hundruð. Fáu er því við að bæta sem rakið var um þróun byggðarinnar í títtnefndri skýrslu um svæðisskráningu sunnan Skarðsheiðar, enda lítið vitað um þróun byggðar á miðöldum og síðar.

¹⁰ Hildur Gestsdóttir & Orri Vésteinsson, sama rit.

5. Kafli. Fornleifaskrá

Aðalskráningu fornleifa í landi Skilmannahrepps er lokið og í þessum kafla er birt skrá yfir minjar svæðisins. Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar hefur hver sýsla skammstafað heiti og hver jörð hefur númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Skipting jarða um miðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákveða á hvaða jörð ákveðnir minjastaðir tilheyra. Hverjum minjastað er gefin kennitala sem er þriggja stafa númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: Bo-088:001). Fornleifaskrá hvernar jarðar hefst á stuttu yfirliti yfir skiptingu jarðarinnar, eignarhaldi hennar og matsverði, og einnig er gefin stutt lýsing á náttúrufari og búskaparaðstæðum og fjallað um sléttun túna. Þar á eftir kemur listi yfir fornleifar sem fundist hafa heimildir um að þar hafi verið eða er þar enn að finna.

Í skránni fær hver minjastaður eina grein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hvernar greinar eru grunnupplýsingar: auðkennisnúmer, sérheiti, tegund, hlutverk og hnattstaða. Á eftir auðkennisnúmeri kemur sérheiti hennar ef eitthvert er og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis fornleifin er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn sést, og þá hvers kyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (álagablettur, sögustaður, nátttröll eða hellir sem hefur t.d. verið notaður sem skjól fyrir fé eða til að geyma í hey). Allir fornleifastaðir eru greindir til tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvarða. Á eftir hlutverki kemur hnattstaða minjastaðarins í gráðum og mínútum. Mæling hnattstöðu er gerð með GPS staðsetningartækjum og er mælt í miðju hvers minjastaðar þegar því er við komið. Áætlað frávik frá miðju er um 7 metrar að meðaltali. Þar sem getur um "heimild um..." t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu eru til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundist á vettvangi við skrásetningu. Þó engar minjar hafi fundist, er engu að síður mæld hnattstaða ef unnt hefur verið að ákvarða staðsetningu á grundvelli fyrirbyggjandi upplýsinga með um 50

metra fráviki. Í annarri línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirbyggjandi heimildir en síðan er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstæðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálfu ásamt með öðrum upplýsingum sem við eiga. Í næstsíðustu línu er lagt mat á þá hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Hættustig eru eftirfarandi: 1) engin hættu, 2) hættu, og 3) mikil hættu. Gerð er grein fyrir hver er hættuorsök hverju sinni. Þá er í síðustu línu getið heimilda ef einhverjar eru, oft með skammstöfunum, en úr þeim er leyst í heimildaskrá aftast í skýrslunni.

BO-083 Ós

"Að fornu mati 16 hundruð." Byggðir Borgarfjarðar, 75
Tún 44,417 m², ½ þýft. Garðar 4,002 m².

BO-083:001 Ós bæjarhóll bústaður 64°21.259N 21°59.846V
Bærinn Ós stóð við norðausturenda Blautóss, miðja vegu milli sjávarbakkans og núverandi íbúðarhúss. Á gamla bæjarstæðinu standa steinsteypt útihús, lítillaga niðurgrafin, malarborið hlað og íbúðarhús vestan megin. Enginn bæjarhóll er á bæjarstæðinu og má vera að hann hafi verið jafnaður út eða grafinn burtu þegar útihúsin voru reist. Þjóðleiðin lá áður hjá hlaðinu vestanmegin, á sjávarbakkanum.
Hættumat: hættu, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1918

BO-083:002 heimild um útihús 64°21.273N 21°59.642V
Samkvæmt túnakorti stóð útihús austast í gamla túninu, um 160m austan við bæinn. Útihúsið stóð á eða við klapparholt í túninu. Engar minjar um útihúsið eru sjáanlegar og hefur það verið rífið og tóftin sléttuð út.
Hættumat: hættu, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1918

BO-083:003 heimild um útihús 64°21.275N 21°59.824V
Samkvæmt túnakorti stóð útihús um 30m norðvestan við gamla bæinn. Útihúsið stóð við norðurenda bæjarhlaðsins, þar sem standa steinsteypt útihús. Minjarnar hafa horfið undir byggingar frá síðari tímum.
Hættumat: hættu, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1918

BO-083:004 heimild um útihús 64°21.280N 21°59.835V
Samkvæmt túnakorti stóð útihús um 20 m norðan við gamla bæinn, og vestan megin við útihús 003. Útihúsið stóð við norðurenda bæjarhlaðsins, þar sem standa steinsteypt útihús. Minjarnar hafa horfið undir byggingar frá síðari tímum.
Hættumat: hættu, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1918

BO-083:005 heimild um útihús 64°21.130N 21°59.921V
Samkvæmt túnakorti var útihús í suðvesturhorni gamla túnsins, um 260 m SSV frá bænum, og stóð við hlið útihúss nr. 006. Útihúsið stóð í jaðri gamla túnsins en er nú komið undir tún. Minjarnar hafa horfið undir tún á 20. öld.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1918

BO-083:006 heimild um rétt 64°21.126N 21°59.929V
Samkvæmt túnakorti stóð rétt í suðvesturhorni gamla túnsins, um 270 m SSV við bæ, rétt sunnan við útihús 005. Réttin stóð í jaðri gamla túnsins en er nú komið undir tún.
Minjarnar hafa horfið undir tún á 20. öld.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1918

BO-083:007 heimild um útihús 64°21.178N 21°59.955V
Samkvæmt túnakorti var útihús utan túngarðs og hjá þjóðleiðinni við fjörubakkann, um 180 m SV frá bænum. Þar sem útihúsið stóð er tún og trjágarður, því sem næst á sjávarbakkanum.
Minjarnar hafa horfið undir tún á 20. öld.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1918

BO-083:008 *Hjallholt* örnefni hjallur
"Hjallholt er út við Ósinn vestur af Fagranesholti," segir í örnefnalýsingu. Holtið er um 450 m norðvestur frá bænum.
Grýtt og gróið holt á litlu nesi við sjóinn.
Örnefnið gæti gefið til kynna að á þessu nesi hafi staðið hjallur, en engar aðrar heimildir eru þar um.
Heimildir: Ö-Ós, 1

BO-083:009 *Álfhóll* þjóðsaga huldufólksbústaður 64°21.234N 21°59.859V
"... Álfhóll... er við húsið sunnan við lækinn. Í Álfhól er huldufólk, sem stundum heyrir vera að búverka þar," segir í örnefnalýsingu. Hóllinn er 70 m SV við bæinn.
Álfhóll er hár og grösugur klapparrani sem stendur við sjávarbakkann og gömlu þjóðleiðina sunnan megin við bæjarhlaðið, útihús stendur fast við hólinn.
Heimildir: Ö-Ós, 1

BO-083:010 gata leið (þjóðleið) 64°20.947N 22°00.128V
"Nokkuð fyrir utan túnið... er Reiðskarð, þar sem gamli vegurinn lá upp af fjörum, annars var helzt farið alla leið "út Ós", eins og það var kallað. En þá var farið upp norðan við bæinn á Ósi," segir í örnefnaskrá.
Upp af fjörinni við austanverðan Blautós er fremur hár bakki og sést þar gatan enn mjög greinilega. Reiðskarð heitir fremur mjótt skarð í gegnum bakkann syðst (vestast), þar sem hægst er að fara úr fjörinni og upp á bakkabrún.
Hættumat: hætta, vegna sjávargangs
Heimildir: Ö-Ós, 2

BO-083:011 *Réttarholt* heimild um rétt
Réttarholt er rétt ofan vegar, fyrir innan Barðanes og ofan Reiðskarðs. Samkvæmt örnefnaskrá er þar rétt.
Lágt klapparholt, milli þjóðveg og mýri.
Engin rétt fannst við vettvangsathugun og ábúanda er ekki kunnugt um að rétt hafi staðið þar. Óvíst er að réttin hafi verið gömul eða staðið þar lengi.
Heimildir: Ö-Ós, 2

BO-083:012 *Móholt* örnefni mógrafir
Beint upp af bænum, ofan við þjóðveg er Bæjarholt, þar fyrir utan er annað holt, Móholt. Það er nánast beint upp af Reiðskarði, sem er áberandi skarð í sjávarbakkann neðan vegar.
Holt í mýrarflóa.
Örnefnið gefur til kynna að þar hafi verið tekinn mór, en engin ummerki um mótekju sáust við vettvangsrannsókn.
Heimildir: Ö-Ós, 2

BO-083:013 gata leið 64°21.243N 21°59.868V
Þjóðleiðin lá á sjávarbakkanum hjá Ósi. Farið var frá Hvítanesi á sjávarbakkanum framan við býlið Hamra norðan við Ós, og á bakkabrúninni hjá Ósi, út fyrir gamla túnið og upp gegnum Reiðskarð og þaðan út nesið. Sjávarbakkinn er gróinn ofan en landið brýtur af sjávargangi. Sjá má móta fyrir götuslóðanum. Hann er fremur

breiður, allt að 2 m á köflum.

Heimildir:Ö-Ös, 3

BO-083:014 hleðsla

64°21.132N 22°00.039V

Á sjávarbakka milli götu og túns, um 250 m SSV við bæ.

Á milli götunnar við sjóinn og gamla heimatúnsins eru leifar hleðslu, líklega túngarðs. Garðurinn er hlaðinn úr einfaldri röð stórra steina. Hann er um hálfur metri á hæð, allt að 80 sm breiður og hægt að rekja hann a.m.k. 30 m spöl.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

BO-083:015 Grænarúst heimild um beitarhús

"Niður undir Slögunni er stór gilmyndun, er heitir Tröllahvammur, og þar niður af í flóanum heitir Grænarúst, þar hafa verið beitarhús," segir í Örnefnalýsingu

Grænarúst fannst ekki við vettvangskonun og ábúandi þekkir ekki þennan stað.

Heimildir:Ö-Ös, 3-4

BO-083:016 Óskot heimild um býli

"Óskot, partur af þessari jörðu úrskiftur fyrir 30 árum, og þar bær gjör sem nú er kotið fáum árum áður," segir í Jarðabók Árna Magnússonar.

Ekki er vitað hvar Óskot stóð.

Heimildir:JÁM, 114

BO-084 Hvítanes

"Jörðin var að fornu mati 20 hundruð og bændaeign 1707." Byggðir Borgarfjarðar, 70

Tún 73,155 m². Garðar 3,144 m².

BO-084:001 Hvítanes bæjarhóll bústaður

64°22.156N 21°57.607V

Hvítanesbær stendur á nesi niðri við Grunnafjörð (Leirárvog). Bæjarhóllinn er skammt norður af gömlu íbúðarhúsi, norðan hlaðsins sem nú er.

Hóllinn er grasi vaxinn og í túni. Djúp skora er þar sem gamla heimreiðin lá til norðurs frá bænum, að þjóðleiðinni með sjónum. Hóllinn er fremur aflangur, um 30 m frá N til S, en um 20 breiður. Vottar fyrir hólfi í hólnum við suðurenda sem og norðurenda.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918

BO-084:002 heimild um útihús

64°22.132N 21°57.635V

Samkvæmt túnakorti (frá 1918) var útihús um 10 m NNA við bæjarstæðið þar sem gamla íbúðarhúsið stendur, áfast útihúsi 003 við norðvesturenda. Útihús þetta var miðja vegu milli bæjar og útihúss 004.

Þar sem útihúsið var er malarborið hlað.

Engin ummerki sjást um húsið og hafa þau verið jöfnuð út.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918

BO-084:003 heimild um útihús

64°22.137N 21°57.630V

Samkvæmt túnakorti (frá 1918) var útihús um 20 m NNA við bæjarstæðið þar sem gamla íbúðarhúsið stendur, áfast útihúsi 002 við suðvesturenda. Útihús þetta var miðja vegu milli bæjar og útihúss 004.

Túnjaðar, norðan bæjarhlaðsins.

Engar minjar um útihúsið eru sýnilegar, og hafa verið sléttaðar.

Heimildir:Túnakort 1918

BO-084:004 heimild um útihús

64°22.155N 21°57.610V

Samkvæmt túnakorti (frá 1918) var útihús um 35 m NNA við bæjarstæðið þar sem gamla íbúðarhúsið stendur og 10 m NNA við útihús 003 og 004.

Útihúsið stóð á rana í túninu sem gengur til norðausturs frá bæjarhólum.

Engar minjar um útihúsið eru sýnilegar, og hafa verið sléttaðar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918

BO-084:005 heimild um útihús 64°22.115N 21°57.636V
Samkvæmt túnakorti (frá 1918) var útihús um 10 m sunnan við bæjarstæðið þar sem gamla íbúðarhúsið stendur. Útihúsið stóð á bletti sem er nú í túnjaðri við heimreið og hlað. Engar minjar um útihúsið eru sýnilegar, og hafa verið sléttaðar.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1918

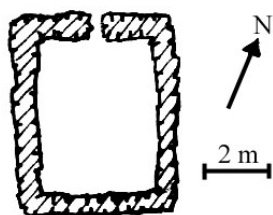
BO-084:006 heimild um útihús 64°22.093N 21°57.585V
Samkvæmt túnakorti (frá 1918) var útihús um 60 SA við bæjarstæðið þar sem gamla íbúðarhúsið stendur. Þar sem útihúsið stóð er nú risið nýtt íbúðarhús með niðurgrofnum kjallara. Minjar um útihúsið eru horfnar.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1918

BO-084:007 heimild um útihús 64°22.148N 21°57.896V
Samkvæmt túnakorti (frá 1918) var útihús um 200 m vestan við bæjarstæðið, og 40-50 m austan við sjávarbakka. Tún er þar sem útihúsið stóð og leifar af steinsteyptu húsi. Á útihúsastæðinu eru tveir steinsteyptir veggir, af litlu útihúsi sem gæti hafa verið um 50 fermetrar að grunnfleti. Ef marka má grunnflöt hússins sem sýnt er á túnakorti hefur þar staðið talsvert stærra útihús áður, en minjar um það eru ekki sjáanlegar.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1918

BO-084:008 heimild um útihús 64°22.092N 21°57.824V
Samkvæmt túnakorti (frá 1918) var útihús um 160 m suðvestan við bæjarstæðið, rétt utan gamla túnsins, miðja vegu milli heimreiðar að austan og sjávarbakka vestan megin. Þar sem útihúsið stóð er nú tún. Engar minjar eru sjáanlegar, og hafa þær verið sléttaðar út, væntanlega við túnræktun.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1918

BO-084:009 varða samgöngubót 64°21.962N 21°57.674V
Í örnefnaskrá segir: "upp af bænum hægra megin við veginn heim var hóll, sem heitir Húsahóll. Á honum er varða..." Húsahóll er um 300 m sunnan við bæjarstæði, og um 30 m austan við heimreiðina. Húsahóll er stakur, áberandi og grasi vaxinn hóll í túninu austan heimreiðar. Ekki sést hlaðin varða á hólnum, en efst á háhólnum er ásetuþúfa.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Hvítanes, 1

BO-084:010 Grásteinn þjóðsaga huldufólksbústaður 64°21.951N 21°57.750V
"Vinstra megin við veginn, þegar farið er heim, er stór steinn, sem heitir Grásteinn. Þar var íbúð huldufólksins." Steinninn er um 340 m sunnan við bæjarstæðið, um 40 m vestan heimreiðar og 80-90 m vestan við Húshól. Grásteinn er í framræstri mýri. Steinninn er fremur stór, og stakur.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Hvítanes, 1

BO-084:011 Hamar býli 64°21.624N 21°59.449V
"Niður við sjóinn niður undan Langamel... var eitt sinn býli, sem hét Hamar, " segir í örnefnaskrá. Um Hamar segir BB: "Dvaldi þar húsmenskufólk á árunum 1894-1914, nema 1902-1908, er býlið var í eyði. Nú er sumarhús við bæjarstæðið." BB, 81. Hamar stóð rúmlega 100 m sunnan við víkurbotn Kúvíkur sem er víkin milli Seleyrar í landi Hvítanes og Fagraness í landi Óss. Slóði liggur frá þjóðvegi til norðvesturs að Hamri. Þar sem býlið stóð er grösugur skiki undir klettum og holti, niður við sjávarbakka.

Býlið stóð líklega þar sem enn eru nokkur ummerki. Greinileg er ferhyrnd tóft, reglulega hlaðin úr grjóti, allt að sex umför af steinum. Steypa er á milli steina í einum veggnum. Tóftin snýr NV-SA, með um 60 sm breiðum dyrum í norðaustur. Hún er nær ferhyrnd, um 6 m löng og 5 m breið. Veggir eru allt að 50 sm háir og jafnbreiðir. Um 5 m vestan við tóftina er ógreinileg rústabunga. Leifar býlisins hafa að hluta til verið sléttaðar út.

Hættumat: hætta, vegna sjávargangs

Heimildir:Ö-Hvítanes, 2; Byggðir Borgarfjarðar, 81

BO-084:012 heimild um býli

"Upp af Hvítanesbökkum er holt, sem heitir Stórholt. Norðaustur frá því var eitt sinn býli, " segir í örnefnaskrá. Ekki er ljóst hvar þetta býli stóð.

Heimildir:Ö-Hvítanes, 2

BO-084:013 Stekkjarhamar örnefni stekkur

"...upp af þar sem bærinn Hamar [084:011] stóð er holt, sem hét Stekkjarhamar, en eftir að bærinn stóð þarna, er það nefnt Hamarsholt." Holtið er sumsstaðar gróið og lágt en á öðrum stöðum eins og klettaveggur, sem liggur NA-SV. Hamar er því réttnefni.

Stekkarleifar fundust ekki við leit á vettvangi.

Heimildir:Ö-Hvítanes, 2

BO-084:014 Selhæð örnefni sel

Svo segir í örnefnaskrá: "Fram úr Akrafjalli gengur hér utar stórvaxið urðarbarð, Pyttir, þetta eru geysimiklir sandhólar. Í þeim innanverðum er hæð sem heitir Selhæð." Annað sel-örnefni er undir fjallinu, út undir merki mót Ósi: "Fyrir neðan Strák er nokkuð stór brekka, sem heitir Selgeir [svo], og utan við hana er melhryggur, sem er á merkjum."

Örnefnin Selhæð og Selgeir eiga við hæð og brekku við fjallsrætur.

Þessi örnefni gætu átt við sel sem var á þessum slóðum, en engin ummerki um það eru sýnileg nú ofan við flóann og undir fjallinu í landi Hvítanes. Gróthryggurinn sem er yst í Pyttunum er á merkjum og heitir Selhryggur skv örnefnaskrá Öss. Gætu þessi örnefni öll hafa átt við sama selið. Engar seltóftir eru kunnar undir rótum Akrafjalls að norðan. Ofarlega í flóanum, Óss-megin, voru leifar kallaðar Grænarúst og sagðar vera af beitarhúsi [Bo-083:0015].

Heimildir:Ö-Hvítanes, 3

BO-084:015 gata leið (heimreið) Frá Hvítanesbæ lá heimreið niður að sjávangötunni til norðurs. Enn má sjá votta fyrir slóða hér og þar, frá bæjarhlaði, yfir túnið og að sjónum.

BO-084:016 heimild um þingstað

"Hér var þingstaður og manntalsþing háð frá því á ofanverðri 18. öld og fram á þessa," segir í BB, 70.

Leifar af sérstökum þingstað eða þinghúsi eru ekki þekktar, en eflaust hafa þingin verið haldin á bænum eða í næsta nágrenni bæjarhúsa.

Heimildir:Byggðir Borgarfjarðar, 70

BO-084:017 tóft

64°21.961N 21°57.667V

Óljósar tóftaleifar eru rétt vestan við vörðuna eða ásetuþúfuna á Húsahóli, sem er um 300 m sunnan við bæjarstaði, og um 30 m austan við heimreiðina.

Staðurinn er á holti í túni.

Vestan við Húsahól virðist vera tóftarbrot. Vottar fyrir vegg um 2m langur sem gengur til vesturs frá hólnum, þá er rof eða dyr, og annar álíka langur veggjarstúfur sem gengur hornrétt til norðurs frá hinum. Má þó vera að þessar þústir séu náttúrulegar fremur en manngerðar.

BO-084:018 gata leið (þjóðleið)

Þjóðleið var á tveimur stöðum í landi Hvítaness, með sjónum neðan bæjar og ofan bæjar að Kúvík. Um efri leiðina sjá nr. BO-084:019. Neðri leiðin lá úr Lambhaganesi í vestur, yfir ystu nesodda, frá Bekansstaðanesi, um fjöru og yfir Vallanes og Hvítanes, með sjávarbakka við Kúvík, yfir Fagranes að Ósi; hin leiðin lá fyrir ofan bæjaröðina, frá Bekansstaðaholti og svotil í beina stefnu að Kúvík, þar sem leiðirnar liggja saman. Frá Hvítanesbæ lá heimreið niður að sjávangötunni til norðurs, sjá BO-084:015. Enn má sjá votta fyrir slóða hér og þar, m.a. þar sem gamla heimreiðin sjávarmegin liggur frá bæjarhlaði, yfir túnið og að sjónum.

Heimildir:Herforingjaráðskort 1908

BO-084:019 gata leið (þjóðleið)

Þjóðleið var á tveimur stöðum í landi Hvítaness, með sjónum neðan bæjar og ofan bæjar að Kúvík. Um neðri leiðina sjá nr. 018. Efri leiðin lá fyrir ofan bæjaröðina, frá Bekansstaðaholti og svotil í beina stefnu að Kúvík, þar sem leiðirnar liggja saman.

BO-085 Bekansstaðir

"Að fornu mati var þessi jörð 10 hundruð og í eigu Skálholtsstóls 1707. Seld frá stólum 1787. Hennar er getið í Landnámu sem bústaðar Bekans, sem nam land í landnámi Ketils Bresasonar frá Berjadalsá til "Aurriðáar". Byggðir Borgarfjarðar, 64 Tún 34,536 m². Garðar 1,201 m².

BO-085:001 *Bekansstaðir* bæjarhóll bústaður 64°22.150N 21°56.610V

Bærinn stóð áður niður við sjó, á litlu nesi austan við Bekansstaðanes, en var fluttur 1951.

Bæjarstæðið er í miðju gamla túninu. Á bæjarhólum stendur steinsteypt íbúðarhús með kjallara, það er 8x7m að grunnfleti. Útihús eru þar rétt sunnan við [002]. Ekki er lengur búið í gamla íbúðarhúsinu.

Bærinn stendur norðaustan til á lágum og fremur breiðum hólballa, sem er um 25 m í þvermál.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Byggðir Borgarfjarðar, 64; Túnakort 1918.

BO-085:002 heimild um útihús 64°22.152N 21°56.637V

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð útihús um 10 m suðvestan við bæinn [001].

Útihúsið stóð sunnamegin á hlaðinu heima við bæ.

Þar sem útihúsið stóð fyrr á öldinni er útihús frá ofanverðri 20. öld.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1918.

BO-085:003 gata leið (þjóðleið) 64°22.219N 21°56.697V

Þjóðleið um Bekansstaðir liggur bæði ofan bæjar og neðan. Um efri leiðina sjá nr 004. Neðri leiðin, frá Borgarfirði og út á Akranes lá úr Lambhaganesi, um Arkarlækjarnes, með sjónum og yfir nesið sem Bekansstaðabærinn stóð á, þaðan um fjöru og þvert yfir Bekansstaðanes utarlega.

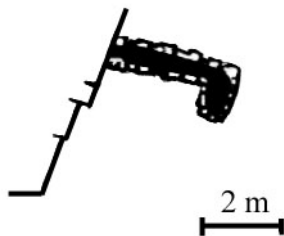
Rétt utan gamla heimatúnsins á Bekansstöðum, þar sem vegurinn lá þvert yfir nestána má enn sjá votta fyrir götuslóðanum. Þar er grunn rás sem liggur milli túns og sjávarbakka.

BO-085:004 heimild um leið (þjóðleið)

Þjóðleið um Bekansstaði liggur bæði ofan bæjar og neðan. Efri leiðin lá frá Arkarlæk að sunnanverðu og þaðan upp í Bekansstaðaholt, þar bærinn stendur nú. "Þar sem gatan lá í gegnum Bekansstaðaholtin ofan bæjar, heitir Kerlingarskarð," segir í ornefnaskrá. Heimreið liggur úr Bekansstaðaholtum í beina stefnu niður á gamla bæjarstæðið, en þjóðleiðin úteftir lá nokkurn veginn áfram beint í vestur frá holtunum og yfir í Hvítanesland. Um neðri leiðina sjá nr 003.

Í Bekansstaðaholtum eru götur og slóðar.

Heimildir: Ö-Bekansstaðir, 1

BO-085:005 hleðsla 64°21.974N 21°56.410V

Leifar af hleðslu eru neðan við Bekansstaðaholtin, vestan heimreiðar, um 20 m vestan við hlykk sem er á slóðinni þar sem hún kemur úr holtinu.

Hleðslan liggur á sléttum, grónum bala neðan við og áföst klettafesti.

Hleðslan er úr grjóti, og er ekki nema einn veggur, sem gengur um 3,5 m til norðurs frá fklettaveggnum, og við norðurenda er veggjarstúfur, um 40 sm langur, sem myndar smáhorn til austurs. Veggurinn er úr meðalstóru grjóti, um 40 sm breiður og 20 sm hár. Gætu hér verið leifar stekkjara.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

BO-085:006 hestasteinn áletrun

Brynjúlfur Jónsson fornfræðingur kom í Skilmannahrepp árið 1907 og segir frá áletruðum steini á Bekansstöðum: "Á bæjarhlaði á Bekansstöðum er hestasteinn með áhöggnum mannsnafni og ártali í 3 línunum, með latínuletri breyttu; Jón Svein[sson A]nno 1740."

Þessi steinn fannst ekki við vettvangskonun.

Heimildir: Árb 1908, 16.

BO-085:007 gata leið (heimreið)

Þjóðleið um Bekansstaði lá bæði ofan bæjar og neðan. Neðri leiðin liggur hjá túnfætinum, en efri leiðin um 350-400 m ofar en bæjarstæðið. Heimreið liggur úr Bekansstaðaholtum í beina stefnu niður á gamla bæjarstæðið.

BO-086 Arkarlækur

"Jörðin var að fornu mati 20 hundruð. 1706 var hún eign Melakirkjustaðar og hafði verið það a.m.k. frá því á 15. öld." Byggðir Borgarfjarðar, 63

Tún 51,276 m², 2/3 þýft. Garðar 845 m².

BO-086:001 Arkarlækur bæjarhóll bústaður

64°22.218N 21°55.311V

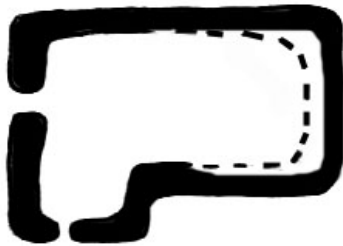
Bærinn stóð áður austan bæjarlækjarins, þ.e. Arkarlækjar, um 100 austan við núverandi íbúðarhús.

Bæjarhóllinn stendur í miðju gamla túninu, á austurbakka Arkarlækjar. Á hólnum stendur gamalt, steinsteypt íbúðarhús, um 35 fermetrar að grunnfleti eða svo. Það er ekki niðurgrafið og enginn kjallari undir húsinu. Gamli þjóðvegurinn liggur fast sunnan við bæjarhólinn, en norðan við bæ eru leifar útihúsa og þar hefur verið gerður kofi nýlega.

Hóllinn er hæstur nyrst, en svo virðist sem tekið hafi verið ofan af hólnum sunnanmegin, þar er steinhúsið var reist á sínum tíma. Hóllinn er heldur lengri N-S, um 35 m, og um 20 m A-V. Hóllinn er fremur flatur, nema vestan, þar sem hann er mjög brattur niður að læknum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1918.

BO-086:002 útihús 64°22.248N 21°55.328V

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð útihús um 20 m norðan við bæjarstæðið og jafnlangt frá bæjarlæknum.

Útihúsið hefur staðið á hól í túninu, er hann hár og brattur vestan megin, þ.e. þeim megin er snýr að lækjargilinu.

Á hólnum stendur útihús, að mestu fallið, þakið liggur í tóftinni. Húsið hefur verið grafið að mestu inn í hólinn við gilbrúnina. Veggir eru hlaðnir úr torfi og grjóti, allt að 90 sm háir, og er tóftin eins og bókstafurinn "L" í laginu, um 7 m löng og aðalhúsið 5 m breitt, en útskot 3 m breitt, hún snýr svotil í A-V, með dyr á vesturgafli og suðurenda.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1918

BO-086:003 heimild um útihús

64°22.200N 21°55.311V

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð útihús um 40 m sunnan við bæjarstæði 001, á austurbakka Arkarlækjar. Þjóðleiðin lá þvert yfir túnið milli bæjarins og útihússins.

Útihúsið stóð á tungu sem gekk suður úr túninu með bæjarlæknum. Þar er slétt tún.

Engar leifar eru sýnilegar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

BO-086:004 heimild um útihús

64°22.251N 21°55.450V

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð útihús um 100m VNV við bæjarstæði 001.

Útihúsið var í útjaðri gamla túnsins sem nú er innan túns.

Engar minjar eru sýnilegar og hafa þær eflaust verið sléttaðar út við stækkun túnsins.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

BO-086:005 heimild um útihús

64°22.252N 21°55.484V

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð útihús um 120m vestan við bæjarstæði 001, og 20 m suðvestan við útihús 004.

Útihúsið var í útjaðri gamla túnsins sem nú er innan túns.

Engar minjar eru sýnilegar og hafa þær eflaust verið sléttaðar út við stækkun túnsins.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

BO-086:006 *Húsaholt* heimild um útihús 64°22.220N 21°55.466V

Húsaholt er um 100 m vestan við bæjarstæði 001. Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóðu tvö samliggjandi útihús á holtinu, um 30 m SSA við útihús 005. Að sögn örnefnaskrár voru það gripahús og hlaða.

Á holtinu þar sem útihúsin voru standa enn útihús. Um 1950 var einnig byggt íbúðarhús þar á holtinu.

Útihúsin sem nú standa á holtinu eru þar sem vænta má að húsin hafi staðið í byrjun 20. aldar. Engar minjar þeirra eru því sýnilegar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Arkarlækur a, 1; Ö-Arkarlækur b, 1, 2

BO-086:007 Þjóðsaga 64°22.206N 21°55.327V

Bærinn á Arkarlæk stóð við samnefndan læk. Í örnefnalýsingu segir: "Lækur þessi rennur um túnið. Í honum var mikill silungur friðaður, vegna þess að talið var, að huldufólk ætti hann."

Arkarlækur kemur ofan úr hlíðum Akrafjalls, en rennur nú að mestu í skurðum í flóanum fyrir ofan bæinn, og hjá túnunum uns hann kemur niður að bæjarhólnum.

Lækurinn er vatnslítill, en rennur í þröngu, grasi grónu gili hjá bæjarhólnum.

Heimildir: Ö-Arkarlækur a, 1

BO-086:008 heimild um ristu

Í örnefnaskrá segir: "Torfrista var léleg, en þó var hægt að fá torf á hey (í heygarða), og var það skorið í blautri mýri fyrir ofan, þar sem nú er þjóðvegur."

Staðsetning er óljós. Svæðið ofan við túnin er að mestu framræst nú.

Heimildir: Ö-Arkarlækur b, 2

BO-086:009 *Réttarholt* heimild um rétt

Í örnefnaskrá segir: "Vestanvert í nesinu heitir Reiðskarðsholt... Þar á bakkanum við sjóinn er Réttarholt. Þar er stór rétt."

Réttin fannst ekki við vettvangskonun.

Heimildir: Ö-Arkarlækur a, 2

BO-086:010 *Ferðamannahóll* heimild um áningarstaður 64°22.641N 21°55.000V

"Þegar komið var af fjörum, var oft áð við Ferðamannahól, en hann er þar austast," segir í örnefnaskrá. Einnig: "Ferðamannahóll var áningarstaður, þegar farið var yfir fjörur, sem kallað var. Þegar lágsjávað er, er greið leið úr Arkarlækjarlandi í Lambhaganes eða Lækjarnes. Ferðamannahóll er ávalur, grasi gróinn hóll."

Ferðamannahóll er austast við gömlu þjóðleiðina þar sem hún liggur yfir Arkarlækjarnes.

Heimildir: Ö-Arkarlækur a, 2; Ö-Arkarlækur b, 1

BO-086:011 heimild um hleðslu

Í örnefnaskrá segir: "Út með Arkarlækjarnesinu er sker, sem heitir Klakkur." "Klakkur er lítið og aflangt sker, sem hægt er að komast í þurru fótum um háfjöru. Þar hefur verið hlaðinn grjótagarður hringum (svo) kollinn á skerinu, sennilega til að verja fyrir skepnum, því þar voru nokkur æðarkolluhreiður."

Ekki varið farið út í skerið við vettvangsathugun.

Heimildir: Ö-Arkarlækur a, 2; Ö-Arkarlækur b, 1

BO-086:012 heimild um kvíar 64°22.160N 21°55.441V

Í örnefnaskrá segir frá fráfarum: "Hún [Helga Jónsdóttir, f. 1903] sat yfir kvíaánum síðast 1914. Þá voru kvíar neðan við Bæjarholt um 150 metra frá bæ. Um 1945 man ég, að sást móta fyrir rústum, en nú eru þær löngu horfnar."

Norðan við Bæjarholt er tún.

Engar leifar eru sjáanlegar, og gætu þær hafa verið sléttaðar undir tún eða horfið þegar grafið var fyrir framræsluskurði neðan við Bæjarholt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Arkarlækur b, 2

BO-086:013 heimild um mógrafir

Í örnefnaskrá segir: "Mór var talinn góður á Arkarlæk, og það ég man, var fært upp austur af bænum, niður

undir sjó. Tvær stungur af rofi og 4-5 af mó. Síðast var tekinn upp mór 1960."

Staðsetning óljós. Túnið nær nú alveg að sjávarbakkanum neðan og austan við bæinn. Austastu og nyrstu tungunni hefur verið breytt í kartöflugarða. Engin merki um mógrafir mögulega sjáanleg á þeim slóðum.

Heimildir:Ö-Arkarlækur b, 2

BO-086:014 garðlag

64°22.644N 21°55.006V

Svo segir í örnefnaskrá: "Fram undan bænum austan við Kjálkana og vestan við Arkarlækinn gengur mikið nes fram í fjörunnar, það heitir Arkarlækjarnes... Þar sem sléttast er í nesinu sér móta fyrir mikilli girðingu, og grjótleifar af henni sjást út um fjörunnar. Eru upp þær skoðanir, að hér sé að finna Leiðvöll þann, sem getið er um í Harðarsögu." Um Leiðvöll, sjá einnig 015. Garðlagið er um 800 m NNA frá bæjarstæðinu [001], á norðausturodda nessins, þar á sjávarbakkanum og út í fjöruna, norðan við gömlu þjóðleiðina.

Fremst á sjávarbakkanum eru leifar af grónu garðlagi. Um 10 m fyrir innan bakkabrúnina er horn á garðinum og liggur hann þaðan til NA og NV. Brotið austan megin er 20 m langt, en vestan megin er það 23 m. Garðurinn er allt að 60 sm hár og 2 m breiður neðst. Landbrot er töluvert á þessum slóðum og svo virðist sem á bakkanum séu einungis síðustu leifarnar af stórum garði. Hægt er að rekja steinaröð til vesturs dágóðan spöl, um 50 m leið eða svo.

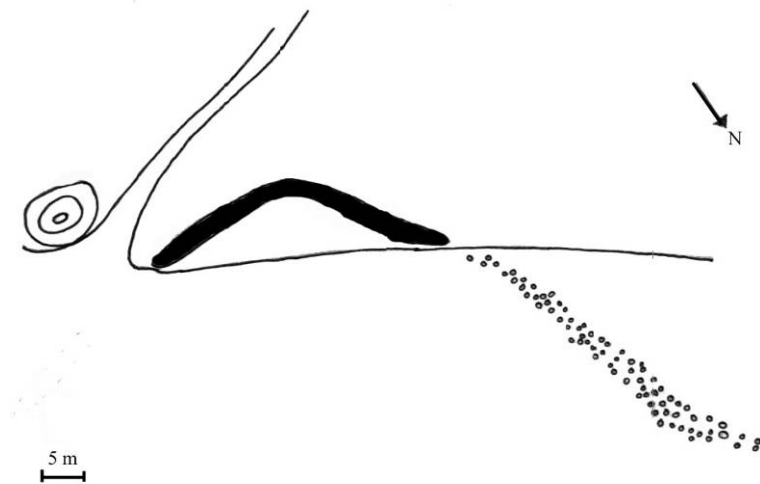
Hættumat: hætta, vegna sjávargangs

Heimildir:Ö-Arkarlækur a

BO-086:015 Leiðvöllur sögustaður

64°22.644N 21°55.006V

Leiðvöllur er örnefni norðaustast á Arkarlækjarnesi, þar sem gamla þjóðleiðin kemur af fjörunni að austan upp á nesið. Þar er garðlag 014.

Um Leiðvöll segir svo í Harðarsögu, k 32: "Bændr lögðu fund á Leiðvelli við Laxá hjá Grunnafirði". Brynjúlfur Jónsson fornfræðingur kom á Akranes 1907 og skoðaði svokallaðan leiðvöll hjá Arkarlæk. Lýsing hans hljóðar svo: "Grunnifjörður sem hér er nefndur, er nú kallaður Leiruvogur og rennur Laxá í Svínadal út í hann. Leiðvöllur heitir enn í Arkarlækjar-landi, norður við veginn. Því miður er hann nú mestallur afbrotinn, - því vogurinn hefir víða brotið landið og gerir enn. Þingstaðurinn á Leiðvelli virðist hafa verið umgirtur, - eins og t.d. þingstaðurinn á Þingey nyðra, - og er enn 34 faðm. langur partur af

girðingunni, digurt garðlag fornlegt, er liggur í boga frá sjávarbakkanum, og að honum aftur á öðrum stað. Allmikið grjót hefir verið haft í garðinn, og sést það í fjörunni við báða enda hans. Við eystri endann er það samt dreift og niðursokkið, en frá vestri endanum liggur grjótið í nokkurs konar röð út eftir fjörunni, því þar er hún harðari undir. Má sjá til garðsins yfirum hólma, sem áður hefir verið landfastur. En svo sést hann ekki lengra út, því leirinn verður blautari. Eigi sér í fjörunni grjót úr mannvirkjum (búðatóftum eða dómhring) sem ætla má að í girðingunni hafi veirð. Leirinn er ofblautur til að halda því uppi... Girðingabrotið, sem eftir er á Leiðvelli og fyr er getið, er ýmist kallað "dómhringur" eða "lögrétta", þó það líkist því ekki. Menn hafa fært örnefnið yfir á það, þá er hið rétta mannvirki var horfið." Í örnefnalýsingu segir: "Ferðamannahóll [086:010] var áningarstaður, þegar farið var yfir fjörun... Sjór brýtur þar af landinu, og þegar ég man fyrst eftir, um 1940, mátti sjá í fjörunni veggheðslu (röð af steinum), og heyrði ég talað um, að þar væru leifar af svokölluðum dómhring." Í BB segir: "Leiðvöllur, sá forni þingstaður, er í landi jarðarinnar við Grunnafjörð. ... Þar tóku bændur saman ráð um aðför að Hólhverjum (Harðar saga og Hólhverja). Þar virðast hafa verið leiðarþing (e.t.v. 4 hreppa) til forna." Staðurinn var friðlýstur 1930. Óvíst er með öllu hvort minjarnar nyrst í Arkarlækjarnesi tilheyri þinghaldi, sbr. lýsingu á garðlagi, sjá 008.

Heimildir:Ö-Arkarlækur b, 1; Byggðir Borgarfjarðar, 63; Árb 1908, 15-16

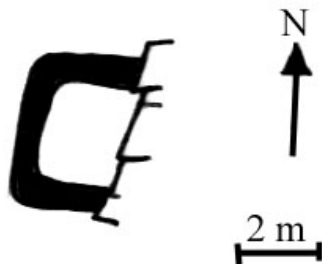
BO-086:016 gata leið (þjóðleið)

64°22.426N 21°55.443V

Þjóðleið var bæði ofan bæjar og neðan. Um efri leiðina sjá nr 019. Lá neðri leiðin úr Lambhaganesi, hjá nesodda Kjalardalsness og þvert yfir Arkarlækjarnes norðanvert.

Þjóðleiðin sést greinilega í holtunum þvert yfir nesið, frá Ferðamannahóli austast, yfir að Reiðskarði vestanmegin.

Heimildir: Herforingjaráðskort 1908

BO-086:017 tóft 64°22.102N 21°55.424V

Tóft er um 230 m SV frá bæjarstæði 001. Hún liggur undir Bæjarholti, þar sem holtið rís hæst, um 40 m sunnan við horn á skurði sem þar er. Erfitt er að koma auga á tóftina, en hún er um 3 m á hvorn veg, að mestu yfirgróin grjóthleðsla.

BO-086:018 *Arkarlækur* þjóðsaga

Arkarlækur rennur milli bæjanna Arkarlækjar og Bekansstaða. Í rannsóknarferð um Akranes 1907 skráði Brynjúlfur hjá sér eftirfarandi sögn um lækinn og athuganir sínar þar: "Bærinn Arkarlækur er sagt að hafi nafn sitt af því, að Bekan landnámsmaður hafi fleytt skipi sínu inn í lækinn, er fellur milli bæjanna, Bekansstaða og Arkarlækjar, og hafi skipið heitið Örk eða Örkin. Lækurinn hefir djúpan farveg og fellur utarlega í voginn. Verður sjór djúpur í honum um stórstraumsflóð. Hann heitir Arkarlækur, og er líklegra að bærinn hafi verið látinn heita nafni lækjarins, heldur en að bæjarnafnið hafi verið fært yfir á lækinn."

Lýsingu Brynjúlfs á læknum er ætlað að gefa til kynna að lækurinn hafi vel getað verið skipgengur á landnámsöld, en erfitt er að taka undir þá skoðun. Lækurinn kann að hafa verið meiri áður, en er engu að síður lítil sytra og liggur í örmjóum farvegi. Hinsvegar er ljóst að fólk á þessum slóðum hefur haft gaman af þjóðsögulegum skýringum á örnefnum sem tengja má skipum og sjómennsku, s.s. Arkarlæk, Kjalardal og fleira.

Heimildir: Árb 1908, 16

BO-086:019 gata leið (þjóðleið)

Þjóðleið var bæði ofan bæjar og neðan. Um neðri leiðina sjá nr 016. Efri leiðin lá frá Djúpalæk á merkjum austan megin, neðst þar sem hann rennur í sjó, og þaðan yfir móana í stefnu á Arkarlækjarbæ (001). Lá leiðin hjá bænum og rétt ofan við túnin.

BO-087 Kjalardalur

"1707 var jörðin 30 hundruð að dýrleiki og í bændaeign." Byggðir Borgarfjarðar, 71
Tún 36,000 m², ½ þýft. Garðar 2,143 m².

BO-087:001 *Kjalardalur* bæjarhóll bústaður

Bærinn í Kjalardal stendur rétt norðan við þjóðveginn. Gamla bæjarstæðið er um 20 m norðan við bæinn.

Á bæjarstæðinu stendur steinsteyptur skúr, um 10x4 m og snýr N-S.

Ekki sést lögun á bæjarhólnum og ekki ummerki um eldri hús þar. Líklega hefur hann orðið fyrir töluverðu raski er skúr var reistur á hólnum og hlaðið sléttað.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Byggðir Borgarfjarðar, 71

BO-087:002 heimild um kirkju

64°22.009N 21°54.399V

Kirkja var í Kjalardal. Jörðin er fyrst nefnd 1367 og þá er þar kirkja. "1706 er hún fallin af, en á að byggjast fyrir nauðsynja sakir." Í örnefnaskrá segir: "...heima í túni, vestan lækjar, heitir Helluvöllur; þar er jafnvel haldið, að kirkjan hafi staðið í gamla daga." Helluvöllur heitir skikinn vestan við heimreiðina, neðan við holtið sem þar er og rétt sunnan við núverandi íbúðarhús, þ.e. um 30-40 m sunnan við gamla bæjarstæðið.

Helluvöllur er slétt tún.

Engar fornleifar eru sýnilegar á Helluvelli, og óvíst að kirkjan hafi staðið á þessum stað. Helga Jónsdóttir (f. 1903) kallar blettinn Helluflöt. Hún segir að mikið grjót hafi komið upp þegar þessi flöt var sléttuð. Heimildir

um kirkjuna eru eftirfarandi: [1367]: xc. kialardals kirkia a þridiung j heima lande; Hítardalsbók DI III 223 1397: CCXXVIII. Kialardalur.

Kialardalskirkia aa þridiung j heimalanndi og það fleijra sem finnast maa. Máld DI IV, 194

17.5.1765: Kirkja í Kjalardal lögð niður; (PP, 120) [konungsbréf]

Heimildir:Ö-Kjalardalur, 1, 2

BO-087:003 heimild um útihús

64°22.051N 21°54.393V

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð útihús um 35 m NNA við bæ [001].

Útihúsið hefur staðið nyrst á malarbornu hlaði við túnjaðarinn.

Engar minjar eru sýnilegar um útihúsið og hafa þær verið sléttaðar út við ræktun.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918

BO-087:004 heimild um útihús

64°22.039N 21°54.387V

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð útihús um 15 m austan við bæ [001].

Útihúsið stóð austarlega á hlaðinu við túnjaðar.

Engar minjar eru sýnilegar, enda stendur steinsteypt útihús á staðnum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918

BO-087:005 heimild um útihús

64°22.031N 21°54.396V

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð útihús um 15 m sunnan við bæ [001], milli gamla bæjarins og Helluvallar [002].

Núverandi íbúðarhús stendur þar sem áður var útihúsið.

Engar minjar eru sýnilegar, enda hafa þær horfið við nýbygginguna á sínum tíma.

Hættumat: vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918

BO-087:006 heimild um útihús

64°21.985N 21°54.325V

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóðu tvö útihús í túninu austan lækjar. Syðra húsið er um 130 m ASA við bæ [001].

Útihúsið stóð í gamla túninu og þar er enn tún. Hefur það jafnframt lent að hluta undir yngra útihúsi.

Engar minjar eru sýnilegar, hafa þær horfið við túnasléttun og er nýtt útihús var reist á staðnum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918

BO-087:007 heimild um útihús

64°21.991N 21°54.313V

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóðu tvö útihús í túninu austan lækjar. Nyrðra húsið var um 30 m norðan við útihús 006 og um 130 m ASA við bæ [001].

Útihúsið stóð í gamla túninu og þar er enn tún. Hefur það jafnframt lent að hluta undir yngra útihúsi, sem stendur svotil á milli minja 006 og 007.

Engar minjar eru sýnilegar, hafa þær horfið við túnasléttun og er nýtt útihús var reist á staðnum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918

BO-087:008 heimild um útihús

64°22.118N 21°54.375V

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð útihús um 160 m norðan eða NNA við bæ [001].

Úthúsið stóð inná gamla túninu og þar er enn tún sem hefur verið stækkað síðan.

Engar minjar sjást um útihúsið og hefur húsastæðið verið sléttað undir tún.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918

BO-087:009 heimild um þingstað

"Þingstaður hreppsins var hér lengi, og dómar voru dæmdir þar," segir í örnefnaskrá.

Ekki er vitað hvar þing og dómar fóru fram.

Heimildir:Ö-Kjalardalur, 1

BO-087:010 *Kjalardalur* þjóðsaga

Kjalardalur "er djúp og mikil skál, sem nú er aðeins vaxin lyngi og mosa, en þjóðsagan segir hafa verið skógi

vaxna." " Sagt er að þar hafi verið telgdur til kjölur í skip úr viði, sem þar óx." Kjalardalur er dalur upp í hlið Akrafjalls.

Heimildir:Ö-Kjalardalur, 1

BO-087:011 *Móholt* örnefni mógrafir 64°22.214N 21°53.626V

"Inn við ána, niður við voginn, er nes, sem kallað er Mónes, og upp af því er holt, sem heitir Móholt," segir í örnefnalýsingu. Móholt er um 40 m utan við Djúpá sem rennur á merkjum móti Litlu-Fellsöxl.

Móholt rís upp úr mjög blautri mýri og illfært þangað.

Engar mógrafir eru sýnilegar við Móholt, og má vera að nafnið sé tilkomið vegna þess að þar hafi mór verið þurrkaður, eða vegna nálægðar við Mónes [017].

Heimildir:Ö-Kjalardalur, 1

BO-087:012 *Kjalardalsstapar* þjóðsaga huldufólksbústaður

Ofan við Móholt [087:011] "eru Kjalardalstapar. Þar er bústaður huldufólks" segir í örnefnaskrá. Staparnir eru um 150-200 m SSV við Móholt, mjög nærri vesturbakka Djúpár sem rennur þar á merkjum.

Staparnir eru stakir klettir sem standa upp úr mýri sem þar er mjög blaut.

Heimildir:Ö-Kjalardalur, 1

BO-087:013 *Stekkjarskriða* örnefni stekkur 64°21.912N 21°53.969V

Svo segir í örnefnaskrá: "Utan við gilið [þ.e. Djúpárgil] niður á jafnsléttu heita Hryggir... Þar upp við fjallið er svo stór og mikil skriða, Stekkjarskriða; úr henni hefir mikið verið tekið í sambandi við hafnargerðina á Akranesi."

Engar minjar um stekk eru sjáanlegar við Stekkjarskriðu. Má vera að hann hafi horfið við efnistöku því þar er stór grjótnáma.

Heimildir:Ö-Kjalardalur, 2

BO-087:014 *Miðmundavarða* varða

Í örnefnaskrá segir: "Ef við förum svo upp á fjall, þá er það frá Miðmundavörðu í Djúpárbotnum..."

Ekki var leitað að þessari vörðu við vettvangskonun.

Heimildir:Ö-Kjalardalur, 2

BO-087:015 heimild um huldufólksbústað 64°22.001N 21°54.393V

Ónefnt holt er um 50 m sunnan við núverandi íbúðarhús, og við Helluflöt.

Helga Jónsdóttir (f. 1903) segir huldufólk búa í þessu holti. Hafi kirkjan staðið á Helluflöt, hefur huldufólkið búið við hlið hennar.

BO-087:016 heimild um kofa 64°21.993N 21°54.414V

Ónefnt holt er um 50 m sunnan við núverandi íbúðarhús, og við Helluflöt. Á þessu holti stóð torfkofi um aldamótin 1900.

Helga Jónsdóttir (f. 1903) segir að kofi hafi staðið á holtinu fyrir hennar tíð. Ekki eru heimildir um til hvers hann hafi verið notaður. Á holtinu eru engar sýnilegar minjar um kofann.

BO-087:017 *Mónes* mógrafir 64°22.333N 21°53.764V

Mónes er innsta nesið í Kjalarneslandi, inn við Djúpá. Mógrafir eru vestanmegin í neginu inn við vog sem þar er.

Mónesið er fremur flatt, enda mýrlent. Í krikanum við nesið að vestanverðu er aðal mótökusvæðið. Það er tæpir 100 m á hvorn veg. Sjá má stöku hólf eftir mógröft en þau eru yfirgróin og ekki mjög greinileg.

BO-087:018 varða 64°22.224N 21°53.624V

Hæst á Móholti [BO-087:011] stendur varða.

Móholt rís upp úr mjög blautri mýri. veiðibjalla verpir í holtinu, enda er vafalaust illfært þangað á vorin.

Varðan er að mestu hrunin. Hún hefur verið hlaðin úr fremur litlum steinum og minnir á litla dys eða jafnvel kuml.

Hættumat: engin hættu

BO-087:019 tóft 64°22.106N 21°53.977V

Ógreinilegar tóftaleifar eru í móanum austan við heimatúnið. Staðurinn er um 350 m ANA við bæ, í beina stefnu á hæsta punkt á Móholti, og um miðja vega milli holts og bæjar.

Svæðið er stórþýft og hefur verið ræst fram.

Tóftalögun er ekki greinileg, en vottar fyrir hólfi með afar breiðum veggjum, sem virðist snúa N-S, með dyr til norðurs, um 13 m löng og 8 m breið. Rétt sunnan við er annað svipað hólf. Mjög eru þessi ummerki ógreinileg og ekki fullvíst að um mannvirki sé að ræða.

BO-087:020 *Sölvaholt*

64°21.853N 21°54.835V

Í örnefnaskrá segir: "Ofan vegarins, upp af Tungunni, er stórt holt, sem heitir Sölvaklettur. Þar voru þurrkuð sól í gamla daga." Sölvaklettur er áberandi, stakur klettur, um 400 m SV við bæ, og skammt innan við merki mót Arkarlæk.

Heimildir: Ö-Kjalardalur

BO-087:021 gata leið (þjóðleið)

Þjóðleiðin lá með sjónum. Frá Fellsaxlarnesi austan megin lá hún nánast í beinni línu skammt ofan við sjávarbakkann, þvert yfir Mónesið innarlega og með ströndinni, hjá Kjalardalsnesi og í stefnu að gamla Arkarlækjarbænum. Heimreiðin að Kjalardal lá frá þjóðleiðinni á móts við miðju Kjalardalsness og þaðan svotil beina leið suður að holtinu þar sem bærinn stendur.

Hér og þar vottar fyrir götu þar sem þjóðleiðin lá, og þá einkum þar sem hún liggur þvert fyrir Kjalardalsnesið.

BO-087:022 gata leið (heimreið)

Heimreiðin að Kjalardal lá frá þjóðleiðinni á móts við miðju Kjalardalsness og þaðan svotil beina leið suður að holtinu þar sem bærinn stendur.

Slóði er niður túnið þar sem gamla heimreiðin lá niður að þjóðleiðinni. Leiðin frá bænum niður að vegamótunum er um 450 metrar.

BO-087:023 gata leið (þjóðleið)

Þjóðleið var á sjávarbakkanum (sbr BO-087:021), en eins var farið á fjöru úr Lambhaganesi, yfir í bláodda Kjalardalsness og þaðan yfir í Arkarlækjarnesið.

BO-088 *Litla-Fellsöxl*

"Í Jarðabók Á.M. og P.V. 1707 er jörðin nefnd öðru nafni Efri-Fellsöxl og metin á 16 hundruð."

Tún 34,377 m², ¼ þýft. Garðar 1,335 m².

BO-088:001 *Litla-Fellsöxl* bæjarhóll bústaður

64°22.207N 21°52.627V

Bærinn stendur á holti neðan þjóðvegur en ofan gamla heimatúnsins.

Á bæjarstæðinu stendur steinsteypt íbúðarhús (byggt um 1910) með niðurgrofnum kjallara.

Þar er enginn bæjarhóll, hlaðið er á sléttum velli, en hallar niður austanmegin. Bærinn hefur verið færður upp fyrir túnið í seinni tíð og bent er á tvo staði þar sem bærinn á að hafa staðið áður, á svonefndum Bæjarhól (007) niður á sjávarbakka, og í miðju túni hjá bæjarlæknum (008). Upplýsingar vantar um hvenær bærinn var færður upp fyrir túnið. Á túnakorti frá 1918 er bærinn ofan túns, en sýndar rústir í miðju túni þar sem bærinn stóð áður. Á herforingjaráðskorti frá 1908 er bærinn hinsvegar sýndur í miðju túninu.

Heimildir: Byggðir Borgarfjarðar, 74; Túnakort 1918; Herforingjaráðskort 1908.

BO-088:002 heimild um útihús

64°22.240N 21°52.634V

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð útihús efst í gamla túninu, um 50 m norðan við núverandi íbúðarhús (001).

Þar standa steinsteypt útihús.

Engar minjar um eldri útihús eru sjáanlegar á staðnum.

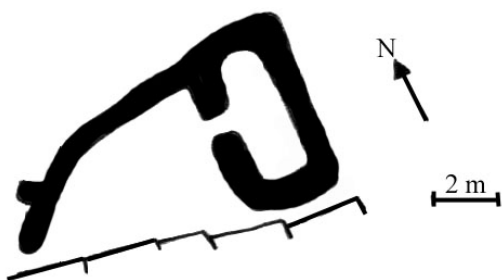
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

BO-088:003 *Stekkjarholt* tóft stekkur

64°22.249N 21°53.140V

Í örnefnalýsingu segir: "Upp af nesinu [þ.e. Fellsaxlarnesi] er holt, sem heitir Stekkjarholt. Þar var stekkur frá Litlu-Fellsöxl." "Stekkurinn, sem Stekkjarholt drefur nafn af, var mjög gamall, og sést líklega ekkert fyrir honum lengur." Fellsaxlarnes er nesið út við merki mót Kjalardal, vestan við gamla túnið. Stekkurinn er neðst í holtinu vestanverðu, um 440 m vestan við gamla (008) og nýja (001) bæjarstæðið.

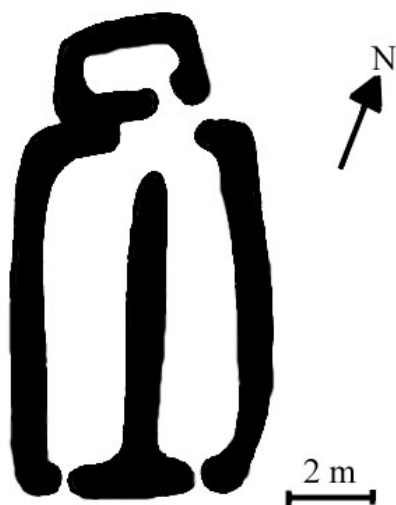
BO-088:004 Grænhóll tóftir fjárhús

Stekkjjarholt er gróið holt, sem liggur NA-SV og fremur mýrlent beggja vegna.

Tóftin er þokkalega greinileg. Hún stendur undir holtsklettum og snýr norður-suður, með dyr á vesturlanghlið. Tóftin er um 6 m löng og 2,5 m breið, dýrnar um hálfur metri og veggirnir um 40 sm háir og 60 sm breiðir. Frá norðvesturhorni liggur veggur til vesturs, um 8 m langur. Hann liggur eins og klettaveggurinn og er um 7 m bil á milli þeirra og myndar gott aðhald.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Litla-Fellsöxl a,1; Ö-Litla-Fellsöxl b, 1

64°22.145N 21°53.151V

Í örnefnalýsingu segir: Upp af Stekkjarholti [088:003] "er mýrarsund, sem nefnt er Rimi og nær upp að Grænhól, en hann er út við Tóftarlæk neðan við veginn; þar eru smávegis tættur, trúlega eftir sauðhús." Rimi mun einnig hafa verið kallaður Holtasund. Grænhóll er í raun efri endi á aflöngu holti sem liggur NA-SV, í sömu stefnu og Stekkjarholt en kippkorn austar. Tóftin stendur við efri enda holtsins, um 460 m suðvestan við gamla bæjarstæði (008) og 400 m vestan við núverandi íbúðarhús (001). Tóftalækur rennur austan við tóftirnar og hólinn.

Tóftirnar standa á þurru stað á enda holtsins, en í kring var mýrlent. Svæðið hefur verið ræst fram og ræktað tún. Tóftirnar eru við jaðar túnsins en ekki var haggð við þeim við túnsléttunina.

Tóftirnar skiptast í tvö aflöng hólf sem snúa NV-SA, og minna hólf við norðurgafli. Þær eru 11 m langar og 5 m breiðar. Dyr eru á báðum göflum aðaltóftanna, og í SA-horni minni tóftarinnar og gegnt þar á milli. Hleðslurnar eru grónar, um 50 sm háar og 70 sm breiðar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Litla-Fellsöxl a, 1

BO-088:005 Kvíahalli tóft

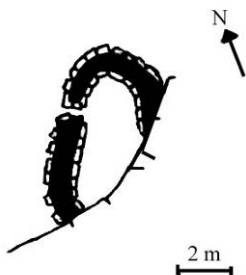
64°22.255N 21°52.770V

Í örnefnalýsingu segir: "Nær túni en Tóftarlækur er annar lækur, sem einnig rennur í Ósinn, hann heitir Kvíalækur. Milli lækjanna er brekka, sem heitir Kvíahalli." Kvíalækur mun einnig hafa verið kallaður Litlilækur. Tóft er á vesturbakka Kvíalækjar, við norðurenda túnsins sem liggur upp með læknum, um 140 m NV við íbúðarhús (001).

Tóftin stendur í halla eða lítilli brekku undan flötu og grónu holti þar sem hefur verið ræktað tún.

Tóftin er ferhyrnd, slétt innan, um 6 m löng og 4 m breið, snýr NA-SV með 50 sm breiðar dyr á vesturhlið. Hún er hlaðin að holtinu sunnanmegin og mynd það suðurgafli. Tóftin er hlaðin úr óvenjustóru grjóti, veggir um 60 sm breiðir og allt að 90 sm háir.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Litla-Fellsöxl a, 1

BO-088:006 Gerði örnefni

64°22.391N 21°52.909V

Í örnefnalýsingu segir: "Þá er neðst á bakkanum þúfnastykki, sem heitir Gerði. Þar var hóll sem nefndur er Bæjarhóll. Þar er talið, að Litla-Fellsöxl hafi staðið til forna." Gerði er óræktaður skiki vestan gamla túnsins neðst niður við voginn, milli túnsins og þar sem Tóftalækur og Kvíalækur renna saman til sjávar. Um Bæjarhól, sjá nr. 007.

Svæðið er eitt kargabýfi en engin tóftalögun er að sjá þar og óvíst hvernig á örnefninu stendur.

Heimildir:Ö-Litla-Fellsöxl a, 1

BO-088:007 Bæjarhóll heimild um bústað

64°22.392N 21°52.908V

Í örnefnalýsingu segir: "Þá er neðst á bakkanum þúfnastykki, sem heitir Gerði. Þar var hóll, sem nefndur er Bæjarhóll. Þar er talið, að Litla-Fellsöxl hafi staðið til forna." Gerði er óræktaður skiki vestan gamla túnsins neðst niður við voginn, milli túnsins og þar sem Tóftalækur og Kvíalækur renna saman til sjávar (sjá nr. 006). Ekki er alveg ljóst hvar hóllinn hefur verið, en ekki sér móta fyrir áberandi hól í þúfnastykkinu. Má vera að hóllinn hafi verið í túninu en verið sléttaður út. Neðsta hluta túnsins, þ.e. niður við sjávarbakka, hefur verið breytt í kartöflugarða.

Heimildir:Ö-Litla-Fellsöxl a, 1

BO-088:008 heimild um bústað

64°22.310N 21°52.640V

Á túnakorti frá 1918 eru sýndar rústir og garðar í miðju túni, við Bæjarlæk. Eflaust hefur bærinn staðið þar er hann var fluttur út fyrir og ofan við tún (sbr 001).

Gamla bæjarstæðið stóð í gamla heimatúninu sem að hluta hefur verið tekið undir kartöflurækt.

Rústirnar sem merktar voru á túnakort 1918 sjást ekki lengur. Um miðja vegu milli núverandi íbúðarhúss (001) og sjávar, milli lækjar og kartöflugarða, er ræma af gamla túninu enn. Efst í henni er dálítill hóll og þar hefur bærinn líklega staðið, en sléttað hefur verið yfir rústirnar við túnrækt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Litla-Fellsöxl a, 1

BO-088:009 Veita örnefni áveita

64°22.870N 21°52.967V

Í örnefnalýsingu segir: "Utan við Tóftarlæk út að Djúpa frá Grænhól upp að fjalli er stór mýrarfláki, sem heitir Veita. Það var aðal slægjulandið frá Fellsaxlarkoti." "Veita var aðal slægjulandið frá Litlu-Fellsöxl."

Heimildir:Ö-Litla-Fellsöxl a, 3; Ö-Litla-Fellsöxl b, 3

BO-088:010 tóft

64°21.881N 21°52.902V

Mýrin frá fjalli niður að þjóðvegi austan Tóftalækjar heitir Húsamelsmýri, og Húsamelur er melurinn þar neðan við. Tóft er á Húsamelsmýri, við austurbakka Tóftalækjar, um 270 m vestan við þjóðveginn og um 600 m SV við bæ (001).

Tóftin stendur á þurru stað við lækjarbakka í hallandi mýri. Tóftin snýr A-V, um 10 m löng, 4 m breið og skiptist í 2 jafnstór hólfi, gólf er slétt. Hólfið sem snýr að læknum er með 60 sm breiðar dyr við SA horn og ekki sér móta fyrir vesturgafli á því hólfi. Veggir eru 90 sm breiðir, grónir, flatir og um 20 sm háir. Ekki vottar fyrir grjóti í tóftinni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Litla-Fellsöxl a, 3

BO-088:011 náma mógrafir

Fellsaxlarnes og Túngarðsmói er yst við ósinn þar sem Tóftalækur rennur til sjávar. Þar uppá nesinu eru ummerki um mósukurð, um 400 m NV við bæ (001).

Sjá má allnokkrar gryfjur á fremur stóru svæði (um 100-150 m á hvorn veg). Þær eru grónar.

BO-088:012 náma mógrafir

64°22.128N 21°53.021V

Mótekja var ofarlega í Kvíahalla, austan megin Tóftalækjar og sunnan við Grænhól, um 370 m vestan við bæ (001).

Mótekjusvæðið var ræktað upp og er orðið að túni.

Engar mógrafir eru sjáanlegar lengur, enda sléttur völlur, en það vottar fyrir dokk í túninu þar sem grafirnar voru.

BO-088:013 gata leið (þjóðleið)

Þjóðleiðin lá fyrrum úr Lambhaganesi, þvert yfir leirurnar yfir að ósi Tóftalækjar, og þaðan til vesturs yfir Fellsaxlarnes, yfir Djúpalæk sem er á merkjum móti Kjalardal. Frá sjávarbakkanum lá leiðin einnig til suðurs, upp fyrir gamla túnið og þaðan til suðausturs, í átt að Stóru-Fellsöxl, á svipuðum slóðum og (gamli) akvegurinn

liggur (sjá BO-089:009).

Heimildir: Herforingjaráðskort 1908

BO-089 Fellsaxlarkot

"Fellsaxlarkot var 10 hundruð að mati og fyrrum eign Skálholtsstóls." Byggðir Borgarfjarðar, 81 Tún 22,840 m², ½ þýft. Garðar 830 m².

BO-089:001 *Fellsaxlarkot* bæjarhóll bústaður 64°22.347N 21°52.648V
Fellsaxlarkot var samtýnis Litlu-Fellsöxl og var gamla túnið austan bæjarlækjarins. Það náði frá Litla- og Stórabergi, og niður að sjónum. Bærinn stóð um 120 m ofan við fjöruna og 30 m austan bæjarlækjar. Þar sem bærinn stóð er lágur hóll, sléttur í kollinn og um 18 m í þvermál. Gamla bæjarstæðinu var breytt í tún og síðar í kartöflugarða. Engin mannvirki hafa verið reist á bæjarhólnum og er líklegt að hann geymi enn fornar mannvistarleifar sem ekki hefur verið raskað mikið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1918

BO-089:002 heimild um útihús 64°22.360N 21°52.599V
Útihús var austast í túninu, um 40 m NV við Litlaberg, og um 50 m austan við bæ (001). Engar minjar um útihúsið eru sýnilegar. Þar er kartöflugarður.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

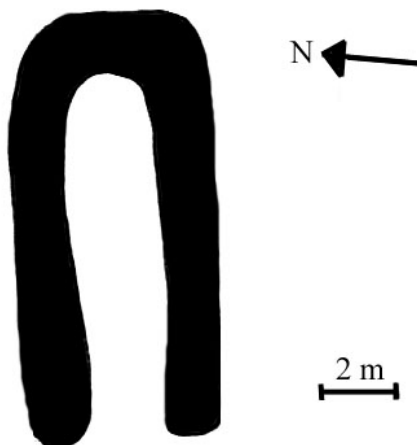
BO-089:003 *Stóraberg* þjóðsaga huldufólksbústaður 64°22.325N 21°52.528V
Í örnefnaskrá segir: "Þar ofar við túnið, austan við Rófu, er Stóraberg. Þar sáu jafnt skyggir sem óskyggir huldufólk."

Stóraberg er áberandi holt um 120 m austan við bæjarlækinn og um 160 m suðaustan við Fellsaxlarkot (001).

Heimildir: Ö-Litla-Fellsöxl a, 1

BO-089:004 *Hákarlavað* heimild um vað 64°22.532N 21°51.732V
Í örnefnaskrá segir: "Oddinn skagar fram í Leirurnar, og þar er vað yfir Lambhaganesið, blautt og hálfvont, sem heitir Hákarlavað. Þess skal geta, að sama vað nefna þeir í Lambhaga Hákarlsvað." Svæðið sem nefnt er Oddi er í NA-horni jarðarinnar, inn við Urriðaá sem er á merkjum. Götuslóði er á sjávarbakkanum er liggur frá bænum til austurs að vaðinu.

Heimildir: Ö-Litla-Fellsöxl a, 2

BO-089:005 tóft

Tóft er á holti í Stekkjarflóa, um 60 m austan við Þjóðveg, og um 200 m austan við Stekkjarholt (008). Er hún svotil í beina stefnu af gamla Þjóðveginum þar sem hann liggur nokkuð beinn á löngum kafla, neðan við bæ og inn fyrir og neðan við Stekkjarholt. Tóftin er um 1 km austan við Fellsaxlarkot.

Tóftin stendur á lágum hól sem er við suðvesturenda á holti sem rís upp úr blautri mýri.

Tóftin er gróin og sigin, aflöng, snýr A-V, opin í vesturenda, um 11 m löng og 5 m breið, mjög hlaupin í þúfur. Veggir eru um 40 sm háir og 1 m breiðir, ekki sést í grjóthleðslur. Tóftin gæti hafa staðið í eldri tóft en ummerki um það eru óljós.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Litla-Fellsöxl a, 2

BO-089:006 *Stóristeinn* áletrun 64°22.538N 21°51.539V
Í örnefnaskrá segir: " ofan til við vaðið [þ.e. Kotavað] er Stóristeinn, rétt neðan til við brúna á Urriðaá; þar hefur verið klappað í fyrir einhverju, líklega hring."

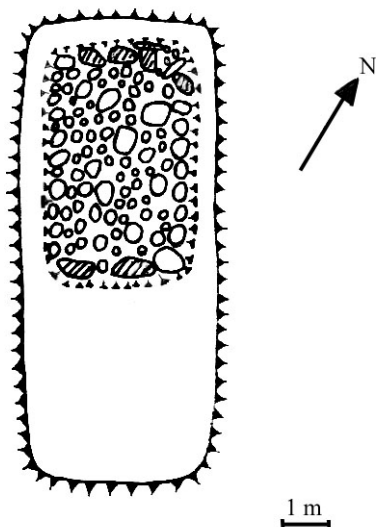
Á leirunum og árbakkanum neðan við Urriðaá eru nokkrir stakir, stórir steinar, en enginn þeirra er með merkjanlegu klappi.

Heimildir:Ö-Litla-Fellsöxl a, 2

BO-089:007 Dys kuml legstaður

64°22.506N 21°51.713V

Í örnefnaskrá segir: "Neðan við gamla veginn við sjóinn er dys. Nefnt Dys, sem ekki er vitað eftir hvað er." Dysin er í NA-horni jarðarinnar, um 900 m NA við bæinn. Hún liggur fast við gamla veginn, beint norður af hliði á girðingu sem er um sumarbústað og gróðurreit.

Dysin stendur á sjávarbakka, á flötum og þurrum mel við gamla leið. Frá dysinni liggur aflíðandi, gróinn halli niður í fjöru.

Dysin er lágur, sléttur stallur, um 4 m langur og 1,5 m breiður sem snýr í NV-SA. Í norðvesturenda er flöt hrúga af steinum sem kastað hefur verið saman ofan í e.k. gryfju. Hrúgan er regluleg, aflöng og snýr eins og upphækkunin, um 2 m löng og 1 m breið. Grjótið er misstórt, mikið er af hnefastóru grjóti eða stærra, og hefur það verið týnt upp úr fjörunni. Grjótið er ekki þétt og jarðvegur hefur ekki fyllt glufur á milli steina nema að litlu leyti. Í kring vex mosi og snöggt gras. Að útliti minnir dysin mjög á sum kuml sem fundist hafa og hér gæti verið gróf manns og hests. Sömu sögu er að segja um staðsetninguna. Kuml finnast oft út við landamerki og við leiðir og svo er einnig um þessa dys.

Hættumat: engin hættu

Heimildir:Ö-Litla-Fellsöxl a, 2

BO-089:008 Stekkjarholt heimild um stekk

64°22.280N 21°51.736V

Í örnefnaskrá segir: "Austan við Rauðalæk, aðeins ofar en Griðungaás, er Stekkjarholt. Þar var stekkur frá Fellsaxlarkoti." Í viðbót við skrána er jafnframt tekið fram: "Stekkarholt er nakið holt og engin stekkarbrot sjáanleg þar." Holtið er um 800 m austan við Litlu-Fellsöxl, á milli gamla og nýja þjóðvegur.

Leifar af stekk fundust ekki, en við suðvesturenda holtisins virðist votta fyrir aflangri tóft sem snýr NV-SA.

Heimildir:Ö-Litla-Fellsöxl a, 2; Ö-Litla-Fellsöxl b, 2

BO-089:009 heimild um leið

Í örnefnaskrá segir: "Melurinn fyrir ofan veginn, sunnan við Brunná, heita Kotamelar. Vegurinn milli Fellsaxlanna lá eftir þeim, meðan reiðgötturnar voru notaðar...". Leiðin lá til suðurs frá sjávarbakka vestan Litlu-Fellsaxlar, upp fyrir gamla túnið og þaðan til suðausturs, í átt að Stóru-Fellsöxl, á svipuðum slóðum og (gamli) akvegurinn liggur.

Heimildir:Ö-Litla-Fellsöxl a, 2

BO-090 Litli-Lambhagi

"Jörð þessi var að fornu mati 15 hundruð." Byggðir Borgarfjarðar, 81,
Tún 77,861 m², 1/3 þýft. Garðar 1,824 m².

BO-090:001 Litli-Lambhagi bæjarstæði bústaður 64°23.185N 21°49.322V
"Bærinn stóð á löngum melhrygg, nokkuð vestur af bænum í Lambhaga..." Bærinn í Litla-Lambhaga stóð um 160 m vestur af íbúðarhúsi nýbýlisins Lambhaga sem byggt var 1928. Íbúðarhúsið í Litla-Lambhaga sem sýnt er á túnakorti frá 1920, var steinsteypt og byggt árið 1912. Þar á undan stóð þar timburhús.

Óræktarmói í túni.

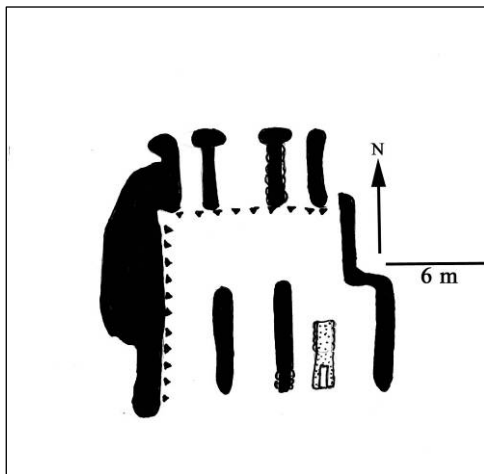
Bærinn er nú alveg horfinn, var fjarlægður í kringum 1992, en staðurinn ekki sléttaður til fulls. Enn sést þó móta fyrir kálgörðum í kringum bæjarstæðið.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Byggðir Borgarfjarðar, 82

BO-090:002 tóft fjárhús

64°23.075N 21°49.554V

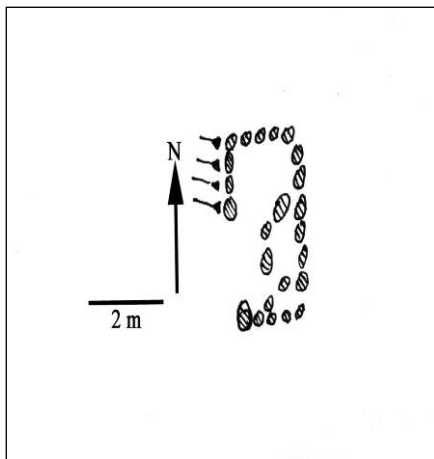

Útihús er sýnt á túnakorti frá 1920 í suðvesturhorni túns. Var um að ræða fjárhús úr torfi og grjóti og sjást tættur þess enn. Fjarlægð vestur frá íbúðarhúsinu í Lambhaga er um 440 m.

Þessi hluti gamla heimatúnsins er nú fallinn í órækt, en er þó enn nokkuð sléttur. Tóftin sem skiptist í 6 hluta er um 17 x 16 m að stærð. Er um að ræða 2 raðir samsíða hólfa sunnan og norðanmegin í tóftinni, sem liggja norður-suður. Hleðsluhæð er mest um 1,5 m. Rústin er að öllu leiti úr torfi og grjóti, utan þess að steinsteypt bað er í austasta hólfinu í syðri röðinni.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

BO-090:003 tóft útihús 64°23.075N 21°49.554V

Útihús er sýnt á túnakorti frá 1920 um 15 m norður af 002. Sést ógreinileg tóft enn á þeim stað og fær hún sömu hnit og 002.

Þessi hluti gamla heimatúnsins er nú fallinn í órækt, en er þó enn nokkuð sléttur.

Ógreinileg sigin rústabunga sem snýr norður-suður. Í henni sjást þó greinilegar steinaraðir, utanmáls, en inni í henni eru steinar á víð og dreif sem virðast hafa hrunið úr hleðslunni en engir steinar liggja utan rústarinnar. Steina vantar í vestur- vegg svo þar gæti hafa verið op.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

BO-090:004 heimild um útihús

64°23.075N 21°49.554V

Útihús er sýnt á túnakorti frá 1920 um 20 m austur af 002. Er staðsetning þess óljós að öðru leyti og fær það sömu hnit og 002.

Þessi hluti gamla heimatúnsins er nú fallinn í órækt, en er þó enn nokkuð sléttur.

Ekki sést til fornleifar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

BO-090:005 heimild um útihús

64°23.185N 21°49.322V

Útihús er sýnt á túnakorti frá 1920, um 30 m vestsuðvestur af bænum (001) Er staðsetning þess óljós að öðru leyti og fær það sömu hnit og bæjarstæðið.

Óræktarmói í túni.

Ekki sést til fornleifar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

BO-090:006 heimild um fjós

64°23.185N 21°49.322V

Útihús er sýnt á túnakorti frá 1920, sambyggt bænum (001) að suðaustanverðu. Að sögn bræðranna Þórðar og Snæbjörns Gíslasona sem eru fæddir og uppaldir í Litla-Lambhaga, var um fjós að ræða. Fær það sömu hnit og 001.

Óræktarmói í túni.

Ekki sést til fornleifar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

BO-090:007 hús vatnsból

64°23.206N 21°49.103V

Tvö útihús eru sýnd á túnakorti frá 1920 í norðausturenda túns. Er vestara húsið skráð hér, en um er að ræða lítið dæluhús úr torfi og grjóti sem Gísli faðir Þórðar og Snæbjörns byggði og stendur það enn. Fjarlægð suður af íbúðarhúsinu í Lambhaga er um 40 m.

Í brekku í túni.

Húsið er hlaðið úr torfi og grjóti og með bárujárnsþaki. Stærð þess er um 2x3 m og snýr það norðvestur-suðaustur.

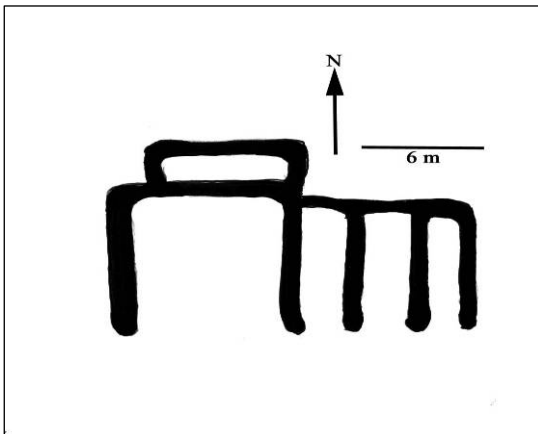
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

BO-090:008 tóft fjárhús

64°23.223N 21°48.936V

Tvö útihús eru sýnd á túnakorti frá 1920 í norðausturenda túns. Er eystra húsið skráð hér, en um er að ræða

fjárhús sem byggt var snemma á 20 öld af Gísla föður Þórðar og Snæbjörns. Fjarlægð suðaustur af íbúðarhúsinu í Lambhaga er um 100 m.

Óræktarmói, áður ræktað tún.

Tóftin skiptist í fimm hólf, liggur austur-vestur og er hún um 17x11 m að stærð. Fjögur hólfana eru samsíða og

liggja þau norður suður. Fimmta hólfið er sambyggt því vestasta af hinum fjórum og liggur það austur-vestur. Hleðsluhæð er mest um 1m. Að sögn Þórðar og Snæbjörns var bárujárnsþak á fjárhúsinu sem annars var úr torfi og grjóti.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

BO-090:009 *Fornibær* heimild um bústað

64°23.231N 21°48.892V

"Þar sem fjárhúsin eru nú, heitir Fornibær, og er talið, að þar hafi bærinn staðið endur fyrir löngu og verið byggður þar á stekkjarsæði frá Stóra-Lambhaga." "Fornibær heitir hjer skamt frá túninu, þar sem sjest til gamallra tóftaleifa, þar segja menn bærinn hafi að forna staðið, og eru munnmæli að þessi jörð sje byggð af Stóra Lambhaga á stekkjarsæði þaðan. En þó er yfir 100 ár langt þess jörð talin og kölluð lögbýli..." Fornibær er talinn hafa staðið um 13 m austur frá fjárhúsum 008, en þar er dálítill hól. Við rask í hólum snemma á 20. öld, komu upp hleðslur sem taldar voru flór í fjósi.

Þýfður grasmói.

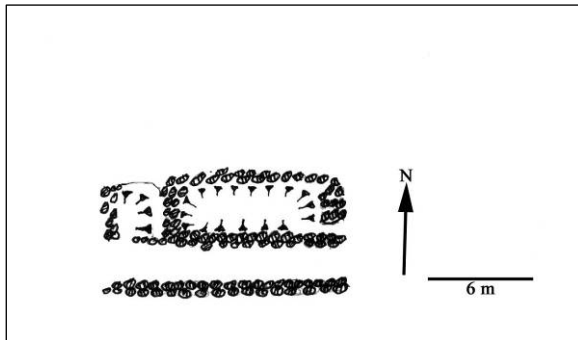
Ekki sést til fornleifar. Hóllinn sem Fornibær er talinn hafa staðið á er greinilegur rústahóll, enn einnig er hann náttúrulegur að einhverju leyti. Er erfitt að sjá hvar hinum náttúrulega hól sleppir og rústahóllinn tekur við.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Litli-Lambhagi, 1; JÁM, 120

BO-090:010 *Réttarholt* tóft rétt

64°22.989N 21°48.972V

"Suður af bænum, niður við vatnið, er holt, sem heitir Réttarholt og dregur nafn af gamalli aðrekstrarétt, sem þar sér leifar af..." Leifar réttarinnar sem holtið dregur nafn sitt af eru austan til í því, um 450 m suður af íbúðarhúsinu í Lambhaga.

Melholt við stöðuvatn.

Réttin er hlaðin úr grjóti, um 14 x 6 m að stærð, liggur austur-vestur og skiptist í 3 hólf. Syðsta hólfið liggur austur-vestur og tekur það yfir heildarlengd tóftarinnar. Er það opið í báða enda. Hin hólfir eru bæði sambyggt því að norðanverðu og liggur hið austara austur-vestur með dyr syðst á austurvegg en hitt liggur norður-suður með dyr við suðvesturhornið. Hleðsluhæð er mest um 0,9 m

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Litli-Lambhagi, 1

BO-090:011 *Skemmuvöllur* örnefni útihús

64°23.201N 21°49.269V

"...völlurinn milli húsanna, vestan við bæinn, sem nú er, heitir Skemmuvöllur." Skemmuvöllur er lítill blettur í túninu um 120 m vestsuðvestur af íbúðarhúsinu í Lambhaga.

Í túni.

Ekki sést til fornleifar og muna Þórður og Snæbjörn ekki eftir húsi á þessum stað.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Litli-Lambhagi, 1

BO-090:012 *Kvíasund* örnefni kvíar

64°22.995N 21°50.077V

"Utan við túnið er mýrarsund, sem heitir Kvíasund." Vestan við túnið lækkar landið talsvert á kafla og nefnist þar Kvíasund. Vestan við Kvíasund hækkar landið aftur og nefnist þar Lambhagamelar. Þar er nú dálítill byggðakjarni. Í Kvíasundi sem er votlendur og þýfður mói má sjá mógrafir á við og dreif. Sundið hefur verið ræst fram að nokkru leyti. Hvergi sjást merki um kvíar þær sem sundið gæti heitið eftir.

Votlendur og þýfður grasmói í sundi á milli tveggja holta.

Að sögn Þórðar og Snæbjörns var ágætis mótekja í sundinu, eða um 4 stungur.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Litli-Lambhagi, 1

BO-090:013 Króarvað heimild um vað

64°22.480N 21°50.691V

"Neðan við Stokk, þar sem fyrst er fært, það er móts við, þar sem Sellulækurinn rennur í ána að sunnan, er efsta vaðið á ánni; það heitir Króarvað." Króarvað er á Urriðaa þar sem Þjóðvegur 1 liggur nú yfir hana.

Áin breiðir nokkuð úr sér á þessum stað og eru bakkar hennar lágir og grasi vaxnir. Eyrar gægjast víða upp úr vantsborðinu.

Heimildir:Ö-Litli-Lambhagi, 2

BO-090:014 heimild um lögn

"Undir Norðurhömrum á Nesinu er hylur, sem heitir Kvörn. Þar fékk Magnús Ásbjarnarson á Beitistöðum að nota veiðiaðferðir, sem ekki þekktust þar um slóðir; hann hlóð þar laxagarða."

Heimildir:Ö-Litli-Lambhagi, 2

BO-090:015 tóft beitarhús

64°22.877N 21°51.280V

Rústasvæði er austast á Lambhaganesi, skammt vestan við Þjóðveg 1. Á þessu svæði, sem er í eigu Þórðar og Snæbjörns, stendur bárujárnsklædd hlaða og eru rústirnar sem eru þrjár, sunnan (1) og vestan (2) við hana. Vegslóði liggur frá Þjóðvegi 1 niður á nesið, gegnum þetta svæði. Er rústin sem er austan við hlöðuna, skráð hér, en fjarlægð hennar frá hlöðunni er um 100 m.. Hinar tvær eru um 150 m vestur af hlöðunni sitt hvoru megin við vegarslóðann sem liggur í gegnum svæðið fast norðan við hlöðuna og eru þær skráðar sem 016 og 017. Fjarlægð rústasvæðisins vestur frá bæjarstæðinu í Litla-Lambhaga (001) er um 1,7 km.

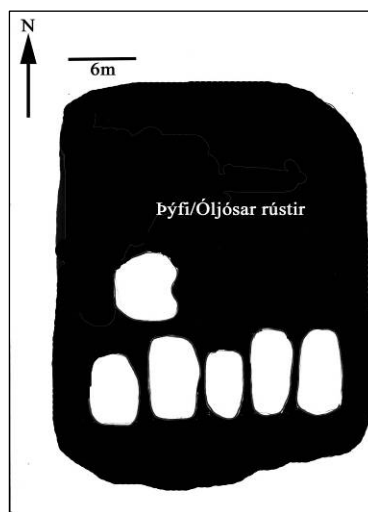
Rústirnar eru á grasi grónu holti. Kargapýfi á köflum.

Rústin er mikið til eydd og því er ekki hægt að átta sig á lögun hennar þótt greinilega sé um mannvirki að ræða. Heildarumál leifanna er um 11 x 20 m, en hleðsluhæð er um 0,5 m.

Hættumat: hætta jarðvegsrof

BO-090:016 tóft beitarhús

64°22.937N 21°51.414V

Rústasvæði er austast á Lambhaganesi, skammt vestan við Þjóðveg 1. Á þessu svæði, sem er í eigu Þórðar og Snæbjörns, stendur bárujárnsklædd hlaða og eru rústirnar sem eru þrjár, sunnan (1) og vestan (2) við hana. Vegslóði liggur frá Þjóðvegi 1 niður á nesið, gegnum svæðið fast norðan við hlöðuna og eru vestari tóftirnar sitt hvoru megin við hann um 150 m vestur frá hlöðunni. Er tóftin sem er sunnan við veginn skráð hér. Fjarlægð rústasvæðisins vestur frá bæjarstæðinu í Litla-Lambhaga (001) er um 1,7 km.

Uppgróið holt kargapýfi á köflum. Votlendur og þýfður grasmói er vestan við holtið.

Um er að ræða greinilegan rústahól þótt mannvirkin sem á honum eru, séu talsvert illgreinanleg sökum þýfis. Má greina ein sex hólf eða dældir í hólinn og er ekki loku fyrir það skotið að fleiri mannvirki gætu leynst þar. Hæð rústahólsins að vestanverðu er um 2 m og umfang hans er um 35 x 26 m.

Hættumat: engin hætta

BO-090:017 þúst beitarhús

64°22.955N 21°51.379V

Rústasvæði er austast á Lambhaganesi, skammt vestan við Þjóðveg 1. Á þessu svæði, sem er í eigu Þórðar og Snæbjörns, stendur bárujárnsklædd hlaða og eru rústirnar sem eru þrjár, sunnan (1) og vestan (2) við hana. Vegslóði liggur frá Þjóðvegi 1 niður á nesið, gegnum svæðið fast norðan við hlöðuna og eru vestari tóftirnar sitt hvoru megin við hann um 150 m vestur frá hlöðunni. Er tóftin sem er norðan við veginn skráð hér hún er um 30 m frá 016. Fjarlægð rústasvæðisins vestur frá bæjarstæðinu í Litla-Lambhaga (001) er um 1,7 km.

Uppgróið holt kargabýfi á köflum. Votlendur og þýfður grasmói er vestan við holtið.

Um er að ræða greinilegan rústahól sem er um 18 x 14 m að stærð og um 1,7 m á hæð. Mannvirki á hólnum eru það afmynduð sökum þýfis að ekki var hægt að greina lögun þeirra.

Hættumat: engin hætta

BO-090:018 hleðsla kálgarður

64°23.245N 21°48.919V

Hlaðinn kálgarður er um 150 m austur af íbúðarhúsinu í Lambhaga.

Garðurinn er á stalli í grasi vaxinni brekku.

Kálgarðurinn er um 11 x 6 m að stærð og liggur austur-vestur.

Garðurinn er hlaðinn utan í brekku að norðanverðu og er hleðsluhæð norðurveggjar hans um 1 m innan garðs en einungis 20 cm brekkumegin. Svipaða sögu er að segja af suðurveggnum en hæð hans er um 1 m innan garðs og um 20 cm utan garðs. Vesturvegginn vantar nánast alveg en austurveggurinn er um 1 m á hæð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

BO-090:019 garðlag túngarður

64°23.119N 21°49.497V

Túngarðsleifar eru meðfram suðurjaðri heimatúnsins og nær hann frá fjárhúsum 002 að svonefndum Kastala sem er hæð norðan við suðausturhorn túnsins. Telja Þórður og Snæbjörn að garðurinn sé eldri en það tún sem sýnt er á túnakorti frá 1920 þar sem að hluti hans er innan túns.

Í túni.

Túngarðurinn er ærið fornfálegur á að líta þar sem hann er mikið siginn og vart greinanlegur á köflum. Hesta og kindagötur liggja eftir garðinum. Hleðsluhæðin er mest um 0,3 m en breiddin um 1, 5 m. Lengd garðsins er um 670 m.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

BO-090:020

64°23.202N 21°49.337V

Traðir voru heim að bænum í Litla-Lambhaga (001) úr norðri. Þær hafa nú verið fylltar upp og sléttar, en þó sést enn móta fyrir þeim í túninu. Eru þær teiknaðar inn á túnakortið frá 1920.

Í túni.

Ekki sést til fornleifa.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

BO-091 Stóri-Lambhagi

"Jörðin var talin 15 hundruð 1707." Byggðir Borgarfjarðar, 77

Tún 48,797 m², 1/5 þýft. Garðar 824 m².

BO-091:001 Stóri-Lambhagi bæjarhóll bústaður

64°23.533N 21°49.379V

Gamli bærinn í Stóra-Lambhaga stóð á svipuðum slóðum og núverandi íbúðarhús í Stóra-Lambhaga I stendur nú, en það er byggt árið 1923 á vestanverðu gamla bæjastæðinu.

Í túni. Malbikað bílastæði er nú þar sem gamli bærinn stóð.

Bæjarhúsin í Stóra-Lambhaga I og III standa á löngum og nokkuð háum hrygg sem liggur nokkur vegin í austur vestur. Bæjarhóllinn gamli var lækkaður talsvert einhvern tíma á árunum 1936-1937 að sögn Sólveigar Sigurðardóttur ábúanda í Stóra-Lambhaga III, sem fædd er og uppalin á bænum. Af þeim sökum er nú erfitt að sjá glögg skil á milli bæjarhólsins og hins náttúrulega hryggjar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

BO-091:002 heimild um fjárhús

64°23.539N 21°49.359V

Útihús er sýnt á túnakorti frá 1920 um 10 m norðaustan við bæjarhúsin. Telur Sólveig líklegt að um fjárhús hafi verið að ræða. Um miðja 20. öld voru byggð á þessum stað fjós og hlaða úr steinsteypu sem rifin voru árið 1994 var staðurinn þá jafnframt sléttaður.

Í túni.

Ekki sést til fornleifar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

BO-091:003 heimild um útihús

64°23.441N 21°49.439V

Tvö útihús eru sýnd á túnakorti frá 1920 í suðvesturenda túnsins. Er vestara útihúsið skráð hér og segist Sólveig muna vel eftir tóftum hússins en gat ekki sagt til um það hvert hlutverk þess hefur verið. Eystra útihúsið var uppistandandi fram til 1938 eða 1939 þegar það var rífið, en það hafði verið notað sem hesthús og fjárhús. Báðar tóftirnar voru síðan endanlega sléttaðar upp úr 1940.

Í túni.

Ekki sést til fornleifar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

BO-091:004 heimild um hesthús

64°23.446N 21°49.461V

Tvö útihús eru sýnd á túnakorti frá 1920 í suðvesturenda túnsins. Er austara útihúsið skráð hér. Húsið var uppistandandi fram til 1938 eða 1939 þegar það var rífið, en það hafði verið notað sem hesthús og fjárhús. Tættur þess sem og tættur vestara útihússins (003) voru síðan sléttaðar endanlega upp úr 1940

Heimildir: Túnakort

BO-091:005 *Ígulstaðir* heimild um býli

64°24.109N 21°48.106V

"Vestur af Langamel við Laxá er holt, sem heitir Merkjaholt. Utan í því eru rústir, ekki samt miklar. Má segja, að sjái fyrir þeim... Næst sunnan við Tvísteinaholt eru Ígulstaðagrafir... ekki er neitt annað en þessara grafir og þetta nafn til um þennan bæ. Rústirnar í Merkjaholti gætu verið eftir bæinn, en um það er ekki hægt að segja." Merkjaholt er um 1,5 km NA frá bæjarstaðin í Stóra-Lambhaga.

Melholt, umlukið þýfðri flóamýri.

Rústir þær sem nefndar eru í Örnefnaskrá Stóra-Lambhaga eru að sögn Sólveigar vart sjánlegar, en einungis er um að ræða dálítinn grænann blett sem sker sig nokkuð úr umhverfinu og sést hann helst yfir sumartímann þegar gróður er í blóma.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Stóri-Lambhagi, 1-2; JÁM, 121

BO-091:006 *Ígulstaðagrafir* heimild um mógrafir

64°24.010N 21°48.261V

Næst sunnan við Tvísteinaholt eru Ígulstaðagrafir. Þar eru greinileg merki eftir mótekju." Ígulstaðagrafir eru um 1,2 km norðaustur frá Stóra-Lambhaga í mýrarsundi sem er á milli svonefnds Langamels og Tvísteinaholts. Þýfð flóamýri.

Mógrafirnar eru á svæði sem er um 140 x 80 m að stærð. Eru þær mjög greinilegar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Stóri-Lambhagi, 2

BO-091:007 *Hallsvað* heimild um vað

64°23.865N 21°49.224V

"Skammt neðan við fossana er vað á ánni, sem heitir Hallsvað, og þar uppi á bakkanum heitir Hallsvaðsmelur." Hallsvað er um 630 m norðaustur frá Stóra-Lambhaga, rétt ofan við svonefndan Hundsfoss.

Grasi vaxnar og smáþýfðar brekkur eru að vaðinu beggja vegna Laxár. Er brekkan sunnanmegin nokkuð brött en norðan megin árinna er brekkan meira aflíðandi.

Dálítill hólmi er í miðri ánni þar sem hallsvað er. Engar götur sjást að vaðinu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Stóri-Lambhagi, 2

BO-091:008 *Grettir* heimild um manndómsraun

64°23.668N 21°49.781V

"Neðan við Laxfoss er mýri fram á bakkan, sem heitir Fossmýri, nú að mestu orðin að túni. Rétt neðan við fossinn er allmikið Grettistak á árbakkanum frammi á barðsbrúninni og heitir Grettir." Grettir er talsvert

áberandi steinn sem stendur á austurbakka Laxár, um 400 m NV af bænum (001).

Hár grasivaxinn og þýfður árbakki.

Steinninn er um 3 x 3 m að flatarmáli og um 2,5-3 m hár.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Stóri-Lambhagi, 2

BO-091:009 *Grænarúst*

64°23.556N 21°49.869V

"Móts við Eyrarnar ofarlega er Grænarúst á bakkanum, þar eru greinileg merki byggingar." Grænarúst er á nokkuð áberandi hæð eða hól, nálægt Laxá um 400 m vestnorðvestur frá bænum (001)

Hár grasi vaxinn og þýfður hól á brekkubrún. Trjárækt er í kringum hólinn en jafnframt er fyrirhuguð bygging á sumarbústað vestan við hann.

Hóllinn sem rústirnar eru á er um 25 x 18 m. Rústirnar á hólnum eru mikið afmyndaðar af þýfi og vaxnar þykku grasi sem gerir það að verkum að mjög erfitt er að átta sig á lögun þeirra. Þó er greinilegt að um mannvirki er að ræða. Þar sem hóllinn er á brekkubrún að vestanverðu er erfitt að átta sig á hæð hans þeim megin frá. Séður að austan verðu þá veirðist hann vera um 1,5 - 2 m á hæð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Stóri-Lambhagi, 2

BO-091:010 *Stekkjarlág* örnefni stekkur

64°23.479N 21°50.573V

"Móts við Eyrarnar ofarlega er Grænarúst á bakkanum, þar eru greinileg merki byggingar. Þá erum við komin niður að Stekkjarlág, undan henni er Stekkjarstrengur í ánni." Stekkjarlág er löng votlend lögð sem liggur austur-vestur, skammt norðaustur af sláturhúsinu við Laxá. Sólveig þekkir örnefnið vel en mann ekki eftir stekkjarrústum í eða við lágina. Hnit eru tekin við vesturenda Stekkjarlág, um 980 m vestur frá bænum (001). Votlend, þýfð og grasi vaxin lögð nálægt árbakka.

Ekki sést til fornleifa.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Stóri-Lambhagi, 2

BO-091:011 heimild

64°23.612N 21°49.491V

Veiðihús er um 170 m norður af gamla bæjarstæðinu í Stóra-Lambhaga. Segist Sólveig muna eftir tóft þar sem veiðihúsið er nú.

Innan túns en svæðinu hefur verið talsvert rótað við byggingu veiðihússins.

Ekki sést til fornleifa.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

BO-091:012 *Móholt* örnefni mógrafir

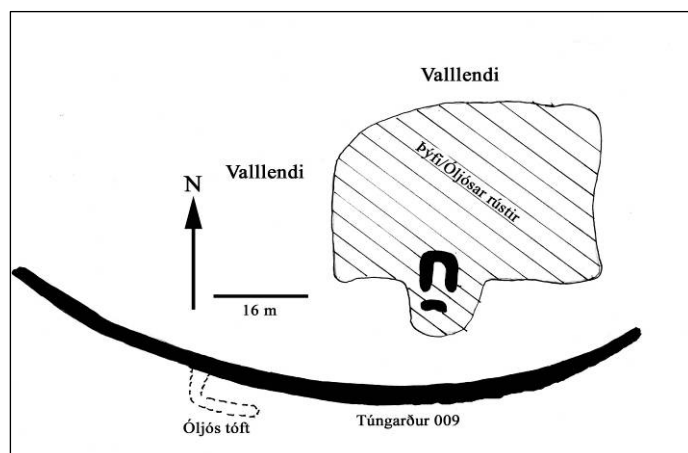
64°23.359N 21°49.517V

"Milli bæjanna í Lambhögunum er skammt innan merkja Móholt." Íbúðarhúsið í Stóra-Lambhaga IV stendur á eða við holtið. Mógrafir voru á allstóru svæði sunnan við holtið en þær eru nú horfnar og hefur mýrin sem þar var verið ræst fram og tekin undir túnrækt.

Rækktuð tún.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Stóri-Lambhagi, 3

BO-092 *Galtarholt*

"Jörðin var eign Skálholtsstóls 1707, metin á 10 hundruð. 1563 lét kóngur hana af hendi við stólinn fyrir 12 hundruð. Hún var seld frá stólum 1792." Byggðir Borgarfjarðar, 66 Tún 54,164 m², 1/5 þýft. Garðar 872 m².

BO-092:001 *Galtarholt* bæjarstæði bústaður

"Bæjarstæðið er í aflíðandi halla af melunum móti suðvestri." Gamli bærinn stóð um 170 m SV af núverandi íbúðarhúsi sem byggt var í tveim áföngum, árið 1947 og 1975. Rétt sunnan við bæjarrústina eru leifar túngarðs og gerðis sem er sambyggt honum. Gamla túnið

sem sýnt er á túnakorti frá 1920 er enn nýtt að mestu.

Rústir bæjarins eru undir grasi vaxinni og aflíðandi brekku. Þar er nú óræktarmói, stórpýfður á köflum, en umhverfis er vallendi. Sunnan við túngarðinn er votlendi.

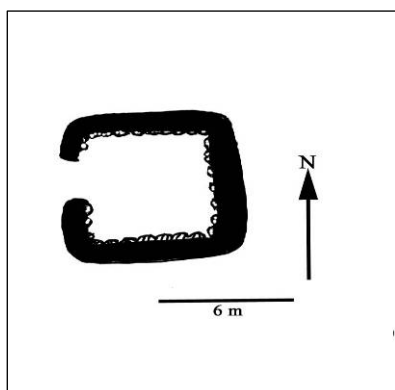
Rústir gamla bæjarins sjást enn, en lögun húsa er þó illgreinanleg sökum þýfis og er einungis ein tóft greinileg, syðst og austast á svæðinu. Heildarstærð rústasvæðissins er um 48 x 37 m. Tóftin sem greinileg er, er um 7 x 5 m og er hleðsluhæðin um 0,5 m. Tóftin snýr norður-suður og er hún opin í suðurenda.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Byggðir Borgarfjarðar, 66. Túnakort 1920.

BO-092:002 tóft hesthús

64°23.297N 21°47.140V

Útihús er sýnt á túnakorti frá 1920 í norðausturhorni túns. Er um að ræða hesthús úr torfi og grjóti sem síðast var notað í kringum 1950 og hýsti mest 3 hesta. Sést tóft þess enn. Fjarlægð norður frá núverandi íbúðarhúsi er um 90 m.

Í túni.

Tóftin er um 7 x 7 m að stærð og er hleðsluhæðin mest um 1,2 m. Dyr eru á norðarlega á vesturvegg. Veggirnir eru grónir háu grasi en víða sést þó í hleðslugrjót.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

BO-092:003 heimild um útihús

64°23.168N 21°47.252V

Útihús er sýnt á túnakorti frá 1920, fast vestan við bæjarhúsin (001). Er staðsetning þess óljós að öðru leyti og vissi heimildamaður ekki um hlutverk þess. Fær það sömu hnit og gamli bærinn sökum nálægðar við hann.

Rústir bæjarins eru undir grasi vaxinni og aflíðandi brekku. Þar er nú óræktarmói, stórpýfður á köflum, en umhverfis er vallendi. Sunnan við túngarðinn er votlendi.

Ekki sést til fornleifar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

BO-092:004 Bjarnarkot heimild um býli

64°23.458N 21°47.139V

"Uppi á Gatarholtsmel er grasbarð, sem nefnt er Barð. Þar var eitt sinn kot, sem nefnt var eftir ábúandanum, Bjarnarkot; líklega hefur þetta verið þurrabúð, og nafnið hvarf með ábúandanum." Bjarnarkot var um 400 m norður frá núverandi íbúðarhúsi í Galtarholti, á áberandi hól, vestanvert á Gatarholtsmel. Þar sér fyrir óljósum rústum.

Þýfður grasmói á uppgrónu melholti.

Er um greinilegann rústahól að ræða en erfitt er þó að greina lögun rústanna sem þar eru sökum þess að hóllinn er afmyndaður af þýfi og vaxinn háu grasi. Hóllinn er um 16 x 11 m að stærð og líklega um 1,8 - 2 m á hæð. Um 15 m vestur af hólnum er annar minni rústahóll. Rústirnar á þeim hól eru einnig

illgreinanlegar vegna þýfis og gróðurs, en hóllinn er um 14 x 8 m að stærð og um 1,3 m á hæð. Heildarstærð svæðissins er um 45 x 11 m.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Galtarholt, 1

BO-092:005 *Torfholt* heimild um rist

64°23.530N 21°46.544V

"Austan við Galtarholtsmel og Galta er auðkennalítill flói. Austur í þessum flóa er smámelur rétt við merkin, hann heitir Torfholt. Meðan torf var rist til að hafa á uppgerð hey, var það rist þarna í flóanum og þurrkað á þessu holti." Hnit eru tekin efst á Torfholti. Vestan við Torfholt er flóamýri og vestan við hana er Galtarholtsmelur (sjá 004)

Uppblásið melholt.

Ekki sést til fornleifa.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Galtarholt, 1

BO-092:006 varða landamerki

64°22.763N 21°46.518V

"Austan við Galtarholtslækinn eystri er svo nokkuð neðarlega annað holt, sem heitir Bjarnarholt. Austast á því er varða með viðarkolum í; þetta er merkjavarða þó hún sé nafnlaus." Bjarnarholt er um 450 m austur af Stekkjarholti (007) og um 1 km suðvestur af núverandi íbúðarhúsi. Varðan er nú horfin, en landamerkjagirðing liggur nú um holtið austanvert frá norðri til suðurs. Er hnit tekin við landamerkjagirðinguna nyrst á Bjarnarholti.

Uppgróið melholt umkringt flóamýri.

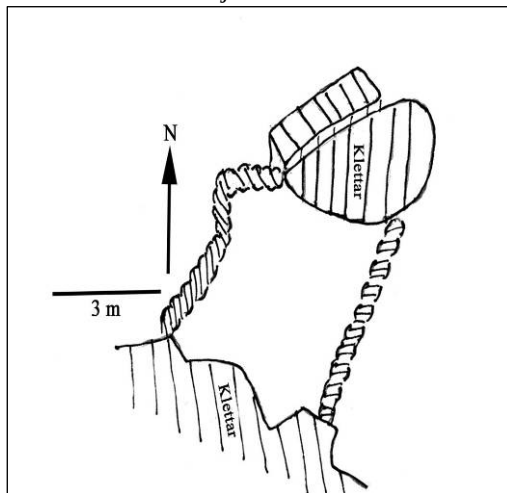
Ekki sést til fornleifar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Galtarholt, 1

BO-092:007 *Stekkjjarholt* örnefni stekkur

64°22.794N 21°47.074V

"Austan við Galtarholtslækinn eystri er svo nokkuð neðarlega annað holt, sem heitir Bjarnarholt. Austast á því er varða [092:006] með viðarkolum í; þetta er merkjavarða þó hún sé nafnlaus. Nokkuð vestar, rétt við vatnið, er Stekkjarholt." Stekkjarholt er um 750 m suður af núverandi bæjarstæði og skammt austan við Eiðisvatn. Grjóthlaðið tóft er austarlega undir holtinu norðanverðu og er ekki ólíklegt að um sé að ræða stekk þann sem holtið dregur nafn sitt af.

Uppgróið og klettótt holt, umlukið smáþýðri flóamýri.

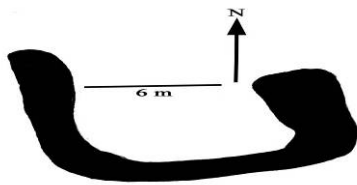
Tóftin sem er einföld, er um 5 x 5 m að stærð. Hleðslur eru hrundar að mestu en hleðsluhæðin nær þó um 0,7 m á köflum. Tóftin snýr norður-suður. Austur og vestur- veggir eru alveg grjóthlaðnir en suðurveggur og austasti hluti norður veggjar eru myndaðir af klettum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Galtarholt, 1

BO-092:008 tóft fjárhús

64°23.284N 21°47.144V

Fjárhústóft er um 5 m norður af núverandi íbúðarhúsi, nálægt norðausturhorni gamla heimatúnsins. Hætt var að nota þetta fjárhús upp úr 1950 og telur heimildamaður að það hafi hýst um 30 fjár.

Oræktaður þýfður grasmói í jaðri ræktaðs túns.

Tóftin er um 14 x 13 m að stærð og er hleðsluhæðin mest um 0,7 m. Tóftin liggur austur-vestur og er hún opin á norðurhlíð, þ.e. vegginn vantar alveg. Víða er rof í veggjum sem annars eru algrónir, vegna ágangs nautgripa.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

BO-092:009 garðlag túngarður

64°23.168N 21°47.252V

Leifar túngarðs eru fast sunnan við bæjarstæðið (001) og fær hann sömu hnit og það.

Þýfður grasmói. Votlendi sunnan við garðinn.

Túngarðurinn er mikið siginn og því ekki mjög greinilegur. Nær hleðsluhæð hans mest um 0,4 og breiddin mest um 1 m. Heildarlengd hans er um 114 m og liggur hann í breiðum sveig frá austri til norðvesturs meðfram suðurjaðri gamla túnsins. Óljós tóft er sambyggð túngarðinum að sunnanverðu, skammt vestsuðvestur af bæjarstæðinu. Tóftin sem er um 5 x 12 m að stærð, liggur vestnorðvestur-austsuðaustur og er hún opin í austsuðausturenda. Hleðsluhæð hennar er mest um 0,3 m.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

BO-093 Klafastaðir

"Í Jarðabók Á.M. og P.V. 1706 var jörðin talin 10 hundruð með hjáleigum. Eignandi var Skálholtsstóll 1791. Jarðarinnar er getið í Harðar sögu og Hólmverja, er Hörður safnaði liði."

Tún 43,055 m², 1/7 þýft. Garðar 740 m².

BO-093:001 Klafastaðir bæjarhóll bústaður

64°21.271N 21°47.789V

Í örnefnaskrá segir: "Árið 1907 var nýtt hús byggt á Klafastöðum, um 10-20 m frá Gamla bænum; síðar var steipt utan um það (nýrra húsið)."

Bæjarhóllinn virðist vera um 40 m í þvermál, en það mál er ónákvæmt. Hann er tæpast hóll, en bæjarstæðið rís þó ögn hærra en túnið umhverfis. Á bæjarstæðinu stendur steinsteipt íbúðarhús með hálfniðurgröfnum kjallara. Gamli bærinn er ekki sýndur á túnakorti frá 1920 og má vera að búið hafi verið að rífa hann þá. Örnefnaskráin tilgreinir aðeins fjarlægð en ekki afstöðu gamla og nýja bæjarins. Skammt austan við bæinn standa útihús (sjá 002).

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920; Ö-Klafastaðir b, 6

BO-093:002 heimild um útihús

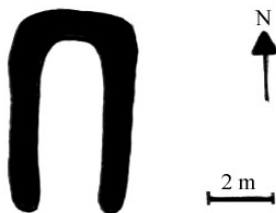
64°21.279N 21°47.725V

Samkvæmt túnakorti frá 1920 stóðu útihús um 30 m austan við bæjarhúsin.

Þar sem útihús voru árið 1918 stendur gömul, steinsteipt hlaða með djúpum grunni.

Leifar eldra útihúss hafa horfið var grafið var fyrir nýrri hlöðu.

Heimildir: Túnakort 1920

BO-093:003 tóft útihús

64°21.279N 21°47.610V

Samkvæmt túnakorti frá 1920 stóð útihús um 180 m í austurhorni túns.

Tóft útihússins stendur í austanverðu túninu, skammt ofan við tóftina er grýtt holt.

Tóftin er 6 m löng og 3 m breið, snýr N-S, opin í suðurenda. Veggir eru um 40 sm háir og 1 m breiðir, grasi grónir, og engar hleðslur eru sjáanlegar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort

BO-093:004 Mói heimild um mógrafir

64°21.126N 21°47.948V

Í örnefnaskrá segir: "Fyrir ofan Grundartúnið var tekinn upp mór, sem þurrkaður var á Móholtum (syðra og nyðra), sem eru ofan við mýrina (sem var), sem mórinn var tekinn úr." "Áður var tekinn mór fyrir ofan Grundartún, þar er tún nú. Þar var kallaður Mói; talað var um að fara suður í Móa. Þar hefur sennilega ekki verið tekinn mór síðastliðin 100 ár." Mógrafarsvæðið var um 270 m SSV við bæinn.

Þar sem mórinn var tekinn er nú tún.

Heimildir:Ö-Klafastaðir a, 1; Ö-Klafastaðir b, 3

BO-093:005 Sesseljuhóll heimild um bústað

64°21.150N 21°48.749V

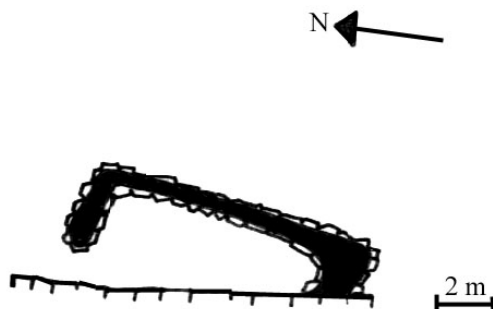
Í örnefnaskrá segir: "Upp af Sjónarholtsflóa er kringlóttur hóll, sem heitir Sesseljuhóll. Sagt er að þar hafi búið kerling, er hafi byggt sér þar kofa. Hóll þessi er nokkuð fyrir ofan veginn. Má geta þess að merki þessa kofa hennar sjást." Nýi þjóðvegurinn liggur efst í Sjónarholtsflóa. Sesseljuhóllinn er um 150 m ofan við þann veg og um 250 m SSV við tóft 027.

Hóllinn er stakur og stendur á þurru holti, en ofan hans er blaut mýri. Engin ummerki eru sjáanleg um kofa kerlingar.

Heimildir:Ö-Klafastaðir a, 1

BO-093:006 Stekkjarás tóft stekkur

64°21.277N 21°48.585V

Í örnefnaskrá segir: "Austur frá Sesseljuhól [093:005] koma svo ásarnir, austastur er Stekkjarás, beint norður af Sesseljuhól..." "...Stekkarás. Þar er smátóft." Tóftin er við norðurenda Stekkjaráss, um 240 m norðan (NNA) við Sesseljuhól og um 680 m beint vestur af bæ (001).

Stekkurinn stendur neðst í lítilli brekku undan ásnem sem rís brattur upp úr mýrlendinu í kring.

Stekkurinn er grjótlhlaðinn garður sem liggur NV-SA, samsíða sléttum klettavegg. Garðurinn er 12 m langur, bil á milli kletta og garðs eru 3 m. Við norðurenda eru dyr, um 1 m breiðar og veggstúfur, 2 m langur. Við suðurenda er e.k. stallur. Veggir eru allt að 70 sm háir, og um 40 sm breiðir.

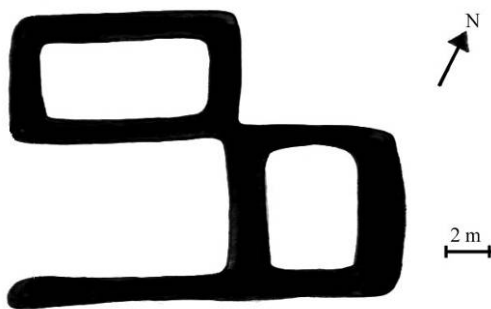
Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Klafastaðir a, 1; Ö-Klafastaðir b, 5

BO-093:007 tóft býli

64°21.801N 21°48.541V

Örnefnaskrá segir: "Vestan við Lyngás er holt; sem heitir Mýrarholt; þar eru tættur, enda var búið þar 1870-80." Þegar farið er eftir þjóðvegi 1 til norðurs og norðvesturs, eru tvö holt út við landamerki milli Klafastaða og Stóru-Fellsaxlar. Hið syðra og austara er Lyngholt, en hið nyrðra (ekki vestra eins og segir í örnefnaskrá) og stærra er Mýrarholt. Vegurinn liggur þvert á bæði holtin. Tætturarnar eru sunnan við austurenda Mýrarholtsm um 200 m NA við þjóðveg og um 1,2 km NV frá bæ (001).

Tóftirnar standa neðst á lágu holti, á þurru, grónum bletti. Mýri er sunnan við tóftirnar og kringum holtið. Grafinn hefur verið frárennslisskurður um 15 m sunnan við tóftirnar.

Tóftin er þrískipt og snýr SV-NA. Hún er gróin, en allgreinileg og gólfinn slétt í botninn. Að grunnfleti eru tætturarnar 16 m N-S og 12 m A-V. Stærsta hólfið er um 9 m langt og 6 m breitt að innanmáli, en norðan við það og austan eru tvö álíka stór hólfi, um 7-8 m löng og 3 m breið að innanmáli. Veggir eru allt að 1,0 m háir, og um 1 m breiðir.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Klafastaðir a, 2

BO-093:008 heimild um fjárskýli

Örnefnaskrá segir: "Vestan við Lyngás er holt; sem heitir Mýrarholt; þar eru tættur, enda var búið þar 1870-80. Þar sést einnig fyrir gamalli sauðaborg frá Innrahólmi frá þeim tíma er Innrihólmur átti hér beitarítak."

Minjar um gamla sauðaborg fannst ekki hjá býlinu á Mýrarholti (007). Skammt frá er tóft sem þessi lýsing gæti átt við en það er óvíst (sjá 029).

Heimildir:Ö-Klafastaðir a, 2

BO-093:009 Kvíaholt örnefni kvíar

64°21.390N 21°47.810V

"Norðan við túnið er holt, sem heitir Kvíaholt..." segir í Örnefnaskrá. Holtið er rétt ofan við veginn að Grundartanga, um 200 m norðan við bæ.

Holtið er með stóru grjóti, vaxið lyngi og mosa. Engi merki um kvíar eru sjáanleg.

Heimildir:Ö-Klafastaðir a, 3

BO-093:010 Grænhólar tóft býli

64°21.540N 21°47.881V

Í örnefnaskrá segir: "Norðan við túnið er holt, sem heitir Kvíaholt [093:009], og þar norður af eru Grænhólar, þar eru merki byggðar, miklar rústir." Grænhólar eru um 480 m norður af bæ, en um 250 m norðan við Kvíaholt. Vegarslóði liggur frá Grundartangavegi skammt vestan verksmiðjuhúsa en austan Kvíaholts, hann liggur í beina stefnu á Grænhóla.

Grænhólar eru klapparholt sem stendur í blautri mýri.

Greinilegt er að Grænhólar eru rústasvæði, um 100 m í þvermál, en tóftalögun er óljós. Rústasvæðið sker sig þó vel úr umhverfinu, og er einkennilega reglulega hringlaga. Má vera að hér afi staðið býli og í kringum það verið túngarður. Svo virðist sem efsti hóllinn sé aðalrústabingurinn, en um 20 m sunnan hans og suðvestan eru tveir minni rústabingir. Svæðið er mjög stórþýft.

Hættumat: engin hættu

Heimildir:Ö-Klafastaðir a, 3

BO-093:011 Torfrista örnefni rista

64°21.813N 21°47.467V

Í örnefnaskrá segir: "Norður við vatnið [þ.e. Eiðisvatn] rétt við merki á móti Kataneslandi er starartjörn, sem heitir Torfrista, og Torfristuholt er þar norður af."

Torfrista er í mýri.

Engin ummerki eru um torfristu nú, enda svæðið mjög blautt.

Heimildir:Ö-Klafastaðir a, 3

BO-093:012 Hrísbú heimild um leið

64°21.317N 21°47.172V

Í örnefnaskrá segir: "En frá [Ytrilæk] heitir Harðibakki (þar eru nú hafnarmannvirki) og nær hann að nafnlausum klettum. Upp af Harðabakka eru auðsén merki aftir vegagerð, sem nefnd var Hrísbú. Þessi gata hefur að líkindum legið heim að túni."

Á milli gamla túnsins og fjörunnar er grasi gróinn bakki. Hér og þar er hann blautur og ekki ólíklegt að hann hafi verið brúaður, en hvar það hefur verið er óljóst.

Heimildir:Ö-Klafastaðir a, 3-4

BO-093:013 mannvirki herminjar

64°21.080N 21°47.600V

Holtið á milli Grundartún (þ.e. þar sem Klafastaðagrund stóð) og merkja á móti Galtalæk heitir Grundarholt. Mýrin á milli sjávarbakkans og holtsins heitir Lambamýri. Neðst í holtinu, við mýrina, þar er steypur grunnur.

Mannvirki þetta minnir á grunn undan herbragga: steypit gólfplata, um 10 m löng og 4 m breið, snýr A-V. Vesturlanghliðin liggur að klettunum og þeir notaðir til skjóls vestan megin. Út frá norðvesturhorni liggur steinaröð með stóru, tilhoggnu grjóti og steypit á milli þeirra. Þessi hleðsla er óvenjuleg og líkist ekki handbragði íslenskra bænda. Eins er staðsetning þessa húss óvenjuleg. Er líklegt að hér hafi staðið braggi eða annað mannvirki á stríðsárunum, jafnvel skotbyrgi í góðu skjóli og með gott útsýni yfir Hvalfjörð og bátaumferð. Í holtinu þar skammt frá er einnig óvenjuleg gryfja, sjá nr. 016.

Heimildir:Ö-Klafastaðir a, 3-4

BO-093:014 Lending heimild um lendingu

64°21.090N 21°47.376V

Í örnefnaskrá segir: "Útan við Sýrumannavík er smá klettarið og utanhallt við það er Lending, beint niður af gamla Grundarbænum." Lendingin er um 250 m SA af Grundarbæ.

Sunnan megin er lítill klettarani sem gengur til austurs, en norðan við hann er vik, mól og sandur er þar í fjörunni og talsvert minna af grjóti en bæði norðar og sunnar í fjörunni.

Heimildir:Ö-Klafastaðir a, 4

BO-093:015 heimild um fjárhús

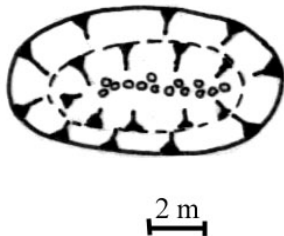
Í örnefnaskrá segir: "... austast í heimatúni var Austurtún. Þar voru sauðahús frá Innrahólmi."

Ekki er ljóst hvar þessi hús stóðu, en vera má að þau hafi verið þar sem útihús 003 er sýnt á túnakorti.

Heimildir:Ö-Klafastaðir a, 4

BO-093:016 tóft

64°21.100N 21°47.617V

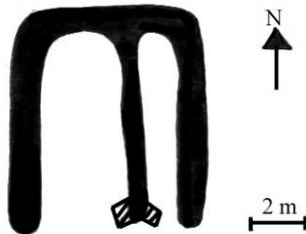
Í Grundarholti, sem liggur milli landamerka móti Galtalæk og Grundartúns, er óvenjulegt mannvirki. Það er á norðausturenda holtsins, rétt sunnan frárennisskurðar sem liggur milli holts og túns og niður að sjó. Mannvirkið er um 150 metra frá sjó og álíka langt frá Klafastaðagrund. Það er um 40 m NV við mannvirki 013 og um 25 m austan við 017.

Mannvirki þetta líkist ekki öðrum fornleifum. Það er aflangt, snýr N-S, um 8 m langt, 4 m breitt og um 1,5 m djúpt. Grafir hefur verið djúp gryfja og óreglulegri hleðslu hróflað upp á brúnirnar. Í botninum er rás eftir miðju og endilöngu gólfinu. Ofan í rásinni liggur grjótt. Líklegur er að þessi gryfja hafi verið notuð í hernaðarskygni fremur en til landbúnaðarstarfa, gæti verið skotgröf eða e.k. byrgi. Frá þessum stað er gott útsýni yfir fjörðinn og út.

Heimildir:Ö-Klafastaðir b, 1

BO-093:017 tóft

64°21.106N 21°47.645V

Tóft er í Grundarholti, um 25 m vestan við 016.

Tóftin stendur á þurrum og grónum stað á holtinu, talsvert þýfi er í kring. Tóftin skiptist í 2 hól sem snúa eins, NV-SA. Að utanmáli er hún 8 m löng og 7 m breið. Hólfir eru um 7 m löng og annað 3 m breitt en hitt 2 m. Tóftin er grasi gróin og þýfð utan og innan. Veggir eru um 1 m breiðir og 30 sm háir, opin í norðurenda. Stór steinn er hvoru megin við millivegg í þeim enda sem opið er. Þessi tóft virðist vera eldri en aðrar minjar þarna í grennd, þ.e. 013 og 016.

Hættumat: engin hætt

Heimildir:Ö-Klafastaðir b, 1

BO-093:018 Ásady heimild um vatnsból

"Ofan við ásana upp við fjallið er mýri með Langás, sem heitir Ásamýri, vestur og uppaf Langás." "Ásamýri var jafnt kölluð Ásamýrar. Þar var dý, nefnt Ásady, eins konar lind. Vatnsveita var tekin úr því til heimilisnota, og er hún notuð að nokkru enn."

Á þessum slóðum er mýri, og skógrækt.

Ekki fannst lindin við vettvangskönnun.

Heimildir:Ö-Klafastaðir a, 2; Ö-Klafastaðir b, 2

BO-093:019 Ásarnir heimild um huldufólksbústað

64°21.363N 21°48.925V

Ásarnir eru klettaásar ofan þjóðvegjar og uppundir fjalli, um 8-900 m vestan bæjarins. Í örnefnaskrá segir: "Í Ásunum var talið búa huldufólk."

Í Ásunum er skógrækt og þar hefur verið reist íbúðarhús á vegum Íslenska járnblendifélagsins. Staðurinn er eflaust tilvalinn undir huldufólksbyggð.

Heimildir:Ö-Klafastaðir b, 3

BO-093:020 heimild um mógrafir

64°21.492N 21°49.002V

Í örnefnaskrá segir: "Í Klafastaðalandi var víða mótak, en grunnt, 2-3 stungur. Sæmilegur mór var þarna. Í seinni tíð var tekinn mór norðvestan við (norðanhalt við) Langamel. Kristmundur man vel eftir því. Á styrjalðararunum var hætt að taka mó...". Mógrafirnar hafa væntanlega verið í kverkinni á milli gamla og nýja þjóðvegjar, norðan við Ásana, um 800 m VNV frá bæ.

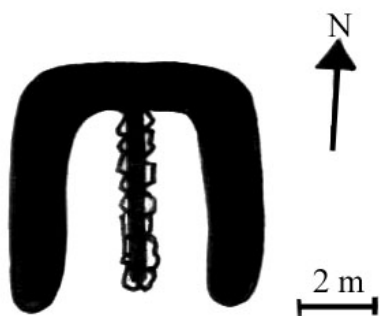
Mýrin hefur verið framræst og nýlega hefur verið plantað trjáplöntum.

Engin vegsummerki eru um mótak. Landið er mýrlent og blautt.

Heimildir:Ö-Klafastaðir b, 4

BO-093:021 tóft

64°21.275N 21°47.927V

Í túninu, um 110 m vestan við bæ (001) er torfkofi, hann stóð í útjaðri túnsins eins og það var í upphafi 20. aldar.

Kofinn er hálfvallinn með trépili við norðurenda, en aðrir veggir hlaðnir úr stóru grjóti. Hann snýr N-S, um 6 m langur á hvorn veg og skiptist í miðju eftir endilöngu með grjóthlöðnum garða. Veggir og garði eru um 1 m breiðir, veggirnir eru 80 sm háir en garðinn um 40 sm. Þessi kofi er ekki sýndur á túnakorti frá 1920 og gæti mögulega verið yngri.

BO-093:022 Móholt heimild um bústað

64°21.153N 21°48.144V

Í örnefnaskrá segir: "Uppi í Móholtum (þar sem mórinn var þurrkaður), var búið í á annað hundrað ár (?)." Móholt eru um 350 m SV við bæ (001).

Móholtin eru tvö, syðra og nyðra. Þau eru grýtt holt sem standa upp úr mýrinni ofan við túnið, þ.e. þeirri sem kölluð er Mói (nú tún) sem er næst túninu, og Sjónarholtsflóa sem er vestan Móholta. Gamli þjóðvegurinn liggur yfir nyðra Móholt, en syðra holtið er að mestu leyti horfið eftir námugróft. Engar byggðaminjar eru sýnilegar á Móholtum. Má vera að ummerki um þær hafi horfið við vegagerðina, eða við grjótnám.

Heimildir: Ö-Klafastaðir b, 4

BO-093:023 náma mógrafir

64°21.517N 21°47.759V

Í örnefnaskrá segir: "Merki eru um mótöku við Grænhóla [093:010]. Kristmundur man ekki eftri því, þannig að það hefur verið fyrir hans daga, en greinilegt er, að mór hefur veirð tekin þar einhvern tíma."

Mógrafirnar eru enn sýnilegar. Þær liggja í mýrinni sunnan og vestan við rústabungu Grænhóla. Svæðið er um 80 m á hvorn veg, það er mjög þýft og mógrafirnar orðnar ógreinilegar.

Heimildir: Ö-Klafastaðir b, 4-5

BO-093:024 Mýrarholt heimild um mógrafir

64°21.857N 21°48.647V

Í örnefnaskrá segir: "Austanvert við Mýrarholt (fyrir neðan það) hefur einnig verið tekinn mór..." Mýrarholt er norðan við Lyngholt, um 1,2 km norðan við bæ (001), sjá einnig 007.

Svæðið austan við Mýrarholt hefur verið ræst fram, en þar sést ekki merki um mótöku.

Heimildir: Ö-Klafastaðir b, 5

BO-093:025 heimild um mógrafir

64°21.173N 21°48.795V

Samkvæmt örnefnaskrá var mór tekinn "fyrir ofan Sesseljuhól [093:005]...". Nýi þjóðvegurinn liggur efst í Sjónarholtsflóa. Sesseljuhóllinn er um 150 m ofan við þann veg og um 250 m SSV við tóft 027. Mógrafirnar munu hafa verið í nafnlausri mýri sem liggur ofan við hólinn.

Engin greinileg merki um mógröft er að sjá í mýrinni ofan við Sesseljuhól, en landið er blautt og ógreiðfært. Þar er stórþýft og vakir á milli sem í stendur vatn. Má vera að þær séu gamlar mógrafir.

Heimildir: Ö-Klafastaðir b, 5

BO-093:026 heimild um mógrafir

64°21.170N 21°48.537V

Samkvæmt örnefnaskrá var mór tekinn "suður af Stekkjarás [093:006]". Stekkjarás er austastur Ásanna, um 240 m norðan (NNA) við Sesseljuhól og um 680 m beint vestur af bæ (001).

Sjónarholtsflói liggur norður undir Stekkjarás. Líklega er átt við að mótak hafi verið efst í flóanum, þ.e. suður af ásnúm. Þar liggur nú þjóðvegur 1, og hafa merki um mógröftinn horfið við vegagerðina.

Heimildir: Ö-Klafastaðir b, 5

BO-093:027 tóft

64°21.250N 21°48.507V

Norðurendi Stekkjaráss er hátt og þverhnípt berg vestast, en ásin verður aflíðandi austantil og myndar þar dálitla kverk. Í kverkinni er tóft. Hún er um 80 m suðaustan við 006 og um 600 m vestan við bæ (001). Hennar er ekki getið í heimildum.

Tóftin stendur á grasi grónum, þurru og þýfðum stað við rætur Stekkjaráss, en svæðið norður af er mýri. Hún er sokkin og mjög ógreinileg, mosavaxin og veggir hlaðnir úr grjóti. Tóftin snýr NV-

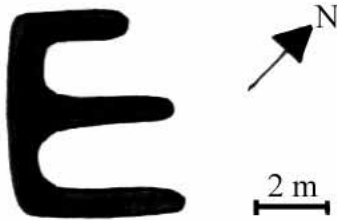
SA, aflöng en lítilla bogin, 11 m löng og 4 m breið. Hún skiptist í tvö álíka stór hólf, um 4 m löng og 2 m breið að innanmáli. Veggir eru um 30 sm háir, op er á suðurenda, um 50 sm breitt.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Klafastaðir b, 5

BO-093:028 tóft

64°21.557N 21°47.790V

Tóft er um 30 m austur af Grænhólum (010), 3 m vestan við vegslóða sem þar liggur til norðurs með vesturgirðingu Íslenska Járblendifélagsins. Hennar er ekki getið í heimildum.

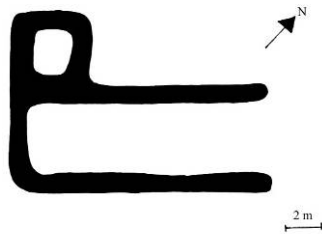
Tóftin stendur í grónu mólendi.

Tóftin er 5 m löng og 4 m breið, snýr N-S, skiptist í tvö misbreið hólf sem snúa opnum göflum til austurs. Að innanmáli er syðra hólf 2 m, en hið nyrðra 1 m, veggir eru um 1 m breiðir og 0,30 sm háir. Þeir eru grónir og sokknir og ekki hægt að sjá í hleðslur. Má vera að þessi tóft heyri til rústanna á Grænhólum (010).

Hættumat: engin hætta

BO-093:029 tóft

64°21.796N 21°48.544V

Tóft er við austurenda Mýrarholts, um 80 m austan við byggðaleifar sem þar eru (007), og um 1,2 km NNA við bæ (001). Hennar er ekki getið í heimildum.

Tóftin liggur neðst í aflíðandi, nær flötu holti, við mýrarbrún. Hún er í laginu eins og bókstafurinn "L", aðaltóftin snýr N-S, en afhýsið liggur hornrétt út frá suðvesturhorni til vesturs. Aðaltóftin er 14 m löng, 6 m breið, opin til norðurs. Hliðartóftin er 4 m á hvorn veg, engar dyr. Veggir erum um 90 sm háir, og 60 sm breiðir, algrónir en grjóthlaðnir.

Hættumat: engin hætta

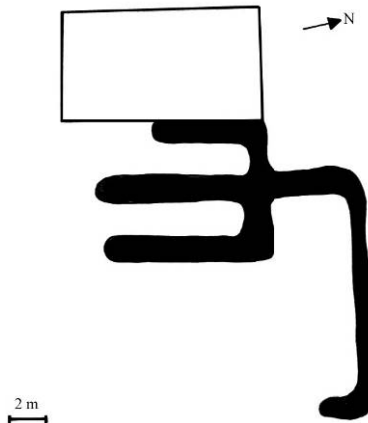
BO-094 Klafastaðagrund

"Klafastaðagrund var hjáleiga frá Klafastörðum, fjórðungur jarðar eða 2 ½ hundrað, byggð upp úr miðri 17. öld. Stóð hér byggð til 1879." Byggðir Borgarfjarðar, 81.

Tún 31,486 m², 1/5 þýft. Garðar 438 m².

BO-094:001 Klafastaðagrund bæjarstaði bústaður

64°21.166N 21°47.662V

Í örnefnaskrá segir: "Suðaustur á túninu sér enn fyrir rústum eftir býli sem þar stóð; heitir þessi rúst Klafastaðagrund, og þar er nú herskáli." "Í Grundartúni voru sjö tóftir, sem lítið sér af nú, nema einni. Þarna var bær, sem kallaður var Klafastaðagrund, nefnd svo í gömlum plöggum. Þar var byggð í 300 ár, en bærinn fór í eyði 1879... Bærinn (Grund) var mjög nálægt þeim stað, sem bragginn (eða leifar af honum) er á, rétt sunnan við hann. Þarna voru heytóftir og skepnukofar." Klafastaðagrund er um 200 sunnan eða SSV við Klafastaði.

Leifar bragga og útihúss standa í miðju Grundartúni.

Bæjarstaði Klafastaðagrunnar er flatt og á því standa leifar bragga frá stríðsárunum og austan við hann eru rústir útihúss (003). Hefur bærinn líklegast staðið framan (sunnan) við braggann, en þar er nú slétt tún. Bragginn snýr N-S, um 11 m langur og 6 m breiður, með steyptri gólfplötu og húsið sjálft úr bárujárni.

Heimildir: Ö-Klafastaðir a, 1; Ö-Klafastaðir b, 5

BO-094:002 heimild um útihús

64°21.114N 21°47.688V

Samkvæmt túnakorti frá 1920 stóð útihús syðst í túninu, um 100 m sunnan við bæ (001).

Þar sem húsið stóð er nú slétt tún, og frárennisskurður rétt sunnanvið. Engin merki um húsið eru sjáanleg. Hefur það verið sléttað út.

Heimildir: Túnakort

BO-094:003 heimild um útihús

64°21.173N 21°47.662V

Samkvæmt túnakorti frá 1920 stóð útihús rétt norðan við bæjarhús (001).

Húsið stóð á hlaði bæjarins sem nú er tún.

Þar sem útihúsið er sýnt á korti er tóft sem eflaust er af þessu sama húsi. Sunnan við rústina er braggi og liggja þau þétt saman. Rústin skiptist í tvö, samsíða hólf, sem snúa eins, N-S, þilin hafa snúið til suðurs. Að innanmáli eru tóftirnar um 7 m langar og 2 m breiðar. Veggir eru um 1 m breiðir og 1,1 m háir, hlaðnir úr grjóti og torfi. Frá miðjum norðurgafli gengur 50 sm hátt garðlag 5 m til norðurs, beygir síðan hornrétt til austurs og myndar 18 m langan vegg. Við austurenda hans beygir hann á ný 2 m til suðurs.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1920

BO-094:004 Austurhús heimild um útihús

Í örnefnaskrá segir: "Tættur eru ennþá í Austurtúninu; þar voru hús, sem hétu Austurhús."

Engar tættur eru sjáanlegar í austurhluta túnsins og þær eru ekki merktar á túnakort 1920. Staðsetning þeirra er því óþekkt.

Heimildir: Ö-Klafastaðir b, 5

BO-094:005 Hrútakofi heimild um fjárhús

Í örnefnaskrá segir: "Nokkru sunnar [en Austurhús, sjá 004] var Hrútakofi eða Austurkofi; tættur af honum sjást ennþá."

Ekki sér til þessa minja í túninu.

Heimildir: Ö-Klafastaðir b, 5

BO-094:006 heimild um útihús

Í örnefnaskrá segir: "Norðaustur eða norður af bænum var smáhóll, þar sem allmiklar tóftir voru; það hefur allt verið sléttað nú. Kristmundur man ekki eftir nafni á þessum stað; þar var ekki hús, þegar hann man eftir; e.t.v. vat þar fjárhús eða annað skepnuhús."

Líklega hafa tóftirnar staðið þar sem gamla túnið teygði sig til NNA, um 120 NNA frá bæ (001). Þar er túnið dálítið óslétt og virðist hafa verið sléttað með beðaslétu á sínum tíma. Ekki sér til tófta.

Heimildir: Ö-Klafastaðir b, 5-6

BO-094:007 Hesthús heimild um hesthús

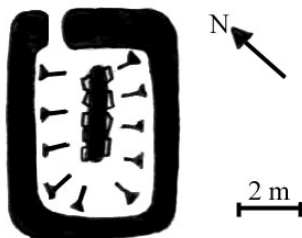
"Vestast á túninu, séð frá bæ, er Hesthús, langt frá öðrum húsum. Talað var um að fara vestur í Hesthús. Þar hafa verið hýstir hestar sennilega síðastliðin 100 ár."

Ekki sjást minjar vestast á túninu, þar er slétt tún. Samkvæmt túnakorti stóð hús syðst í túninu (002), en ólíklegt er að átt sé við þann stað.

Heimildir: Ö-Klafastaðir b, 6

BO-094:008 tóft fjárhús

64°21.099N 21°47.624V

Í örnefnaskrá segir: "Austast og neðst á Grundarholti eru tóftir, óhreyfðar, og sjást þær vel ennþá. Þær eru eftir fjárhús." Tóftirnar eru um 125 m næstum beint í suður frá bæ (001).

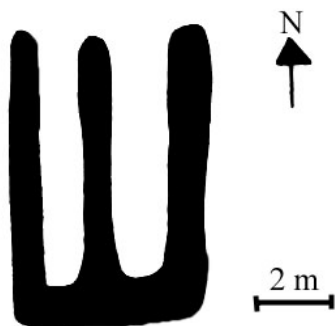
Tóftin er neðst í stórgrýttu og blásnu holti sem er gróið að hluta. Tóftin er aflöng, snýr svotil A-V, 7 m löng og 5 m breið, með um 30 sm breiðar dyr við nyrðra horn á austurgafli. Veggir eru um 40 sm breiðir og 60 sm háir. Hefur þetta hús verið grafið niður í holtið að nokkru. Garði er sunnan við miðja tóft og liggur langsum í henni. Hleðslurnar eru signar og grónar en heillegar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Klafastaðir b, 6

BO-094:009 tóft

64°21.102N 21°47.654V

Tóft er austast á Grundarholti, við norðurbrún þess og þar upp á hábrúninni, beint suður af bænum, um 140 m sunnan hans og um 15 m norðvestan við tóft 008. Hennar er ekki getið í heimildum. Holtið er víða blásið og mjög grýtt, en stöku grónir blettir hér og hvar.

Tóftin er aflöng, 8 m löng og 5 m breið og skiptist í tvö jafnstór hólf. Hún snýr N-S, opin í norðurenda, veggir eru 60 sm breiðir og 40 sm háir, hlaðnir úr grjóti en grónir og signir. Að innra máli eru hólfin hvort um sig um 1,5 m breið og 7 m löng.

Hættumat: engin hætta

BO-094:010 herminjar

64°21.168N 21°47.664V

Í örnefnaskrá segir: "Suðaustur á túninu sér enn fyrir rústum eftir býli sem þar stóð; heitir þessi rúst Klafastaðagrund, og þar er nú herskáli."

Í kringum Klafastaðagrund er slétt tún.

Bæjarstæði Klafastaðagrundar er flatt og hjá því standa leifar bragga frá stríðsárunum og austan við hann eru rústir útihúss (003). Bragginn snýr N-S, um 11 m langur og 6 m breiður, með steyptri gólfplötu og húsið sjálft úr bárujárni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Klafastaðir a, 1

BO-095 Stóra-Fellsöxl

"Jörðin var í eigu Skálholtsstóls 1706, talin 20 hundruð. Seld frá stólnum 1791. Getið í Harðarsögu og Hólmverja við liðssafnað Harðar." Byggðir Borgarfjarðar, 76

Tún 51,838 m², ¼ þýft. Garðar 1,439 m².

BO-095:001 Stóra-Fellsöxl bæjarhóll bústaður

64°21.696N 21°49.870V

Stóra-Fellsöxl stóð norðaustan við Akrafjall, um 60 m ofan við gamla þjóðveginn. Bærinn er farinn eyði og hús hafa verið rifin.

Íbúðarhúsið hefur verið rífið og jarðað á staðnum. Bæjarhóllinn er um 30 m á hvorn veg. Grunn gryfja er þar sem húsið stóð, trjálundur sunnan (suðaustan) við en að öðru leyti er hóllinn grasi gróinn eins og túnið í kring. Líklegt er að eldri byggðaminjar hafi skemmt í íbúðarhúsið var grafið niður í hólinn.

Hættumat: engin hætta

BO-095:002 heimild um útihús

64°21.789N 21°50.028V

Samkvæmt túnakorti frá 1920 stóðu tvö samhliða útihús í norðurhorni túns, um 200 m NNV frá bæ (001) og 30 m ofan við veg.

Útihúsin stóðu yst í túninu, út við jaðar þess, en hafa verið sléttuð út og sér ekki móta fyrir þeim.

Heimildir: Túnakort

BO-095:003 heimild um útihús

64°21.794N 21°50.001V

Samkvæmt túnakorti frá 1920 stóð útihús í norðurhorni túns, um 10 m SA við útihús 002, 190 m NNV frá bæ (001) og 25 m ofan við veg.

Útihúsið stóðu yst í túninu, út við jaðar þess, en hefur verið sléttuð út og sér ekki móta fyrir því.

Heimildir: Túnakort

BO-095:004 heimild um útihús

64°21.707N 21°49.858V

Samkvæmt túnakorti frá 1920 stóð útihús rétt neðan við bæinn, þ.e. um 20 austan (ANA) hans.

Þar sem útihúsið stóð er nú malarborin heimreið.

Engar leifar útihússins eru sjáanlegar.

Heimildir:Túnakort

BO-095:005 heimild um útihús

64°21.694N 21°49.872V

Samkvæmt túnakorti frá 1920 stóð við norðurhlið bæjarins (001).

Engar leifar útihússins eru sjáanlegar og hafa þær verið sléttaðar undir tún.

Heimildir:Túnakort

BO-095:006 heimild um útihús

64°21.585N 21°49.659V

Samkvæmt túnakorti frá 1920 stóð útihús í suðurjaðri túnsins, um 220 m suðaustan við bæ (001), við Silungalæk sem liggur sunnan (og austan) við túnið.

Útihúsið hefur staðið syðst í túninu, við jaðar þess og á árbakka. Þar er töluverður árframburður, en upp af árbakkanum er gróinn skiki á milli árinna og heimreiðar sem liggur að nýbýlinu Fellsenda.

Útihúsið er horfið og engin ummerki sýnileg.

Heimildir:Túnakort

BO-095:007 heimild um útihús

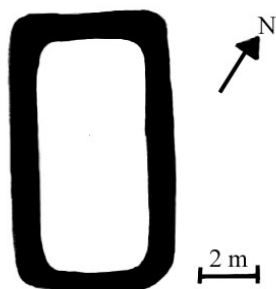
64°21.581N 21°49.782V

Samkvæmt túnakorti frá 1920 stóð lítið útihús í suðvesturhorni túnsins, um 200 m beint í suður frá bæ (001), út við ána sem liggur sunnan og austan við túnið.

Útihúsið stóð í jaðri túnsins, á árbakka. Þar er mikill framburður úr ánni og malarborið plan.

Útihúsið er horfið og engin ummerki sýnileg.

Heimildir:Túnakort

BO-095:008 Kumlholt tóft útihús 64°21.953N 21°49.052V

Í örnefnaskrá segir: "Frá Markalæk vestur að næsta læk, sem heitir Silungalækur, er nokkuð stórt mýrarstykki, sem heitir Breið, er flatlend niður að vatninu. Upp af mýrinni er stórt holt, sem heitir Kumlholt. Holt þetta dregur nafn af tóftum eftir fjár- og nautahús frá prófastinum á Ytrahólmi; hafði hann þarna bæði hey og hús fyrir fénað sinn, sem hann hafði í Fellsaxlarlandi." Tóftin er suðvestast í holtinu, um 200 m NA frá nýjum þjóðvegi 1, og um 800 m NA frá bæ (001).

Kumlholt er grýtt holt með mýri og móa í kring.

Tóftin er aflöng, snýr NV-SA, um 10 m löng og 5 m breið. Veggir eru hlaðnir úr grjóti, grónir og um 80 sm breiðir og 35 sm háir, en eru að hlaupa í sundur í þúfur. Tóftin er slétt innan.

Heimildir:Ö-Stóra-Fellsöxl, 1

BO-095:009 Öskuhús heimild um fjárhús

64°22.075N 21°50.000V

Í örnefnaskrá segir: "...við upptök Urriðaár úr Eiðisvatni, er tangi, sem heitir Oddi. Upp af Oddanum er víðáttumikil mýrarflatneskja, einkennalítill, upp að holti, sem er vestur af túninu; þetta holt heitir Öskuhús. Þar eru rústir eftir sauðahús, en brann þar eitt sinn." Öskuhús er í raun í hánorður og um 800 m frá bæ (001) og um 40 m suðvestan við þjóðveg 1.

Öskuhús er stakt holt, grýtt og gróið, í mýri.

Á holtinu eru tveir kollar og báðir mjög þýfðir. Ekki eru greinileg merki um tóftir, en græn hvílt er í topp syðra kollsins og líklegt að húsin hafi staðið þar.

Heimildir:Ö-Stóra-Fellsöxl, 1-2

BO-095:010 Stekkjarholt örnefni stekkur

64°22.333N 21°50.496V

Í örnefnaskrá segir: Sellækur "kemur hér ofan úr fjalli og rennur niður í Urriðaá... Upp með Sellæk að innanverðu er einkennilegt holt, sem heitir Stekkjarholt." Holtið er lítið en áberandi. Það er um 1,3 km NNV frá bæ (001) og 100 m ofan (suðvestan) við þjóðveg 1. Stekkjarholt er um 125 m beint austur af Sellæk, á móts við þann stað þar sem áberandi kvísl vestan við lækinn sameinast honum.

Holtið er klapparkollur sem stendur upp úr mýrinni.

Engar minjar eru sjáanlegar á stekkjaholti, landið er þýft og blautt og einstaka rofskallar hér og þar.

Heimildir:Ö-Stóra-Fellsöxl, 2

BO-095:011 Selhæð heimild um sel

64°21.578N 21°50.781V

Í örnefnaskrá segir: Upp af Stekkjaholti [095:010] "er hæð, sem heitir Selhæð, og Selsneið skerst þar upp í fjallið af láglandinu... Frá hvaða bæ þetta sel hefur verið, sem þessi selsnöfn eru dregin af, er ekki vitað."

Selhæð er aflíðandi brekka undir fjallshlíð. Þar falla skriður sem valda miklu rofi, en gróður er þar helst mosi og

lyng. Stór náma er á hæðinni, ofan við félagsheimilið Fannahlíð.

Freistandi er að ætla að örnefnið Selhæð og Selsneið séu vísbendingar um að þar hafi staðið sel, og þá væntanlega nærri Sellæk. Engar minjar eru sjáanlegar á Selhæð, né á bökkum Sellækjar ofan Stekkjarholts. Hafi þar verið sel er sennilegt að minjarnar hafi horfið við námugróft á Selhæð.

Heimildir:Ö-Stóra-Fellsöxl, 2

BO-095:012 *Selveita* örnefni sel

64°22.378N 21°50.506V

Í örnefnaskrá segir: "Mýrin fyrir neðan Sellæk hét Selveita 1681. Þetta nafn var horfið úr umferð, en er nú tekið upp á ný, Selveita."

Selveita er fremur blaut mýri, notuð til beitar.

Engar minjar um sel eru við Sellæk neðan Stekkjarholts. Er líklegra að selið hafi staðið undir fjallsrótum. Þar eru örnefnið Selhæð og Selsneið (sjá 011).

Heimildir:Ö-Stóra-Fellsöxl, 2

BO-095:013 *Kotavað* heimild um vað

64°22.535N 21°51.261V

Í örnefnaskrá segir: "Þá er það næst svæðið frá Sellæk út að Brunná, sem nú er oft nefnd Merkjalækur, en hitt nafnið á að haldast. Rétt neðan við brúna á Urriðaá er vað, sem heitir Kotavað."

Nýr þjóðvegur (Akranesvegur) er um 10 m neðan við eldri brú yfir Urriðaá, neðan þjóðvegur breiðir áin úr sér og þar hefur vaðið verið.

Vaðið er undir veginum eða rétt vestan hans.

Heimildir:Ö-Stóra-Fellsöxl, 2

BO-095:014 *Borgarholt* heimild um fjárskýli

64°22.533N 21°51.258V

Í örnefnaskrá segir: "Þá er það næst svæðið frá Sellæk út að Brunná, sem nú er oft nefnd Merkjalækur, en hitt nafnið á að haldast. Rétt neðan við brúna á Urriðaá er vað, sem heitir Kotavað [095:013]. Milli vaðsins og Sellækjar er holt, sem heitir Borgarholt; Þar var kringlótt fjárborg við holtið í króknum ofan við Kotavaðið." Þetta er villa í örnefnaskránni. Hið rétta er að Borgarholt er milli vaðsins og Brunnár.

Akranesvegur liggur langsum yfir Borgarholt.

Ekki sjást leifar af fjárborg á holtinu og hafa þær líklega farið undir veg, annaðhvort fyrir alllöngu er Akranesvegur var lagður austanmegin í holtinu, eða nýlega, þegar vegurinn var færður vestar.

Heimildir:Ö-Stóra-Fellsöxl, 2

BO-095:015 *Dagon* heimild um legstað

64°21.641N 21°49.726V

Í örnefnaskrá segir: "Austast í túninu austur við Silungalæk er flöt sem heitir Beinleggur. Austan við flötina er hóll; hann heitir Dagon. Í hann er laut, hvort sem þar hefur verið grafinn hestur eða maður, um það er ekki vitað." Það sem kallað er austur í lýsingunni er í raun suður eða suðaustur. Dagon er 160 m suðaustan við bæ (001) og um 45 m ofan (vestan) við gamla þjóðveginn.

Dagon er í gamla heimatúninu, sem er í halla og mishæðótt og virðist ekki hafa verið sléttað í seinni tíð.

Í suðurenda (suðaustur) túnsins eru hólar og lægðir. Dagon er hæsti hóllinn og næst veginum. Í hann eru nokkrar óverulegar lautir. Ekki er útilokað að þar hafi fundist gróf. Staðsetningin og afstaðan við bæ og leið er í samræmi við marga aðra kumlfundi. Hinsvegar gæti frásögnin í örnefnalýsingunni allt eins verið ágiskun út frá hinu einkennilega nafni. Oft er svo um hólar sem bera "mannanöfn" að einhverjar sögur fylgja.

Hættumat: engin hættu

Heimildir:Ö-Stóra-Fellsöxl, 3

BO-095:016 *Beinleggur* örnefni

64°21.635N 21°49.756V

Í örnefnaskrá segir: "Austast í túninu austur við Silungalæk er flöt sem heitir Beinleggur. Austan við flötina er hóll; hann heitir Dagon. Í hann er laut, hvort sem þar hefur verið grafinn hestur eða maður, um það er ekki vitað." Það sem kallað er austur í lýsingunni er í raun suður eða suðaustur. Beinleggur er 150 m suðaustan við bæ (001) og um 80 m ofan (vestan) við gamla þjóðveginn.

Heimatúnið er allt í halla, og suðurhluti þess er að auki dálítið í lágum hæðum og lautum. Beinleggur er dálítið flatur blettur í túninu rétt vestan við Dagon. Ekki er ljóst hvort örnefnið sé dregið af flötinni, eða hvort það tilheyri sögnum um Dagon og vísi til þess að þar hafi fundist bein.

BO-095:017 mógrafir

64°22.002N 21°49.648V

Í örnefnaskrá segir: "Rétt ofan við Kumlholtið (BO-095:008) er mýrardrag, sem heitir Grænakelda, er nú að verða að túni. Er austur og niður af bænum, neðan við mógrafir, sem þarna hafa verið notaðar." Mógrafirnar voru um 650 m ASA frá bæ (001).

Um mógrafasvæðið liggur nýr þjóðvegur 1, og þar er tún.

Ekki sjást ummerki um mógröft, enda hefur svæðið verið ræst fram og ræktað upp.

BO-095:018 Króarvað

64°22.491N 21°50.663V

Í örnefnaskrá segir: "Þar sem Sellækurinn kemur í ána [Urriðaá] er vað á henni og heitir það Króarvað."

Ármót Urriðaár og Sellækjar eru dálítið röskuð, því rétt austan þeirra liggur nýr þjóðvegur 1 og þar er brú yfir Urriðaá.

BO-095:019 varða samgöngubót

64°21.974N 21°48.846V

Vörðubrot er upp á Kumlholtinu, vestanst á háholtinu, um 160 m NA við tóft 008, og um 1 km NA af bæ (001).

Kumlholt er stórgrytt holt, gróið lyngi og mosa.

Varðan er að mestu hrugin, en hefur verið hlaðin af grjóti. Hennar er ekki getið í heimildum.

Hættumat: engin hætt

BO-096 Innri-Galtarvík

"Vra hú 16 hundruð að fornu mati." Byggðir Borgarfjarðar, 81

Tún 22,704 m², allt þýft. Garðar 940 m².

BO-096:001 Innri-Galtarvík bæjarhóll bústaður

64°20.617N 21°48.105V

Innri-Galtarvík fór í eyði en stóð áður niður við sjó, miðja vegu milli Ytri-Galtarvíkur og Klafastaða. Nokkrum árum síðar var bærinn byggður þar sem hann er nú, þ.e. um hálfum km ofar í landinu (NV) og heitir Galtarlækur.

Öll hús í túninu á Innri-Galtarvík hafa verið sléttuð. Þar sem bærinn stóð er lág hólnefna, um 20 m í þvermál. Bæjarstæðið er slétt og grasi vaxið.

Hættumat: hætt, vegna ábúðar

Heimildir: Byggðir Borgarfjarðar, 81; Ö-Galtarvík, 1

BO-096:002 heimild um útihús

64°20.607N 21°48.095V

Samkvæmt túnakorti stóð lítið útihús í túninu um 10 m vestan við bæjarhúsin.

Ekki sést til leifa hússins og hafa þær verið sléttaðar undir tún.

Hættumat: hætt, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

BO-096:003 heimild um útihús

64°20.620N 21°48.092V

Samkvæmt túnakorti stóðu tvö samhliða útihús um 10 m sunnan við bæjarhúsin.

Ekki sést til leifa hússins og hafa þær verið sléttaðar undir tún.

Hættumat: hætt, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

BO-096:004 tóft

64°20.584N 21°47.992V

Tóft er um 10 m utan við gamla túnið, um 60 m neðan (austan) við bæ (001), um 30 m ofan við sjávarbakka og 50 m sunnan við læk.

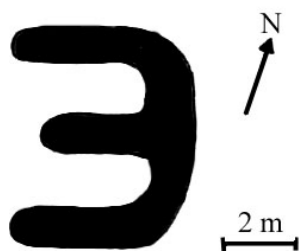
Á milli gamla túnsins og fjörubakka er mýri og þar er tóftin.

Lítill, aflöng tóft, 8 m löng og 3 m breið, snýr A-V. Veggir eru hlaðnir úr torfi og grjóti, skarð er í austurenda norðurveggjar. Tóftin er gróin en það sér í hleðslur, 3-4 umför veggja sem eru 1,2 m breiðir neðst og allt að 1 m háir. Tóftin er slétt innan, sigin saman og smáþýfi á veggjum og utan með en ekki innan. Tóftin stendur á hólnefni og virðist jafnvel standa á lítilli rústabungu.

Hættumat: engin hætt

BO-096:005 tóft

64°20.633N 21°47.927V

Tóft stendur á innanverðum Galtarvíkurhöfða, við lækjarbakkann, um 80 m norðan við tóft 004.

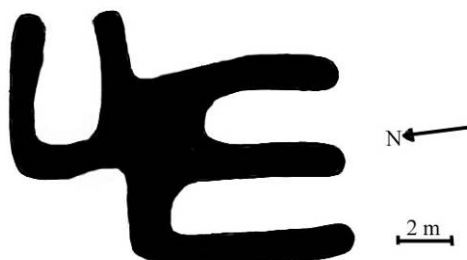
Tóftin stendur í mýrinni sem liggur með fjörubakkanum, milli hans og gamla túnsins, inn að læknum.

Tóftin er ferhyrnd, 6 m löng og 5 m breið og skiptist í 2 hól sem snúa eins, A-V, vesturgafli er opinn. Tóftin er gróin en sér í grjóti í veggjum. Þeir eru um 50 sm háir og 1 m breiðir.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

BO-096:006 tóft

64°20.576N 21°48.073V

Sunnan og vestan við bæinn er talsvert holt, um miðja vega frá bæjarstæðinu og sjónum. Tóftin er við austurenda holtsins og sunnan við það, um 130 m frá sjó.

Tóftin stendur undir grýttu holti, tún er norðan við það, en mýri sunnan.

Tóftin skiptist í 3 álíka stór hól, alls um 12 x 10 m að utanmáli, en um 2-2,5 x 5 að innanmáli hvert. Veggir eru úr torfi og grjóti, grónir og fjöldi hleðsluumfara sést ekki, en veggirnir eru allt að 1,10 m háir og 1,2 m breiðir. Tvö hólanna snúa opnum göflum í suður, en að baki þeim austarlega er hól sem snýr opnum gafli til austurs. Að

innan eru hólfin gróin og slétt. Tóftin er í þokkalegu ásigkomulagi, lítilsháttar rof er í vesturvegg. Þessa mannvirkis er ekki getið í fyrirbyggjandi heimildum. Líklegast eru þetta leifar af skepnuhúsi og hlöðu.

Hættumat: engin hætta

BO-096:007 garðlag

6420562N 21°48.220V

Sunnan við bæinn, utan túns, er talsvert holt, og liggur garðlagið frá SA-horni túnsins og með suðurbrúnn holtsins til suðvesturs, um 120 m frá sjó.

Á grýttu holti sem liggur milli túns og mýrar.

Garðlagið er óreglulega hlaðið úr grjóti, oftast um 2 umferðir, um 50 sm breið og allt að 40 sm há, en víða mjög skörðótt og hrúðið. Rekja má hleðsluna frá suðausturhorni túnjaðars til suðvesturs, í beinni línu með holtinu sem þar er, alls um 130 m leið. Þar verður sljótt horn (c. 110°) og stefna garðsins svotil beint í vestur. Frá beygjunni er hægt að rekja um 40 m til vesturs.

Hættumat: engin hætta

BO-097 Ytri-Galtarvík

"...var talin vera 16 hundruð 1706." Byggðir Borgarfjarðar, 68.

Tún 43,838 m², ¼ þýft. Garðar 970 m².

BO-097:001 Ytri-Galtarvík bæjarhóll bústaður

6420237N 21°49.158V

Bærinn stóð neðan við þjóðveginn, efst og vestast í gamla túninu, um 160 m frá sjónum og um 120 m SA við bæinn þar sem hann stendur nú, í Bæjarholtum.

Bæjarhóllinn er á dálitlum hól eða hjalla í gamla túninu.

Engar minjar bæjarins eru sjáanlegar. Hóllinn er gróinn og hefur gamli bærinn verið sléttaður út.

BO-097:002 heimild um útihús

6420291N 21°49.027V

Samkvæmt túnakorti frá 1920 stóð útihús í norðausturhorni túnsins, um 250 m norður frá sjónum og 120 m NA frá bænum (001).

Úthúsin stóðu í túni, þar er enn gróin tún.

Ekki sést til útihússins eða leifa þess og hefur verið sléttað yfir þær.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

BO-097:003 heimild um útihús

6420248N 21°48.970V

Samkvæmt túnakorti frá 1920 stóð útihús austarlega í gamla túninu, um 160 m norður frá fjörunni og um 120 m austan við bæ (001).

Þar sem útihúsið stóð er tún, og hafa verið grafnir framræsluskurðir norðan við það og sunnan.

Engar minjar eru sýnilegar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

BO-097:004 heimild um útihús

6420192N 21°48.933V

Samkvæmt túnakorti frá 1920 stóð útihús syðst í gamla túninu, um 40 m norður frá fjörunni og um 160 m suðaustan við bæ (001).

Þar sem útihúsið stóð er tún.

Engar minjar eru sýnilegar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

BO-097:005 heimild um útihús

6420244N 21°49.157V

Samkvæmt túnakorti frá 1920 stóð útihús fast norðan við gamla bæinn (001).

Útihúsið stóð á bæjarhlaðinu eða ofan við það, þar sem nú er gróinn grashóll.

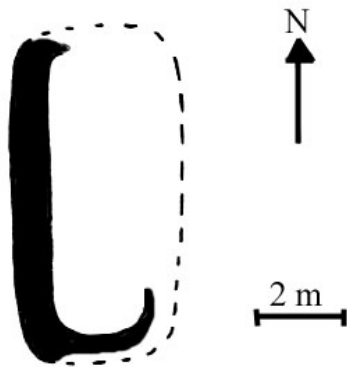
Engar minjar eru sýnilegar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

BO-097:006 Helgurúst tóft

6420359N 21°48.325V

Í örnefnaskrá segir: "Niður af [Sjávarmýri] er við sjóinn holt, sem heitir Sjávarholt. Í þessum holtum, sem eru nokkur, er á merkjum, nú móti Galtarlæk, smárúst, sem heitir Helgurúst." Á merkjum er girðing og frárennisskurður. Skurðurinn nær frá gamla þjóðveginum og niður til sjávar. Hann er þráðbeinn í SA stefnu, alla leið að Sjávarholti, þar beygir hann til NA og til sjávar. Rústin er í holtinu, í beinni SA stefnu skurðarins, miðja veginni milli sjávar og skurðar, þ.e. um 30 m frá sjávarbakka.

Tóftin stendur í litlu, þurru holti við sjóinn.

Tóftin er aflöng, snýr N-S, um 8 x 3 m, flöt, sigin og ógreinileg. Veggir eru um 60 sm breiðir, og 20 sm háir, grjóst sést ekki í hleðslum. Tóftin er nokkuð slétt innan, engar dyr eru sjáanlegar, en suðurgöfl er mjög ógreinilegur.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Galtarvík, 1

BO-097:007 heimild um leið

6420453N 21°48.578V

Í örnefnaskrá segir: "Þar innan við merkin [milli I- og Y-Galtarvíkur] grásteinn stór á gömlu reiðgötunni neðan við núverandi veg."

Neðan við "núverandi" veg, þ.e. gamla malarveginn sem er neðan við þjóðveg 1, er fremur blautt land, en stöku þurr holt skjóta þar upp kollinum.

Mjög óljóst sést votta fyrir reiðgötu fyrir neðan gamla þjóðveginn. Hún virðist liggja í hlykkjum og þræða holtin. Til hennar sést ofarlega í Bæjarholtunum ofan við gamla bæinn, um 80 m neðan við gamla þjóðveg en ofan frárennisskurða, með stefnu til NA, en til SA þegar nær dregur að merkjunum. Á merkjum, um 400 m ofan við fjöru er einn stór og stakur steinn, gæti það verið grásteinn.

Heimildir: Ö-Galtarvík, 1

BO-097:008 Selás heimild um sel

6420709N 21°48.989V

Í örnefnaskrá segir: "Upp og austur af bænum er melur, sem heitir Hellumelur, og nú hækkar landið, og við tekur klettaholt allmikið, sem heitir Hamar. Norðan í því eru hamrar allmiklir. Fyrir ofan Hamarinn er Selás, og milli þeirra er Bæjarmýri. Við Selás eru rústir eftir sel."

Fyrir ofan bæinn eru holt og mýrardrög á víxl.

Selrústir finnast ekki. Þjóðvegur 1 liggur yfir ás, sem líklega er téður Selás og má vera að tóftirnar hafi horfið

við vegagerð. Lækur rennur norðan við Selás og fyrir austurenda ássins. Ekki er ólíklegt að selið hafi staðið nærri þessum læk.

Heimildir: Ö-Galtarvík, 1

BO-097:009 Ottagrafir heimild um mógrafir

6420659N 21°49.234V

Í örnefnaskrá segir: "Ofan við Selás [097:008] er svæði, sem heitir Dýjabalar... Í suðvestur Dýjabólum eru mógrafir, esm heita Ottagrafir; þar tók Otti bóndi á Kúlu upp mó."

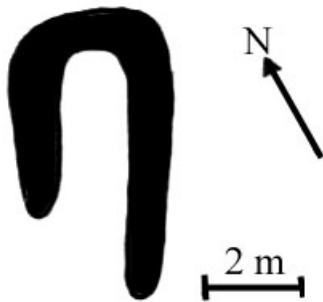
Dýjabalar eru ofan við Selásinn, mógrafirnar eru um 100 m norðan við Selás. Svæðið er mjög blautt og erfitt yfirferðar.

Mjög óljós vottur er til mógrafa, einstaka gryfja sem virðist manngerð, en líkist keldu, sem vatn stendur í.

Heimildir: Ö-Galtarvík, 2

BO-097:010 tóft

6420178N 21°49.048V

Tóft stendur um 15 m frá sjávarbakka, þar sem hann er lægstur í víkinni utan við Göltinn.

Tóftin stendur á þurrum og hörðum bala, undir litlu holti við frárennslisskurð.

Tóftin er ferhyrnd, 6 x 3, snýr NA-SV, op niður að sjó, þ.e. til suðurs. Veggir eru hlaðnir úr ávölu grjóti, um 40 sm breiðir og allt að 40 sm háir. Tóftin er slétt í botninn. Má vera að hún hafi verið naust.

Hættumat: engin hætta

BO-097:011 tóft

6420195N 21°48.889V

Svonefndur Göltur er í raun tota á nesi sem gengur til austurs og afmarkast af vík vestan megin og vík og tjörn austan megin. Gamla túnið náði að tjörninni og að lágu holti þvert yfir nesið að vestari víkinni. Á holtinu er ógreinileg þúst, um 40 m ofan við innri enda vestari víkurinnar, og um 200 m SA frá bæ 001.

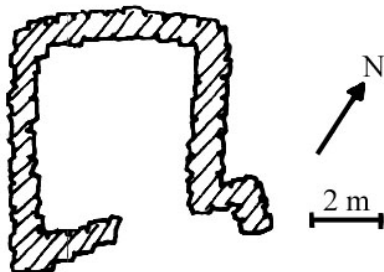
Þústin er á þurru holti við túnjaðar.

Ekki er fullvíst að þessi þúst sé mannvirki, en þó virðist hún vera tóft sem snýr N-S, um 7x3m, með um 40 sm breiðum og 20 sm háum veggjum, aðallega úr grjóti.

Hættumat: engin hætta

BO-097:012 tóft stekkur

6420479N 21°49.034V

Sunnan við Helluholt, um 350 m NA við núverandi íbúðarhús og 400 m NA við gamla bæinn (001), en 100 m norðan við gamla þjóðveg er tóft.

Tóftin er á grónum bletti í grýttu holti.

Tóftin er ferhyrnd, snýr NNV-SSA, hlaðin úr grjóti, 7 m löng og 5 m breið, hleðsluhæð er allt að 35 sm. Dyr og útskot eru við SA horn. Veggirnir eru talsvert hrundir, en tóftin slétt innan með grasbotni.

Hættumat: engin hætta

BO-097:013 hús

6420216N 21°49.302V

Rúst af gömlu, steinsteyptu mannvirki stendur austan við lækjarsprænu, um 160 m vestan við bæ (001), 90 m neðan við gamla þjóðveg, og um 200 ofan við fjöru. Vestan við lækinn er fornleif 014.

er á lækjarbakka í túni.

Steinsteypt hús, snýr u.þ.b. A-V, með opinn gafl sem snýr að læknum. Þakið er hrúnið, en veggir standa.

Hættumat: engin hætt

BO-097:014 tóft

6420206N 21°49.319V

Ógreinilegar tóftaleifar eru vestan við lækjarsprænu, um 170 m vestan við bæ (001), 90 m neðan við gamla þjóðveg, og um 200 ofan við fjöru. Austan við lækinn er fornleif 013.

Tóftin er á lækjarbakka í túni.

Ógreinileg, grasi gróin tóft, aflöng, um 7 m löng og 4 m breið, snýr N-S. Óvíst er hvort hér sé um mannvirki að ræða.

BO-097:015 garðlag túngarður

6420193N 21°49.158V

Garðlag sést á kafla vestan við gamla heimatúnið, um 20 m ofan við sjávarbakka við ytri víkina og 90 m sunnan við bæ (001).

Á þurru holti við túnjaðar.

Fáeinir steinar, misstórir liggja niður með gamla túninu vestanmegin. Hægt er að rekja sig eftir 5-10 m kafla. Garðlagið er nú eitt umfar af misstöru grjóti, en hefur sýnilega verið rífið að mestu.

BO-097:016 tóft

6420371N 21°49.397V

Greinileg tóft er ofan við gamla túnið, í móanum milli gamla og nýja þjóðvegjar austan heimreiðar, um 300 m norður frá bæ (001), 70 m sunnan þjóðvegjar 1, og 5 m austan skurðar sem liggja austan með heimreið.

Tóftin er á lágum hól í móa, mógrafir eru þar ekki fjarri.

Tóftin er ferhyrnd, aflöng og tvískipt langsum, snýr NV-SA, með dyr á SA gafl. Hún er um 8 m löng og 6 m breið, veggir um 40 sm háir og 1 m breiðir, ekkert grjót er sýnilegt í veggjum, en tóftin er mjög þýfð, bæði veggir og gólf.

Hættumat: engin hætt

BO-097:017 náma mógrafir

6420365N 21°49.347V

Mógrafir eru í móanum ofan við gamla túnið, gamla og nýja þjóðvegjar austan heimreiðar, um 300 m norður frá bæ (001).

Móinn er þurr, en hefur verið blaut mýri, austan með heimreiðinni er frárennisskurður, og annar í móanum vestanverðum. Mógrafirnar eru ógreinilegar.

Hættumat: engin hætt

BO-097:018 heimild um lendingu

6420344N 21°48.358V

Lending er um 70 m SV við Helgurúst (BO-097:006), um 650 m austan við bæ 001.

Lendingin er í rás sem er í klettunum við fjöruna.

Lendingin er mjó rás í stóru fjörugrjóti og klettum, með mól í botni. Rásin er aðeins um 2-3 m breið, slær sér út nær sjónum. Engar heimildir eru um þessa lendingu en ljóst af aðstæðum og ummerkjum að hér hefur bátum verið lent. Grjótið hefur sýnilega verið tínt í burtu.

Hættumat: engin hætt

BO-098 Gröf

"Dýrleiki Grafar var 24 hundruð 1706, þá í bændaeign." Byggðir Borgarfjarðar, 69.

Tún 38,628 m², ½ þýft. Garðar 996 m².

BO-098:001 Gröf bæjarhóll bústaður

64°19.877N 21°50.247V

"Bærinn var fluttur 1970 og stendur á dálitlum hjalla, rétt neðan við Akrafjallsveginn. Fyrr var hann utar ílandinu, lítið eitt nær sjónum," segir í Byggðum Borgarfjarðar. Bæjarhóllinn er um 400 m SV frá núverandi íbúðarhúsi og 200 m ofan við fjöru.

Bærinn stóð í miðju gamla túninu, þar eru engar byggingar lengur.

Bæjarhóllinn hefur sennilega verið sléttaður út því á bæjarstæðinu er hóll, flatur í toppinn. Líklega hefur efstu rústunum verið ýtt fram (suður) af hólnum og niður í hallann.

Hættumat: hætt, vegna ábúðar

Heimildir: Byggðir Borgarfjarðar, 69; Túnakort.

BO-098:002 heimild um útihús

64°19.928N 21°50.235V

Samkvæmt túnakorti (frá 1920 eða svo) stóð útihús í norðausturhluta túns, um 120 m NNA frá bæ (001) og 60 m vestan við útihús sem standa í NA-horni gamla túnsins.

Þar sem útihúsið stóð er slétt tún.
Engar minjar eru sjáanlegar og hafa þær verið sléttaðar út.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

BO-098:003 heimild um útihús

64°19.947N 21°50.167V

Samkvæmt túnakorti (frá 1920 eða svo) stóð útihús í norðausturhorni túns, um 140 m NNA frá bæ (001), um 40 m austan við útihús 002 og þar sem útihús standa enn.

Útihús stóðu í upphafi 20. aldar þar sem standa útihús frá síðari hluta aldarinnar, á gilbrún við bæjarlæk sem rann austan megin við túnið.

Engar minjar um eldri byggingar er að sjá við útihúsin, og hafa þær verið rifnar eða jafnaðar út þegar byggð voru upp þar hús á ný.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

BO-098:004 Láfastaðir tóftir býli

64°19.746N 21°51.079V

Í örnefnaskrá segir: "Að vestanverðu við land jarðarinnar er á merkjum hreppana gil, sem neðst heitir Láfastaðagil, nú reyndar nefnt Lágastaðir, en Jarðabók Á.M. og P.V.1707 segir Láfastaðagil. Neðarlega við þetta gil í brekku eru rústir eftir bæ, nefndar Láfastaðir. Rústir þessar eru nú að hverfa, en sagt er, að þessi bær hafi lagzt í eyði fyrir daugagang."

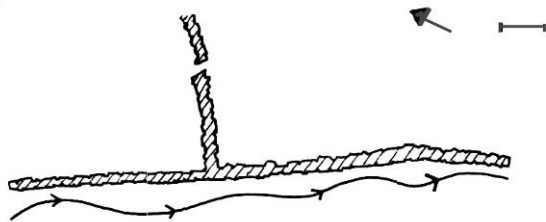
Láfastaðagil er djúpt, með bröttum brúnum. Austanmegin er brúnin grasi gróin.

Sjá má á nokkrum stöðum hleðslur og mannvirkjaleifar við gilið (sjá 005, 008) og lengra austan við það (009), en engin augljós ummerki eru um sjálfan bústaðinn. Líklegast er að það hafi staðið talsvert nærri giliinu, um miðja vegu milli sjávar og vegs, þ.e. um 150 m ofan við sjó. Gæti bæjarstæðið hafa hrunið smátt og smátt niður í gilið. Á þessu svæði hefur ekki verið nein ræktun eða annað rask í seinni tíð.

Heimildir: Ö-Gröf, 1

BO-098:005 hleðsla

64°19.652N 21°51.024V

Hleðsla er neðarlega í Lágastaðagili, þar sem er dálítill hvammur, um 70 m ofan við fjöru og 10 m austan við ána.

Hleðslan liggur undir hárrí brekku, við grösugan hvamm, á árbakka.

Hleðslan er úr grjóti og liggur með árbakkanum, beygir til austurs og upp að brekkurótum. Hún er um 50 m löng, sigin og lauslega hlaðin úr steinum, 3-4 umferðir, um 40 sm breiður og 50 sm hár.

BO-098:006 heimild um heygarð

64°19.905N 21°50.259V

Samkvæmt túnakorti (frá um 1920) var heygarður rétt norðan við bæjarhúsin (001).

Þar sem bærinn stóð og heygarðurinn er nú slétt tún.

Ekki sést móta fyrir leifum heygarðsins og hefur hann verið sléttaður út.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

BO-098:007 sögustaður lending

64°19.949N 21°49.605V

Í örnefnaskrá segir: "Innan til undir melnum [þ.e. Grafarmel] er Gorvík, en þangað smöluðu Hólmverjar fénu úr Akrafjalli og drápu þar." Gorvík er aðalvíkin í landi Grafar. Núverandi íbúðarhús stendur á Grafarmel, og Gorvík er suðaustan við húsið.

Landið er talsvert bratt niður að víkinni. Fjaran er sendin og skjól nokkuð gott af tanganum vestan víkurinnar.

BO-098:008 hleðsla

64°19.745N 21°50.890V

Hleðslubrot er í hallanum austan Láfastaðagils, um 250 m austan við gilið, miðja vegu milli vegs og sjávar og um 500 m vestan eða VSV við bæinn (001).

Hleðslan liggur í þurru móa þar sem víða er rofblástur, hún er í brekku sem hallar mót suðri.

Hleðsla þessi er brot af garðlagi, hlöðnu úr grjóti. Hægt er að rekja um 28 m langan bút sem liggur N-S, við

suðurenda er horn og beygir garðurinn til vesturs, 5 m langur. Hleðslan er um 50 sm breið og 30 sm há. Aðeins er hægt að sjá eina umferð af grjóti í hleðslunni, fremur stóru og oft virðast tveir steinar hafa verið lagðir saman, hlið við hlið. Þessar minjar eru að mestu eyðilagðar, líklega af rofi, því ekki eru ummerki um rask frá seinni tímum á þessu svæði.

Hættumat: hætta jarðvegsrof

BO-098:009 tóft

64°19.632N 21°50.960V

Tóft er neðst og fremst út á gilbrún Lágastaðagils, niður við fjörukamb.

Tóftin er á grónum bletti við fjöruna og árbakkann.

Tóftin skiptist í 2 hól sem eru samliggjandi og snúa bæði A-V, með dyr í austur. Stærri tóftin liggur landmegin, 6 m löng, 3 m breið, tvískipt. Syðra hólfið er 5 m langt, 2,5 m breitt. Veggir eru heldur signir, um 70 m breiðir og 60 sm háir og algrónir nema sjávarmegin, þar er hætta á rofi. Bratt er að tóftinni á allavegu nema austan megin.

Hættumat: hætta, vegna sjávargangs

BO-631 Fornleifar á fleiri en einni jörð

BO-631:001 leið

Gamla leiðin frá Akranesi inn Grunnafjörð á með sjónum, ýmist á sjávarbakkanum eða í fjörunni. Leiðin að sunnanverðu lá hinsvegar ofan við bæina, frá Gröf og inn fyrir Innri-Galtarvík, en þaðan á sjávarbakkanum inn að hreppsmörkum. Nánari lýsingu leiðarinnar er að finna í skrá um fornleifar á hverri jörð, eftir því sem heimildir leyfa.

6. kafli Um ástand og afdrif minja

Í Skilmannahreppi voru skráðir 240 staðir. Samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum var kunnugt um 186 staði en 54 staðir til viðbótar komu í ljós við vettvangsrannsókn. Nú eru mannvirkjaleifar sjáanlegar á 54 stöðum, en á 91 stað sjást leifar mannvirkja þar ekki lengur. Meðal þeirra eru fornleifar sem hafa verið eyðilagðar eða horfið í tímans rás af ýmsum orsökum. Sjaldan er unnt að ákvarða hvort minjastaður hefur verið algjörlega eyðilagður, nema þar sem um er að ræða t.d. stórkostlegan námugróft eða landbrot. Flestar þessara minja eru þó í túni við bæi, og kunna enn að leynast undir sverði eða nýbyggingum og gætu komið í ljós við framkvæmdir síðar.

Á þeim stöðum þar sem mannvirkjaleifar sjást enn eru 25 nokkuð greinilegar, þ.e. hleðslur standa enn eða eru vel merkjanlegar, en 27 eru fremur ógreinilegar.

Hættumat er aðeins gert þar sem mannvirki eru eða hafa verið og vitað er með nokkurri vissu hvað verið hafa. Eru það alls 140 staðir af 240. 45 staðir töldust ekki vera í neinni hættu, 93 í hættu og 2 í mikilli hættu. Langflestir staðir teljast í hættu vegna ábúðar og rasks (87), þ.e. þeir eru á svæðum þar sem landbúnaður eða önnur atvinnustarfsemi á sér stað. 7 staðir eru í hættu vegna sjávarrofs eða jarðvegseyðingar, þar af er garðlag og meintur sögustaður “Leiðvöllur” í Arkarlækjarnesi í stórhættu vegna ágangs sjávar.

Í fornleifaskránni hér að ofan er getið um þær minjar sem heimildir eru til um jafnt sem um þá staði sem varðveist hafa til þessa dags. Í skránni eru 38 staðir með tóftum af ýmsum stærðum og gerðum, 16 bæjarstæði, og 6 garðlög, en á 21 stað eru örnefni eina vísbendingin um gömul mannvirki og fyrir 113 stöðum eru nú eingöngu munnlegar heimildir eða ritaðar. Í 7. kafla er fjallað nánar um einstaka minjaflokka.

7. kafli. Fornleifar eftir flokkum

Bæjarhólar og bæjarstaði

Bæjarhólar myndast þar sem bæir hafa staðið á sama stað um aldir. Hólarnir verða til úr byggingarefni, torfi og grjóti, gólfögum sem hafa hlaðist upp í tímans rás og öskuhaugum, og geta orðið allt á fjórða metra á þykkt. Í bæjarhólum er helst að leita upplýsinga um húsakost, fæðu og almenn lífsskilyrði til forna og þar eru einna helst líkur á að finnist forngripir og brot úr þeim. Bæjarhólar eru því afar mikilvægir minjastaðir, en jafnframt hafa orðið einna verst hafa orðið úti í uppbyggingu á landbúnaði á þessari öld. Ný bæjarhús eru oft reist á sama stað og bæirnir hafa staðið á um aldir, og þar sem kjallarar eru niðurgrafir geta minjarnar í hólnum gereyðilagst.

Gamlir bæjarhólar eru á öllum jörðunum í hreppnum og allir skemmdir að einhverju leyti. Steinsteyppt íbúðarhús og eða aðrar stórar byggingar hafa verið reistar á hólunum á Ósi, Bekansstöðum, Arkarlæk, Kjalardal, Stóra-Lambhaga, Klafastöðum, og Stóru-Fellsöxl.

Á öðrum bæjum hafa ekki verið reistar nýjar byggingar á síðustu áratugum, þ.e.a.s. á Hvítanesi, Litlu-Fellsöxl, Fellsaxlarkoti, Galtarvíkum báðum, Gröf og Galtarholti. Þar hafa torfhús verið rifin og sumstaðar sléttuð.

Má vera að garðlagið sem kallað er dómhringur (sbr. “lögréttan” á Heynesi) í Arkarlækjarnesi, og er að hluta afbrotið við sjóinn, sé í raun leifar af gömlum túngarði, en að bærinn hafi staðið þar áður og sé horfinn.

Útihús, túngarðar og garðlög

Útihús eru gjarnan langstærsti minjaflokkurinn á hverju svæði, en þau eru víðast horfin, hafa verið sléttuð undir tún eða horfið undir nýrri byggingar. Í Skilmannahreppi eru skráð alls 70 útihús, en útihúsatóftir sýnilegar á aðeins 3 stöðum, þ.e. á Litla-Lambhaga, Klafastöðum og í Kumlholti í landi Stóru-Fellsaxlar.

Tún og garðar

Flest heimatún á landinu eru enn í notkun og mörg hafa verið sléttuð með stórvirkum vinnuvélum og á þau hefur verið borinn ólífrænn áburður um árabíl. Svo er um nær öll tún í hreppnum, en einna minnst röskuðu túnin eru við Innri-Galtarvík.

Túngarðsleifar eru sýnilegar á Litla-Lambhaga, Galtarholti, og Ytri-Galtarvík.

Kartöflugarðar eru sýndir á túnakortum frá 1920 við nær alla bæi í hreppnum. Skammt austan við íbúðarhúsið í Lambhaga er er enn kálgarður með hlöðnum veggjum.

Stekkir, kvíar og réttir

Fjórar kvíar eru á skrá fornleifa í Skilmannahreppi, en engin ummerki nema í Kvíahalla hjá Litlu-Fellsöxl. Níu stekkir eru þekktir í hreppnum og eru tóftaleifar á fjórum þessara staða.

Býli og sel

Heimildir eru um býli á átta stöðum í sveitinni: Óskot hjá Ósi, sem ekki er vitað hvar stóð, Hamar á Hvítanesi og þar á einnig að hafa verið býli á Stórholti, Ígulsstaðir hjá Stóra-Lambhaga, Bjarnarkot í Galtarholti, býli stóðu við Mýrarholt og á Grænhólum í landi Klafastaða, og loks Láfastaðir í Gröf. Minjar um þau eru litlar. Um allnokkra staði er getið í heimildum en ekki vitað hvar voru og ummerki um þá ekki sýnileg. Flestar aðrar leifar hafa verið jafnaðar út eða sléttaðar undir tún. Lítið hefur verið um seljabúskap á Akranesi enda er skammt á milli fjalls og fjöru. Örnefni eru á nokkrum stöðum, s.s. Selhæð í landi Hvítaness, Selveita á Stóru-Fellsöxl, og Selás ofan við Galtarvík, en þar hafa engar leifar af seli fundist. Beitarhús eiga að hafa verið á svonefndri Grænurúst í flóanum syðst í landi Óss, og beitarhúsatóftir eru sýndar í Lambhaganesi.

Mótekja og torfskurður

Óvíða á landinu er jafndjúp mýri og á Akranesi. Talsverð mótekja var víða í Skilmannahreppi og enn má sjá ummerki um hana hér og hvar þó víða séu þau horfin þar sem tún hafa verið stækkuð. Á skrá eru 17 mótekjustaðir en af Jarðabók má sjá að mór hefur verið tekinn víðar og var misgóður. Mógrafir eru enn sjáanlegar í Mónesi í Kjalardal, hjá Stóru-Fellsöxl, Stóra-Lambhaga, og á Klafastöðum. Mógrafir á öðrum stöðum eru víðast komnar undir tún eða vegi. Örnefnin Torfholt í Galtarholti og Torfrista á Klafastöðum benda á þá staði þar sem torf var skorið.

Kuml og kirkjugarðar

Ekki er kunnugt um neinn kumlfund í hreppnum, en bent hefur verið á svokallaða “Dys” hjá Fellsaxlarkoti og Dagon í túni Stóru-Fellsaxlar. Ekki verður úr því skorið hvort það séu legstaðir nema með rannsókn. Kuml eru reyndar lítt þekkt í þessum landsfjórðungi. Frá Borgarfirði suður um flóann að Reykjanestá liggur eitt stærsta samfellda landsvæði þar sem engin kuml hafa fundist eftir því sem næst verður komist. Engin skýring liggur fyrir á þessu og hefur kumlaleysið vakið undrun fræðimanna. Hafa sumir bent á að kristni hafi jafnvel komið þar fyrir og því sé fárra kumla úr heiðni að vænta. En hafa ber í huga að kuml finnast nær alltaf fyrir tilviljun og við rask eða rof. Engin kerfisbundin leit hefur verið gerð að kumlum. Ekki er óhugsandi að kuml hafi verið við flesta bæi í Skilmannahreppi en að þau séu horfin eða séu ófundin. Af þeim kumlum sem fundist hafa á vestanverðu landinu eru langflest fundin við sjávarsíðuna. Landbrot hefur verið mikið í hreppnum og má vera að kumlin hafi fyrir löngu sópast út í sjó. Mjög algengt er að kuml séu út við landamerki, við ár eða á sjávarbakka. Einnig er algengt að kuml séu við fornar leiðir. Reyndar er athyglisvert við dysina hjá Fellsaxlarkoti að hún er fast við gömlu leiðina sem lá á sjávarbakkanum og vaðið yfir leirurnar til norðurs.

Enginn grafreitur eða kirkjugarður er í hreppnum og engar sagnir um mannabeinafundi. Heimildir eru um kirkju í Kjalardal en óvíst hvar hún stóð.

Leiðir

Þjóðleiðin lá að mestu um fjöru og fjall, enda var landið blautt og illt yfirferðar, en brekkurótin undir fjallinu þurr sem og landið fram á sjávarbökkum. Troðningur er enn á sjávarbakkanum við Ós, yfir Hvítanes, Arkarlækjarnes og á bakkanum við Litlu-Fellsöxl og Fellsaxlarkot.

8. Kafli. Tillögur: Verndun, kynning og rannsóknir

Í Skilmannahreppi hefur verið rekinn öflugur landbúnaður á nútímavísu á síðustu áratugum og er jafnan svo að flestar fornleifar hafa orðið að víkja. Svo er um nær allar minjar við bæina og þar sem byggðin er mest, en í útjaðri hennar er enn að finna minjastaði í misgóðu ástandi. Á grundvelli fornleifaskráningar eru hér með lagðar fram nokkrar tillögur um verndun, kynningu og rannsóknir á fornleifum í hreppnum:

Stefnumótun. Fá sveitarfélög á landinu hafa stefnu í minjavernd, enda óhægt um vik að stuðla að verndun fornleifa þar eð upplýsingar um fjölda, legu og ástand minja hafa ekki legið fyrir. Nú liggur afrakstur fornleifaskráningar fyrir og sýnir að í hreppnum eru um 240 minjar. Þar af eru um 2/3 horfnir eða talsvert skemmdir, en um 1/3 nokkuð vel varðveittir. Nær öll útihús eru horfin og flestir bæjarhólar hafa orðið fyrir raski. Nokkrir þeirra staða sem eru vel varðveittir falla í flokk með minjum sem eru að verða æ fágætari á Íslandi. Er ljóst að í Skilmannahreppi eru ýmis verkefni framundan á sviði fornleifaverndar og er mælt með því að hreppsstjórnin móti stefnu í minjavernd á grundvelli niðurstöðu skráningarinnar.

Friðun. Í íslenskri fornleifavernd tíðkast tvö stig friðunar: a) friðlýsing á völdum stöðum á vegum Fornleifaverndar ríkisins, og b) almenn friðun, þ.e. samkvæmt þjóðminjalögum eru allar fornleifar friðaðar og þarf ekki þinglýsta friðlýsingu til. Á friðlýsingaskrá þjóðminjavörslunnar eru rúmlega 700 minjastaðir á landinu öllu, og er það um 0,5 % af öllum íslenskum minjastöðum. Aðeins ein fornleif hefur verið friðlýst í hreppnum til þessa. Ef ekki verður ráðist í formlega friðlýsingu gæti hreppurinn engu að síður einsett sér að varðveita þá staði þar sem enn er vel varðveittar minjar að finna og beina framkvæmdum og raski frá þessum svæðum við skipulagsgerð o.fl.

Rannsóknir. Í Skilmannahreppi eru ýmsir staðir sem vert væri að gera nánari rannsóknir á. Ekki er kunnugt um neinar mannvistarleifar frá landnámsöld á Akranesi og ekki vitað hvenær byggð þar hófst. Samkvæmt landnámu er getið um írsku landnámsmenn, og vísa örnefni til þeirra einnig, en þessi sérstaki þáttur í landnámssögu

Akraness hefur til þessa ekki verið kannaður með fornleifarannsóknum. Erfitt gæti reynst að finna fornleifafræðilegan vitnisburð um landnámsbyggð og uppruna íbúanna, en það er þó ekki með öllu ógerlegt. Hvað sem landnámsrannsóknum líður, er rétt að minna á að innan hreppsmarka er enn að finna vel varðveittar minjar um sögu svæðisins á síðari tímum. Á Hvítanesi er enn sæmilega varðveittur bæjarhóll sem hefur að geyma sögu þessa héraðs frá upphafi byggðar þar. Dysjar í landi Fellsaxlarkots og Stóru-Fellsaxlar gætu reynst vera kuml úr heiðni og væri hægt að skera úr því með uppgrefti. *Ferðamál, útivist.* Vel varðveittar fornleifar á borð við tætturnar sem standa á holtunum neðan við Stóru-Fellsöxl og skammt frá Þjóðvegi 1, þ.e. á Kumlholti og Mýrarholti er fróðlegt fyrir almenning að skoða. Er mælt með því að gera þær aðgengilegar ferðafólki.

Niðurlag

Nú er fengin heildarmynd af fornleifum í Skilmannahreppi og ástandi þeirra. Þessi nýja þekking opnar nýjar leiðir til að móta stefnu um varðveislu menningararfsins, taka ákvarðanir um landnotkun í framtíðinni og jafnvel hagnýta fornleifar í þágu atvinnulífs.

Friðun og verndun minja á Íslandi er skammt á veg komin. Meginorsökin er einfaldlega skortur á upplýsingum um staðsetningu minja. Er fornleifaskráningu m.a. ætlað það hlutverk að bæta þar úr. Frá því er fyrstu þjóðminjalög voru sett 1907 hefur verið gert ráð fyrir mikilli miðstýringu í minjavörslu, þar sem ábyrgð og eftirlit hefur verið á höndum þjóðminjavarðar. Með stórfelldri aukningu framkvæmda og umhverfisspjalla vegna jarðvegseyðingar reyndist þessi stefna árangurslítill, enda eru flestir minjastaðir mjög fjarri höfuðstaðnum og eftirlit með þeim illviðráðanlegt vegna vegalengda. Með nýjum lögum 1989 og 2001 hafa hugmyndir um minjaeftirlit meðal annars breyst á þann veg að nú er lögð áhersla á fornleifaskráningu, sem nauðsynlegan grundvöll minjaverndar. Í stað miðstýringar er þekkingaröflun og upplýsingamiðlun teft gegn skefjalausri eyðingu minja. Kostnaður við fornleifaskráningu er nú á hendi sveitarfélaga og hefur því ábyrgð á þessum grundvallarþætti minjaverndar verið færð í hérað að nokkru leyti.

Uppbygging og framkvæmdir í hreppnum síðustu áratugi hefur óhjákvæmilega haft töluverð minjaspjöll í för með sér og er ljóst að nú eru fáir sjáanlegir minjastaðir eftir í nágrenni við bæina, en tóftabrot eru nokkur, einkum í jaðri byggðarinnar. Því er æskilegt að sveitarstjórnin fylgi þeirri stefnu að hrófla ekki við minjum nema um aðra kosti sé ekki að ræða. Það er mikilvægt að sveitastjórnir vinni að stefnumörkun um verndun minja. Ekki er gagn að skrá minjar einvörðungu heldur er nauðsynlegt að nýta þá þekkingu til virkrar minjaverndar í héraði. Er það von höfunda þessarar skýrslu að sú skráning sem nú hefur verið unnin sé fyrsta skrefið í þá átt að varðveita þær minjar sem eftir eru í hreppnum, heimamönnum og gestum til gagns og ánægju í komandi framtíð.

Heimildir

Óprentaðar heimildir:

Handritadeild Landsbókasafns

SSB: Sýslu- og sóknalýsingar Borgarfjarðarsýslu, Hdrd. Lbs., ÍB 19, fol. e.

Sýslumannsembættið í Borgarnesi

Landamerkjabók Borgar- og Mýrasýslu, II.

Þjóðskjalasafn Íslands

Jarðadeild XIV. Uppdrættir af tünnum 1920. Skilmannahreppur

Örnefnastofnun

Ö-Arkarlækur a: Örnefni í Arkarlæk. Ari Gíslason skráði, 1966. (Örnefnastofnun Íslands).

Ö-Arkarlækur b: Örnefni í Arkarlæk. Svör við spurningum. Guðjón Guðmundsson skráði. (Örnefnastofnun Íslands).

Ö-Bekansstaðir: Örnefni á Bekansstöðum. Ari Gíslason skráði, 1966. (Örnefnastofnun Íslands).

Ö-Galtarholt: Örnefni í Galtarholti. Ari Gíslason skráði, 1966. (Örnefnastofnun Íslands).

Ö-Galtarvík: Örnefni í Galtarvík og Galtarlæk. Ari Gíslason skráði, 1966. (Örnefnastofnun Íslands).

Ö-Gröf: Örnefni í Gröf. Ari Gíslason skráði, 1966. (Örnefnastofnun Íslands).

Ö-Hvítanes: Örnefni í Hvítanesi og Vallarnesi. Ari Gíslason skráði, 1966. (Örnefnastofnun Íslands).

Ö-Kjalardalur: Örnefni í Kjalardal. Ari Gíslason skráði, 1966. (Örnefnastofnun Íslands).

Ö-Klafastaðir a: Örnefni á Klafastöðum. Kristmundur Þorsteinsson skráði, 1981. (Örnefnastofnun Íslands).

Ö-Klafastaðir b: Örnefni á Klafastöðum. Athugasemdir og viðbætur. Guðrún Þóra Guðmannsdóttir skráði, 1982. (Örnefnastofnun Íslands).

Ö-Litla-Fellsöxl a: Örnefni í Litlu-Fellsöxl og Fellsaxlarkoti. Ari Gíslason skráði, 1966. (Örnefnastofnun Íslands).

Ö-Litla-Fellsöxl: Örnefni í Litlu-Fellsöxl og Fellsaxlarkoti. Athugasemdir og viðbætur. Sigríður Jóhannsdóttir skráði, 1980. (Örnefnastofnun Íslands).

Ö-Litli-Lambhagi: Örnefni í Litla-Lambhaga. Ari Gíslason skráði, 1966. (Örnefnastofnun Íslands).

Ö-Ós: Örnefni í Ósi. Ari Gíslason skráði, 1966. (Örnefnastofnun Íslands).

Ö-Stóra-Fellsöxl: Örnefni í Stóru-Fellsöxl. Ari Gíslason skráði, 1966. (Örnefnastofnun Íslands).

Ö-Stóri-Lambhagi: Örnefni í Stóra-Lambhaga. Ari Gíslason skráði, 1966. (Örnefnastofnun Íslands).

Prentaðar heimildir:

Adolf Friðriksson, “Skýrsla um fornleifar sunnan Skarðsheiðar”, í: Guðrún Jónsdóttir (ritstj.), *Svæðisskipulag sveitarfélaga sunnan Skarðsheiðar 1992-2012. Fylgiskjöl með greinargerð*, útgst. ekki tilgr., Samvinnunefnd um svæðisskipulag sunnan Skarðsheiðar og Skipulag ríkisins, 1994.

Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson, *Fornleifaskráning í Eyjafirði I: Fornleifar í Eyjafjarðarsveit norðan Hrafnagils og Þverár*, Minjasafnið á Akureyri, Akureyri, 1994.

AF&OV: Adolf Friðriksson & Orri Vésteinsson. Dómhringa saga. Grein um fornleifaskýringar. *Saga XXX*, 7-79.

ÁFÍ 1950: Jón Helgason. 1950. Borgarfjarðarsýsla sunnan Skarðsheiðar. *Árbók ferðafélags Íslands 1950*; 11-65.

Ágúst Ó. Georgsson. *Fornleifaskrá*, Reykjavík, Þjóðminjasafn, 1990.

Árb 1908: Brynjúlfur Jónsson. 1908. Rannsóknir fornleifa sumarið 1907. *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1908*; 9-31.

BB: Jakob Jónasson, Jón G. Björnsson & Þorsteinn Guðmundsson. (ritnefnd). 1989.

Byggðir Borgarfjarðar I-II. Borgarfjarðarsýsla og Akranes.

DI: *Diplomatarium Islandicum eða Íslenzkt fornbréfasafn* I-XVI, Kh. og Rv. 1853-1976.

FF: *Frásögur um fornaldarleifar 1817 – 1823, I.* Sveinbjörn Rafnsson bjó til prentunnar, 1983. (Stofnun Árna Magnússonar).

Guðmundur Ólafsson, Fridlysta fornlægningar í Borgarfjörðurs hárad, Ísland. *Institut för arkeologi*. Uppsala. Fjölnir, 1991.

ÍA: Annálar 1400-1800. *Annales islandici posteriorum sæculorum* I-VII, Rv. 1924-1998.

ÍF: *Íslenzk fornrit* I-, Reykjavík 1933-.

Jón Böðvarsson, *Akranes. Frá landnámi til 1885*, Akranes, Prentverk Akraness, 1992.

JÁM: *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IV.* Kh. 1913-14; 12-13 Rv. 1990.

JH: *Ritverk Jónasar Hallgrímssonar I-IV*, ritstj. Haukur Hannesson, Páll Valsson og Sveinn Yngvi Egilsson, Rvk. 1989.

J. Johnsen: *Jarðatal á Íslandi*, Kaupmannahöfn 1847.

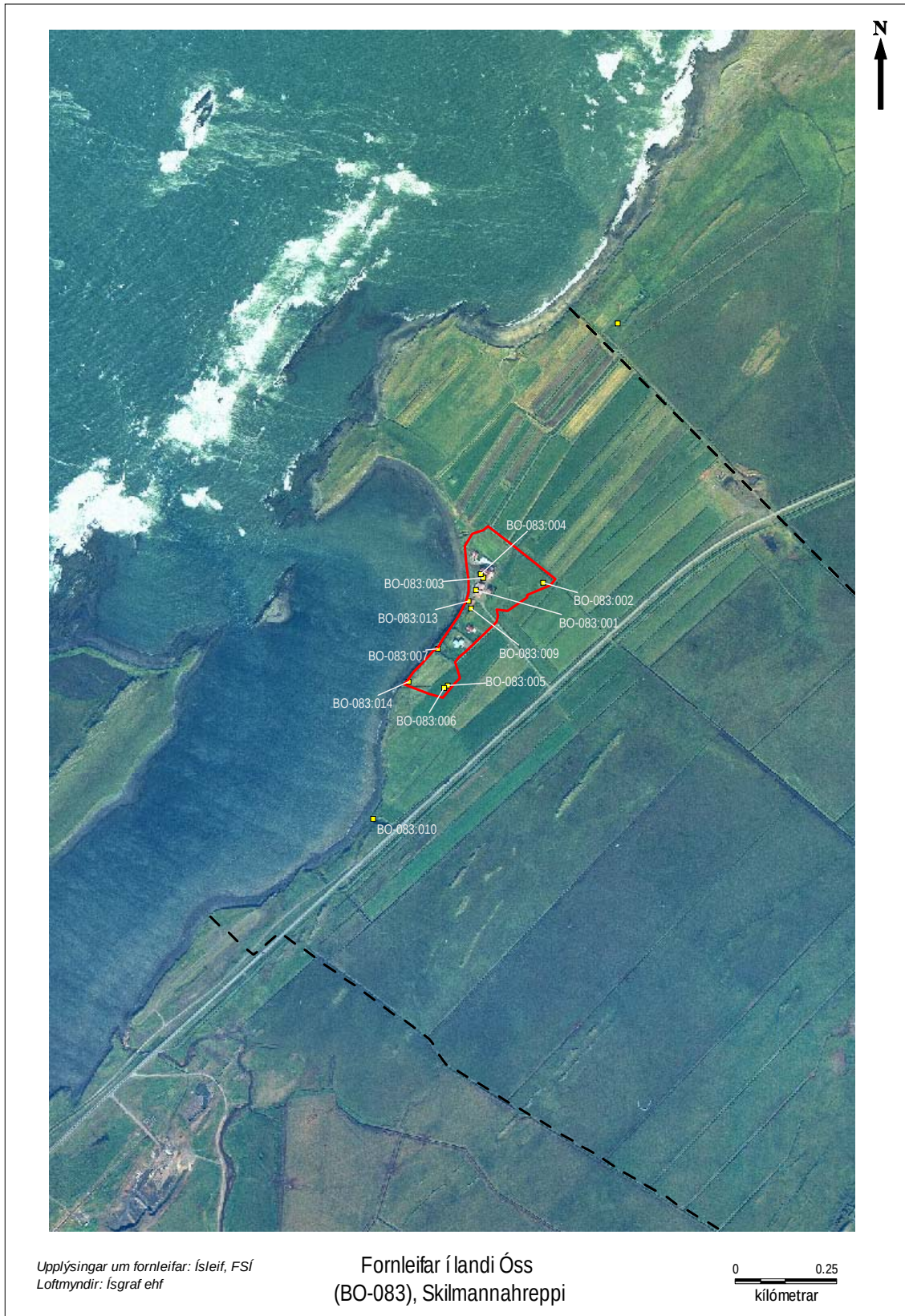
Jón Jóhannesson, *Gerðir Landnámabókar*, Rv. 1941.

KK: P.E.K. Kålund (1877) *Bidrag til Topografisk-Historisk Beskrivelse af Island I*, Kh.

ÓL: Ólafur Lárusson. 1944. *Byggð og saga*. Rv.

PP: Sveinn Níelsson: *Prestatal og prófaste á Íslandi*, 2. útg, Rv. 1949-51.

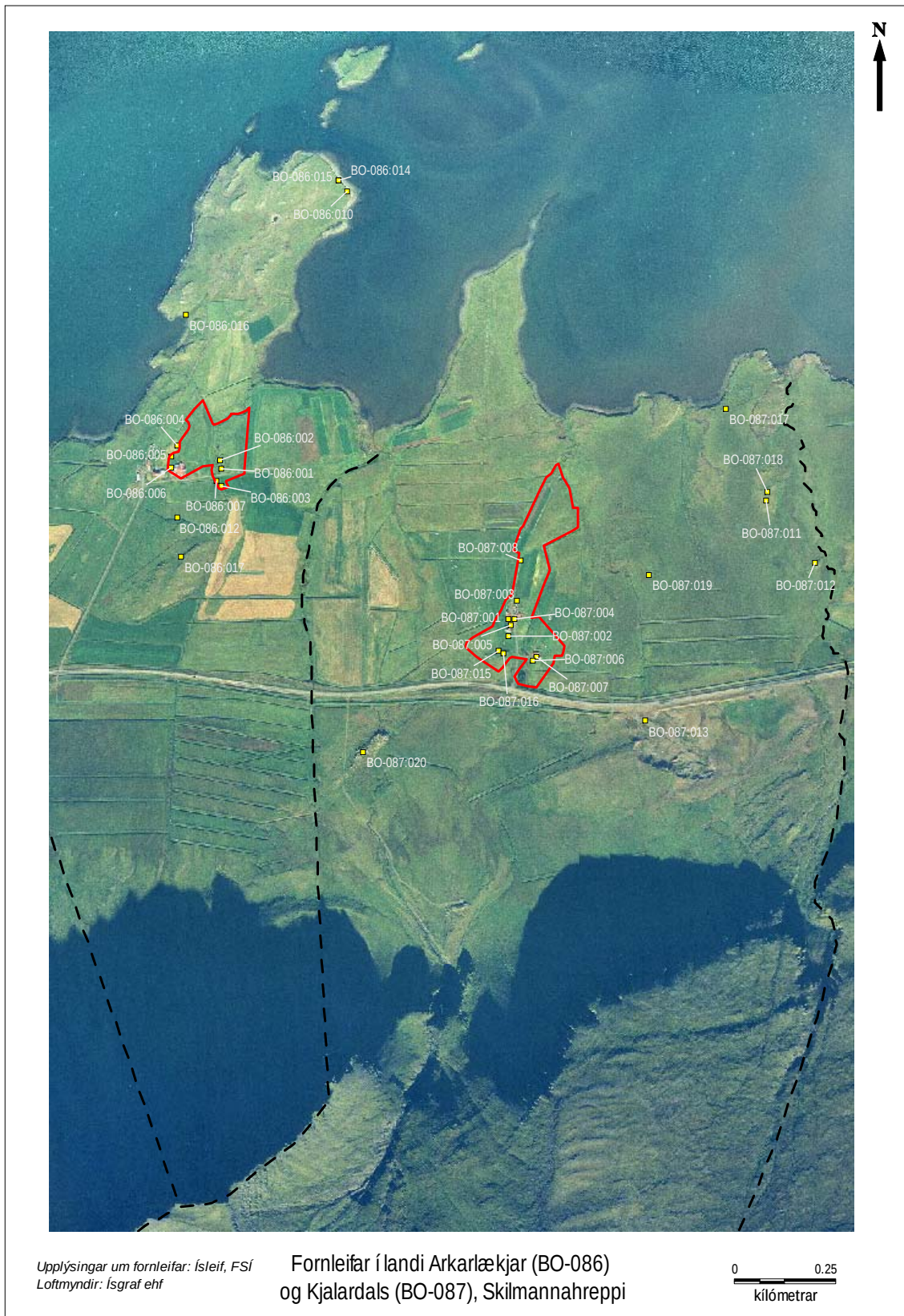

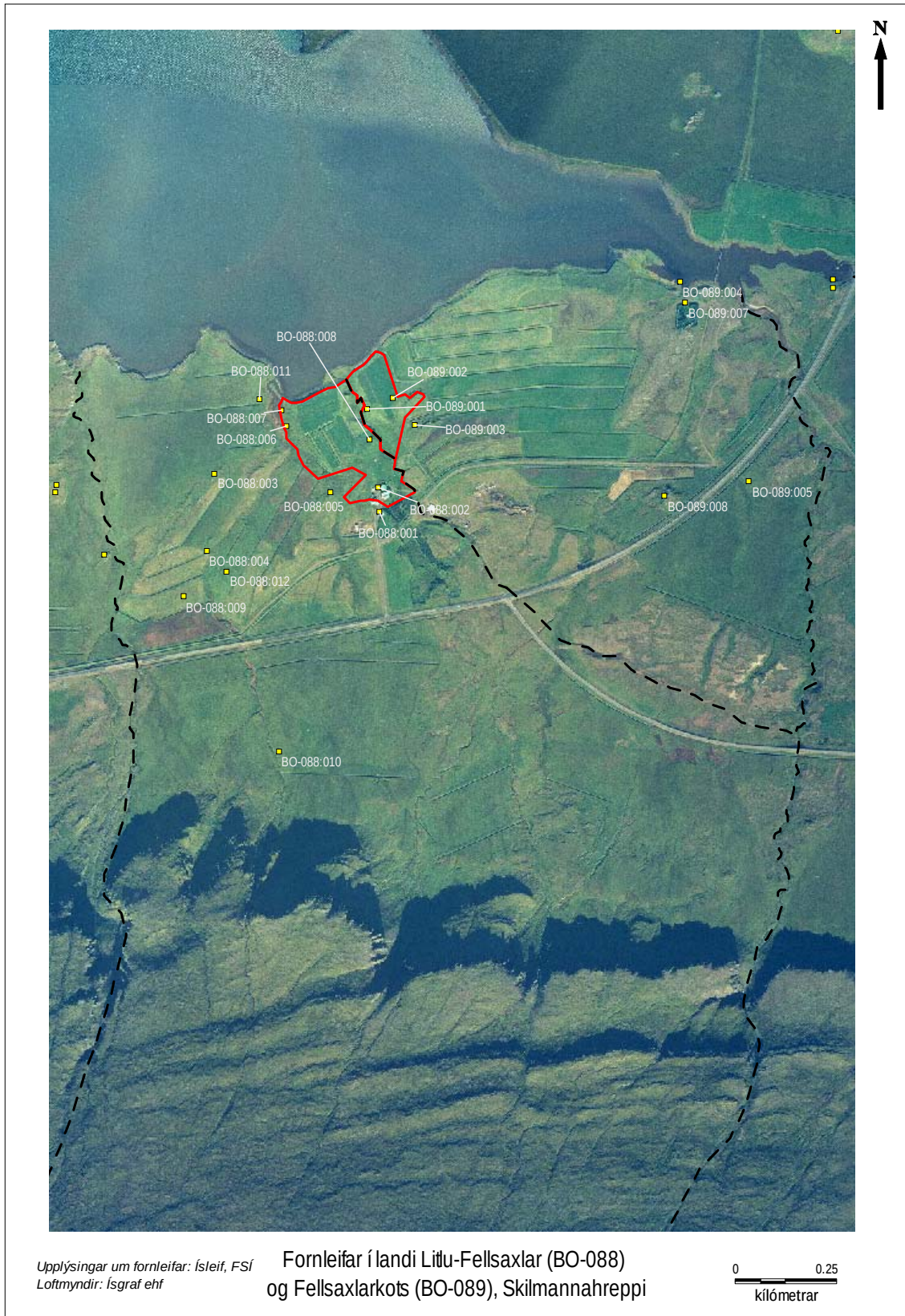

Upplýsingar um fornleifar: Ísleif, FSI
Loftmyndir: Ísgraf ehf

Fornleifar í landi Hvítaness (BO-084)
og Bekansstaða (BO-085), Skilmannahreppi

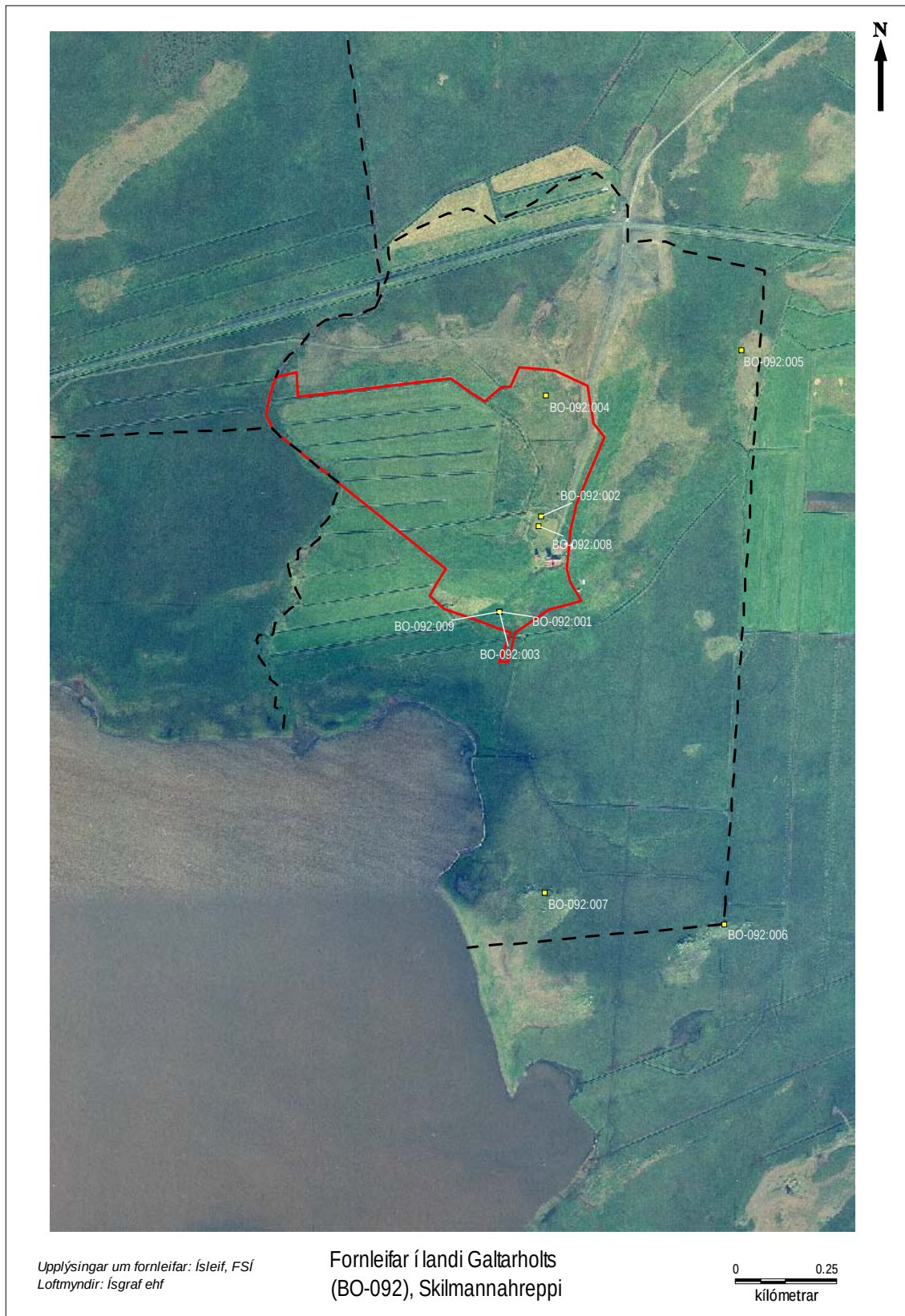
0 0.25
kílómetrar

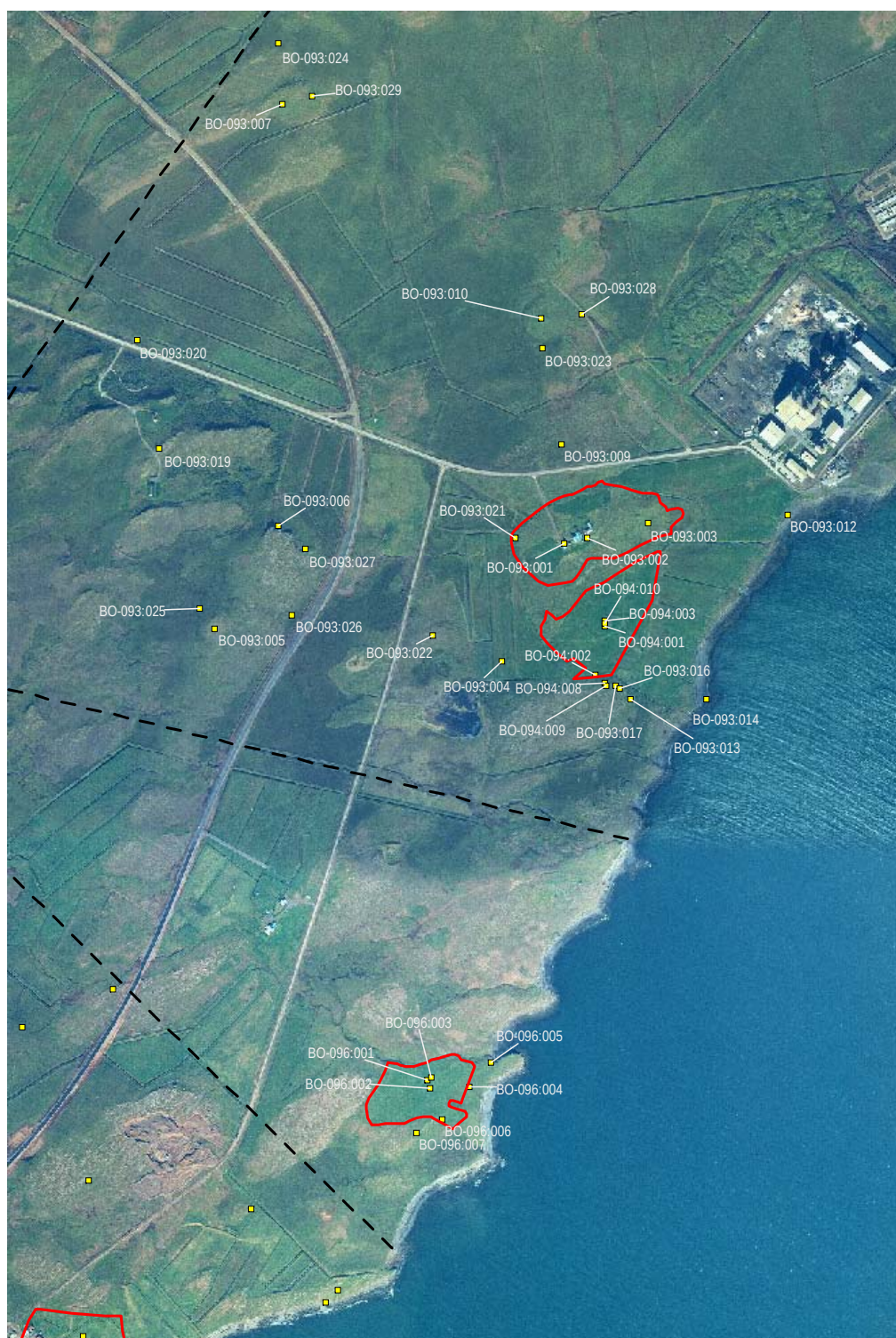

Upplýsingar um fornleifar: Ísleif, FSÍ
Loftmyndir: Ísgraf ehf

Fornleifar í landi Klafastaða (BO-093), Klafastaðagrunnar
(BO-094) og Innri-Galtarvíkur (BO-096), Skilmannahreppi

0 0.25
kílómetrar

